

**ÖZELLEŞTİRME SÜRECİNİN İSTİHDAM
ÜZERİNE ETKİLERİ: 1990-2014 TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

ELİF AKKAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Ana Bilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Nisan, 2016

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

ÖZELLEŞTİRME SÜRECİNİN İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ:
1990-2014 TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Elif AKKAŞ

İktisat Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 2016

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA

1929 Dünya ekonomik krizinden sonra, serbest piyasa ekonomisinin işleyişine olan güvenin sarsıldığı ve ekonomide devlet müdahalesinin sınırlı düzeylerde tutulması gerektiğini savunan klasik görüşün terkedilerek devletin ekonomiye aktif bir biçimde müdahalesini savunan Keynesyen görüşün hâkim olduğu görülmektedir. 1930'lu yıllardan itibaren yoğunlaşan ve yaygınlaşan müdahalecilik eğilimi sonucunda devletin ekonomiye müdahale araçlarından biri olan kamu işletmeleri artmış ve kamu ekonomileri büyümüştür. 1970'li yıllara gelindiğinde makroekonomik sorunlarla karşılaşan dünya ekonomileri bu sorunlardan kurtulmanın en iyi çözümü olarak özelleştirmeyi uygulamaya koymuşlardır. 1980'li yılların başından itibaren ise piyasa ekonomisinin egemen olmasıyla birlikte “piyasa mekanizmasına uyum” ve “özelleştirme” gibi girişimlere konu olmaya başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Özelleştirme, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, İstihdam.

POSTGRADUATE THESIS ABSTRACT**THE EFFECTS OF PRIVATIZATION PROCESS ON EMPLOYMENT: THE
CASE OF TURKEY BETWEEN 1990 AND 2014**

Elif AKKAŞ

Department of Economics

Usak University Institute of Social Sciences, March 2016

Advisor: Assistant Professor Şahin ÇETİNKAYA

Since 1929 depression, it can be observed that working of free market economy has lost credit. In addition the idea which defends that state intervention to the economy should be limited was forsaken, and Keynesian view defending active state intervention to the economy started to pervade. As a result of rising trend of heavy state intervention to the economy, the number of state owned enterprises has increased and share of state in the economy has expanded. Starting from 1970s, world economy encountered numerous problems; and privatization was proposed as the best solution for these problems. Since the beginning of 1980s, parallel to hegemony of free market economy, “consistency to market mechanism” and “privatization” have been heavily discussed.

Keywords: Privatization, State -Owned Economic Enterprises, Employment.

UŞAK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İktisat Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı 134004007 No'lu öğrencisi Elif AKKAŞ'ın
ÖZELLEŞTİRME SÜRECİNİN İSTİHDAM ÜZERİNE ETKİLERİ: 1990-2014 TÜRKİYE ÖRNEĞİ
" adlı tezi 18 /04 /2016 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans tezi olarak
değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Tez Danışmanı)	:
Üye	:
Üye	:
Üye	:
Üye	:

Doç. Dr. Asım ARI

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanmasında bana yol gösteren, konuyla ilgili kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan, destek ve yönlendirmeleriyle çalışmanın tamamlanmasına büyük katkı sağlayan saygıdeğer hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Şahin ÇETİNKAYA'ya sonsuz teşekkür ederim.

Elif AKKAŞ

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Elif AKKAŞ

Doğum Yeri ve Tarihi: Afşin, 15 Mart 1988

Lisans Öğretimi: İnönü Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Malatya

Yüksek Lisans Öğretimi: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı
(Devam ediyor)

Yabancı Dil: İngilizce

İletişim:

e-posta adresi: elifcapar0@gmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
1. DEVLETİN EKONOMİDEKİ ROLÜ VE ÖZELLEŞTİRME	3
1.1. Ekonomik Sistemler	3
1.1.1. Kapitalist Sistem:	4
1.1.2. Merkezi (Sosyalist) Sistem:.....	4
1.1.3. Karma Sistem:.....	4
1.2.Devletin Ekonomiye Müdahalesi.....	5
1.2.1. Devletin Ekonomiye Müdahale Nedenleri	5
1.3. Kamu İşletmeleri.....	8
1.3.1. Kamu İşletmelerinin Tanımı.....	9
1.3.2. Kamu İşletmelerinin Özellikleri.....	9
1.3.4. Kamu İşletmelerinin Kuruluş Nedenleri.....	11
1.4. Özelleştirme.....	12
1.4.1. Özelleştirmenin Tanımı.....	12
1.4.2. Özelleştirmenin Amaçları	14
1.4.3. Özelleştirmenin Tarihsel Gelişimi	18
1.4.4. Özelleştirme Teorileri	20
1.4.5. Özelleştirmenin Nedenleri.....	23
1.4.6. Özelleştirmenin Yöntemleri.....	24
1.4.7. Özelleştirmenin Etkileri	28
2. BÖLÜM	30
2. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI	30

2.1. İngiltere’de Özelleştirme Uygulamaları.....	30
2.1.1. İngiltere’de Kamu Ekonomisi ve Özelleştirmenin Gerekliliği.....	30
2.1.2. İngiltere’de Uygulanan Özelleştirme Yöntemleri	31
2.1.3. Özelleştirme Süreci.....	31
2.1.4. İngiltere’de Yapılan Özelleştirme Sonuçları.....	33
2.2. Fransa’da Özelleştirme Uygulamaları.....	35
2.2.1. Fransa’da Kamu Ekonomisi.....	35
2.2.2. Özelleştirmenin Nedenleri ve Karakteristikleri.....	36
2.2.3. Fransa’da Yapılan Başlıca Özelleştirmeler	36
2.2.4. Fransa’da Uygulanan Özelleştirme Yöntemleri	38
2.2.5. Fransa’da Yapılan Özelleştirme Sonuçları	39
2.3. Almanya’da Özelleştirme Uygulamaları	39
2.3.1. Almanya’da Kamu İşletmeleri.....	39
2.3.2. Almanya’da Özelleştirme Süreci.....	39
2.3.3. Birleşme Sonrası Almanya’da Özelleştirme	40
2.3.4. Kurumsal Çerçeve: TREUHANDANSTALT (THA).....	40
2.4. Japonya’da Özelleştirme Uygulamaları	43
2.4.1. Japonya’da Kamu Ekonomisi	43
2.4.2. Japonya’da Kamu İşletmelerini Özelleştirmenin Nedenleri	43
2.4.3. Japonya’da Yapılan Başlıca Özelleştirmeler.....	43
2.5. Amerika Birleşik Devletleri’nde Özelleştirme	45
2.5.1. Amerika Birleşik Devletleri’nde Özelleştirme Uygulamaları.....	45
2.5.2. Amerika Birleşik Devletleri’nde Özelleştirmenin Sektörel Boyutu	45
2.5.3. Amerika Birleşik Devletleri’nde Özelleştirme Yöntemleri	48
3. BÖLÜM	49
3.1. Türkiye’de Devlet- Ekonomi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi.....	49
3.1.1. Birinci Liberalizm Dönemi: 1923-1929	49
3.1.2. Korumacı-Müdahaleci İlk Adımlar: 1929-1932	50
3.1.3. Devletçilik-Himayecilik Dönemi: 1933-1946.....	50
3.1.4. İkinci Liberalizm Dönemi: 1946-1960	51
3.1.5. Planlı Kalkınma Dönemi: 1960-1980	52
3.1.6. Üçüncü Liberalizm Dönemi: 24 Ocak Kararları ve Sonrası	53
3.2. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Kuruluş Amaçları	53
3.3. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Başlıca Sorunları	54

3.3.1. Yönetim ve Teşkilatlanma ile İlgili Sorunlar	54
3.3.2. İstihdamla İlgili Sorunlar	55
3.3.3. Denetimle İlgili Sorunlar	56
3.3.4. Mali Durum ile İlgili Sorunlar	57
3.3.5. İşletme Çalışmaları ile İlgili Sorunlar	58
3.4. Türkiye’de Özelleştirme Süreci	60
3.4.1. Özelleştirme Kapsam veya Programına Alma	60
3.4.2. Özelleştirmeye Hazırlık Süreci	61
3.4.3. İhaleye Hazırlık Süreci	62
3.4.4. İhale Süreci	64
3.4.5. İhalenin Sonuçlandırılması	65
3.5. Türkiye’de Uygulanan Özelleştirme Yöntemleri	65
3.5.1. Satış Yöntemi	65
3.5.2. Kiralama	66
3.5.3. İşletme Hakkının Verilmesi	66
3.5.4 Mülkiyetin Gayri Ayni Haklar Tesisi	66
3.5.6. Gelir Ortaklığı Modeli ve İşin Gereğine Uygun Sair Hukuki Tasarruflar	66
3.6. Türkiye’de Özelleştirme Sürecinde Yaşanan Sorunlar	67
3.6.1. Mevzuatın Yetersizliği	67
3.6.2. Uygun Bir Özelleştirme Stratejisinin Belirlenmemesi	67
3.6.3. Zamanlama Sorunu	67
3.6.4. Yabancı Kuruluşlara Yapılan Satışların Getirdiği Sorunlar	67
3.6.5. Özelleştirmenin Kamuoyuna Tanıtılması Sorunu	67
3.6.6. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Satış Değerinin Belirlenmesi Sorunu	68
3.6.7. İstihdamla İlgili Sorunlar	68
3.6.8. Özelleştirmeye Bağlı Ekonomide Kaynak Dağılım İle İlgili Sorunlar	68
3.6.9. Gelir Dağılımı İle İlgili Sorunlar	68
3.7. 1990-2014 Yılları Arasında Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Sektörler Üzerine Etkileri	68
3.7.1. 1990-2014 Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Dönemsel Dağılımı	69
3.8. 1990-2014 Dönemi Türkiye ‘de Özelleştirme Sürecinin İstihdam Üzerine Etkileri	74
3.8.1. Demir Çelik Sektörü	74
3.8.2. Madencilik Sektörü	75
3.8.3. Çimento Sektörü	80

3.8.4. Toprak ve Seramik Sektörü.....	85
3.8.5. Petrol ve Ürünleri Sektörü.....	86
3.8.6. Bankacılık Sektörü	88
3.8.7. Sigortacılık Sektörü.....	89
3.8.8. Gıda Sektörü.....	90
3.8.9. Şeker Sektörü	92
3.8.10. Tarım ve Gübre Sektörü	93
3.8.11. Sigara, Tuz ve Alkol Sektörü	94
3.8.12. Ulaştırma Sektörü.....	95
3.8.13. Makine ve İmalat Sektörü.....	97
3.8.14. Orman Ürünleri Sektörü	98
3.8.15. Turizm ve Otelcilik Sektörü.....	99
3.8.16. Tekstil ve Deri Sektörü.....	100
3.9. Özelleştirmenin İstihdam Düzeyine Etkileri.....	101
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	104
KAYNAKÇA	113

KISALTMALAR

A.Ş: Anonim Şirketi

DİE: Devlet İstatistik Enstitüsü

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla

IMF: Uluslararası Para Fonu

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

ÖİB: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı

ÖYK: Özelleştirme Yüksek Kurulu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: İngiltere’de Yapılan Özelleştirmeler.....	33
Tablo 2: İngiltere’de Özelleştirmeler ve Şirket Performansı.....	35
Tablo 3: Fransa’da Yapılan Önemli Özelleştirmeler.....	38
Tablo 4: Almanya’da Yapılan Özelleştirmeler ve Elde Edilen Gelirler.....	43
Tablo 5: Bazı Eyaletlerin Yaptıkları Düzenlemeler ve Özelleştirme Girişimleri.....	48
Tablo 6: Sektörlere Göre Özelleştirme Uygulamaları (Belirli aralıklar itibariyle-milyon dolar).....	71
Tablo 7: Demir Çelik Sektörü.....	76
Tablo 8: Madencilik Sektörü.....	78
Tablo 9: Çimento Sektörü.....	82
Tablo 10: Toprak ve Seramik Sektörü.....	87
Tablo 11: Petrol ve Ürünleri Sektörü.....	88
Tablo 12: Bankacılık Sektörü.....	90
Tablo 13: Sigortacılık Sektörü.....	91
Tablo 14: Gıda Sektörü.....	92
Tablo 15: Şeker Sektörü.....	94
Tablo 16: Tarım ve Gübre Sektörü.....	95
Tablo 17: Sigara, Tuz ve Alkol Sektörü.....	96
Tablo 18: Ulaştırma Sektörü.....	97
Tablo 19: Makine ve İmalat Sektörü.....	99
Tablo 20: Orman Ürünleri Sektörü.....	100
Tablo 21: Turizm ve Otelcilik Sektörü.....	101

Tablo 22: Tekstil ve Deri Sektörü.....101

Tablo 23: KİT'lerin ve Özelleştirme Programındaki Kuruluşların İstihdam Sayıları ve Maliyetleri.....104

GİRİŞ

1929 yılının başlarında “Dünya Ekonomik Bunalımı” sonucunda 1930 ‘lu yıllardan itibaren ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik büyümenin gerçekleştirilmesi, toplumsal refahın artırılması ve işsizliğin azaltılması gibi amaçlarla kamu işletmeleri kurulmuş ve geliştirilmiştir.

1970’li yıllarda yaşanan petrol krizinin Devletin ekonomik hayata müdahale etmesi sonucu ortaya çıktığı ileri sürülmüş ve Keynesyen ekonomi politikalarının yerini Neo Liberal ekonomi politikaları almıştır. Önce gelişmiş ülkelerde uygulanan ve daha sonra tüm dünyaya yayılan bu politikalar, devleti ekonomik hayatın dışına taşıyarak verimliliği ve kârlılığı artırmayı amaçlamıştır.

Keynesyen model 1970’li yıllarda yerini Neo Liberal politikalara bırakmış ve kapitalizm küresel düzeyde yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Kapitalizmin küresel düzeyde yeniden yapılanması yeni liberal politikaların uygulanmasına, üretimin ve sermayenin küreselleşmesine, devletin ekonomiden çekilmesine ve özelleştirme politikalarına dayanmıştır.

Nitekim 1980’li yıllara gelindiğinde özellikle savaştan sonra kamu kesiminde büyüme yaşayan ülkeler, başta kamu işletmelerinin önemli miktarlara varan zararları ve rekabet sorunları olmak üzere çok sayıda problemle karşı karşıya kalmıştır.

Bu durum bir taraftan devletin iktisadi hayata ne kadar müdahale etmesi gerektiğiyle ilgili tartışmaları şiddetlendirirken, diğer taraftan da iktisadi faaliyetlerde özel kesime daha büyük rol verilmesinin önünü açan uygulamaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Diğer bir ifadeyle, devletin iktisadi hayatta ve sınırlı kaynakların dağıtımında oynaması gereken tartışmaların artması, 1980’li yıllardan itibaren hem özelleştirme süreci, hem de kamu kesiminin etkinliği için yeni bir temel oluşturmuş gibi gözükmektedir.

Türkiye’de ise özelleştirme 24 Ocak 1980 sonrasında uygulamaya konulmuştur. Ancak bu süreç Dünyanın pek çok ülkesinde kısa zamanda tamamlanmış olmasına rağmen ülkemizde bu süreç tamamlanamamıştır.

Özelleştirme ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgilenen bütün tarafların tartışmasız kabul ettikleri hususların başında özelleştirmenin en önemli sosyal

sonuçlarının istihdamla ilgili olduğu yönündedir. Özelleştirmenin sonuçlarından doğrudan etkilenen tarafların başında bu kuruluşlarda çalışanlar gelmektedir. Özelleştirme, öncelikle özelleştirilen kamu kurum ve kuruluşlarındaki istihdam seviyesi üzerinde artışa ya da azalmaya yol açmaktadır.

Tezin birinci bölümünde; devletin ekonomiye müdahalesi ve müdahale nedenleri ile Türkiye’de devletin ekonomiye müdahale aracı olarak KİT’ler başlığıyla; KİT’lerin tanımına, tarihsel geçmişlerine, özelliklerine, ortaya çıkış nedenlerine yer verilerek, KİT’lerin Türkiye ekonomisindeki yeri ve önemine, özelleştirmenin teorik çerçevede genel kabul görmüş tanımlarına, teorilerine, tarihsel gelişimine, nedenlerine, uygulamalarına, amaçlarına, yöntemlerine, sorunlarına ve etkilerine değinilmiştir.

İkinci bölümde; bazı gelişmiş ülkelerdeki özelleştirme ve uygulamaları konusu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise; 1990-2014 yılları arasında sektörler itibariyle Türkiye’de yapılan özelleştirme uygulamalarının istihdam üzerine etkileri ele alınmış ve incelenmiştir.

1. BÖLÜM

1. DEVLETİN EKONOMİDEKİ ROLÜ VE ÖZELLEŞTİRME

Devletin ekonomideki rolü iktisadi ve mali düşünce tarihi içinde sürekli tartışıla gelmiş, farklı görüş ve uygulamalar ortaya çıkmıştır. Yakın geçmişe bakıldığında 1929 Dünya ekonomik krizinden sonra, serbest piyasa ekonomisinin işleyişine olan güvenin sarsıldığı ve ekonomide devlet müdahalesinin sınırlı düzeylerde tutulması gerektiğini savunan klasik görüşün terkedilerek devletin ekonomiye aktif bir biçimde müdahalesini savunan Keynesyen görüşün ve bu doğrultuda uygulamaların hâkim olduğu görülmektedir. 1930'lu yıllardan itibaren yoğunlaşan ve yaygınlaşan müdahalecilik eğilimi, yüzyılın son çeyreğinde yerini tekrar giderek liberalizm, serbest piyasa ekonomisi ve devletin iktisadi hayattaki ağırlığını azaltma yönündeki düşünce ve uygulamalara bırakmıştır. Devletin ekonomiye müdahale araçlarından biri olan Kamu işletmeleri müdahalecilik eğilimlerinin artmasına bağlı olarak 20. Yüzyılın başlarından itibaren hızlı bir gelişim göstermiş ve 1980'li yılların başlarından itibaren ise piyasa ekonomisinin egemen olmasıyla birlikte “piyasa mekanizmasına uyum” ve “özelleştirme” gibi girişimlere konu olmaya başlamıştır.

Bu bölümde devletin ekonomiye müdahalesini belirleyen ekonomik sistemler ve devletin ekonomiye müdahale nedenleri üzerinde durulduktan sonra bu müdahalenin araçlarından biri olan kamu iktisadi teşebbüsleri hakkında genel bir açıklama yapılacaktır. Bu bağlamda Kamu işletmelerini kapsayan kamu ekonomisi teorik bir çerçeveye ele alınacaktır.

1.1. Ekonomik Sistemler

Ekonomik sistem, mal ve hizmet üretiminin, tüketiminin ve bunların dağılımının nasıl, ne kadar, kimin için yapılacağı konularını kapsayan, ortaya çıkan sorunları çözmek için oluşturulan düzenlemelerdir (Ölmezoğulları, 1998: 5-7). Bu düzenlemeler devlet tarafından ortak karar ile belirlenir. Bir ülkede kamu iktisadi teşebbüslerinin ekonomi içindeki yeri ve rolü o ülkede uygulanan ekonomik sistemle ve politikalarla ilişkilidir.

Genel anlamda üç sistem vardır. Bunlar; Kapitalist Sistem, Merkezi (Sosyalist) Sistem, Karma Ekonomi Sistemidir.

1.1.1. Kapitalist Sistem:

Bu sistem üretim kaynaklarına (emek, sermaye, doğal kaynak, müteşebbis) bireylerin sahip olduğu, kendi çıkarları doğrultusunda bunları kullandığı ve üretimi arz talep koşullarına göre belirlenen fiyat mekanizması doğrultusunda yaptıkları sistemdir (Çetinkaya, 2012: 17).

Bu sistemde üretim kaynaklarının tamamına birey sahiptir. Dolayısıyla devletin üretimdeki rolü oldukça sınırlıdır. Bu sistemde kişiler, kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederlerken aynı zamanda toplumun gelişmesine de katkı sağlamış olurlar. Bu gelişimin sağlanmasında devletin ekonomiye müdahale etmemesi, siyasi ve ekonomik istikrarı oluşturması ve koruması görevini üstlenmesi önem arz eder. Bu bağlamda devlet ticaret, rekabet, girişim özgürlüklerini sağlamada güvence sağlamalıdır. Bunlar piyasa ekonomisinin iyi çalışması için gereklidir. İyi çalışan bir piyasa ekonomisi ise kapitalist sistemin iyi işlemesi için önemlidir. Bu sistemin istisnası olarak kamu iktisadi teşebbüsleri yer almaktadır. Devletin güvenlik, eğitim, sağlık gibi geleneksel görevleri yerine getirirken özel sektörün girmedığı veya girmesinde sakınca gördüğü alanlarda faaliyette bulunması kabul edilmektedir.

1.1.2. Merkezi (Sosyalist) Sistem:

Bu sistem, üretim kaynaklarına devletin sahip olduğu, üretimi doğrudan doğruya devletin yaptığı neyin, ne kadar, nasıl üretilceğinin merkezi planlama ile belirlendiği sistemdir (Çetinkaya, 2012: 18).

Bu sistemde üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları merkez tarafından belirlenir. Toplumun refahı ve gelişimi için merkezde siyasetçi ve bürokratların alacağı veya aldığı kararlar etkili olmaktadır. Kamuya ait işletmeler kar amacı gütmedikleri için verimlilik üzerinde durulmaz. Dünyada bu sistemin önemli uygulayıcılarından olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) 1991 yılında birliğin dağılmasıyla piyasa ekonomisine geçmiştir.

1.1.3. Karma Sistem:

Bu sistemde üretim kaynaklarının bir kısmına devletin, bir kısmına kişilerin sahip olması neyin, nasıl, ne miktarda üretilceğinin piyasa koşullarıyla birlikte siyasetçilerin karar vermesi söz konusudur (Çetinkaya, 2012: 18-19).bu sistemde hem özel sektör hem kamu sektörü faaliyet gösterir. Bir yandan kişi hak ve hürriyetleri sağlanırken diğer yandan sosyal adaletin sağlanması ve sosyal devlet ilkesinin uygulanması sistemin içinde yer alır. Karma ekonomik sistemde ekonomik altyapı devlete aittir. Devlet piyasa ekonomisi koşulları içinde işletmecilik yapar.

Bu sistem 1929 dünya ekonomik krizinin yaşanmasıyla önem kazanmıştır. Krizin olumsuz etkileri üzerine devletin ekonomiye müdahale etmemesi ve piyasanın kendi kendine işlerlik kazanacağı düşüncesinin başarısız olduğunu göstermiş ve devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz olmuştur.

1.2. Devletin Ekonomiye Müdahalesi

Devletin düzenleyici-yönlendirici ve müteşebbis olarak ekonomik faaliyetlere müdahalelerde bulunması farklı iktisatçılar tarafından farklı gerekçelerle savunulmuş olmakla birlikte bu farklı görüşlerin temelinde piyasa mekanizmasının serbest bir biçimde işleyişinin çeşitli açılardan yetersiz veya optimumdan uzak sonuçlar vereceği düşüncesi yatmaktadır. Piyasa mekanizmasının serbest işleyiş içinde kaynak kullanımında etkinlik sağlanacağı ekonomik istikrarsızlığın geçici olacağı ve ekonominin tam istihdam düzeyinde dengeye geleceği görüşünü savunan ve bu nedenle devletin ekonomiye müdahalesine karşı çıkan klasik iktisatçılara karşılık temelde klasik yaklaşımı benimsemekle birlikte bazı koşullarda piyasa ekonomisinin sosyal optimumdan uzak sonuçlar verebileceğini savunan Neo Klasik iktisatçılar, bu durumlarla sınırlı kalmak üzere devletin ekonomiye müdahalesinin gerekli olabileceğini öne sürmüşlerdir.

Klasik yaklaşıma daha köklü bir karşı temsil eden ve ekonominin kendi işleyişi içinde tam istihdam dengesine ulaşamayacağını savunan Keynesyen iktisatçılar ise çeşitli ekonomi politikası hedefleri doğrultusunda devletin ekonomiye çok daha aktif olarak katılımını ve müdahalesini savunmuşlardır (Doğan, 1993: 4).

1.2.1. Devletin Ekonomiye Müdahale Nedenleri

Devletin ekonomiye müdahalesi önceki başlıkta anlatılan ekonomik sistemlerden karma sistemin uygulanması durumunda söz konusu olmaktadır. Devletin ekonomiye müdahalesi toplumsal refahın artırılması bakımından önem arz eder. Günümüzde devlet toplumsal refahı maksimum düzeye çıkarmak amacıyla en uygun kaynak dağılımını gerçekleştirmek, ekonomik istikrarı sağlamak, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek, gelir dağılımını adil hale getirmek için müdahalede bulunmaktadır. Devlet, piyasanın sorunsuz işleyişini sağlamak üzere hem yasal düzenlemelerle hem de sahip olduğu Kamu işletmeleri aracılığıyla faaliyetlerde bulunur. Devletin ekonomiye müdahale nedenlerini şöyle sıralanabilir:

1.2.1.1. Optimal Kaynak Dağılımını Gerçekleştirmek

Toplumsal refahın sağlanması kaynakların mal ve hizmetleri üreten kamu ve özel sektörler arasında en yüksek faydayı sağlayacak şekilde (optimal) dağıtılmasına bağlıdır. Eğer piyasa ekonomisinde kaynaklar optimal dağıtılmazsa piyasa ekonomisinde tam rekabet koşullarında uzaklaşma, dışsallıklar ve kamusal malların piyasa tarafından üretilmemesi gibi durumlar ortaya çıkar. Bundan dolayı da piyasa başarısızlığı söz konusu olur. Piyasa başarısızlığı söz konusu olunca devlet diğer araçlarla birlikte kamu işletmeleri kurarak müdahalede bulunur.

Tam Rekabetten Uzaklaşma: Tam rekabet koşulları; piyasada alıcı ve satıcı sayısı çoktur, piyasaya giriş ve çıkış serbesttir, piyasada tam bilgi sahipliği hâkimdir ve piyasada mallar homojendir (Türkey, 2007: 154-155). Piyasa ekonomisinin bu şartlardan uzaklaşması durumunda firmalar arası kaynaklar optimal dağılmayacağından devletin müdahalesi söz konusu olacaktır. Devlet, kaynakların optimal dağılmasını sağlamak için para ve maliye politikalarını kullanarak müdahalede bulunabileceği gibi Kamu işletmeleri kurarak da piyasaya müdahalede bulunabilir.

Dışsallıklar: herhangi bir fiyatlandırma olmaksızın bir karar biriminin başka karar birim ya da birimlerine sağladığı yarar ya da verdiği zarara dışsallık denilmektedir (Dinler, 2012: 583).

Üretimde Pozitif dışsallık: Bir firmanın üretim yaparken o yörede yaşayan insanlara ya da firmalara sağladıkları kazançlardır (Dinler, 2012: 583). Böyle bir durumda devlet üretimi teşvik için sübvansiyon (mali yardım) yapabilir.

Üretimde Negatif dışsallık: işletmelerin üretim esnasında çevrede neden oldukları kirlenmenin kirlenen yörede faaliyette bulunan kişi ya da firmalara verdikleri çeşitli zararlardır (Dinler, 2012: 583). Bu durumda ise devlet topluma yüklenen bu dışsal maliyeti firma içi iç maliyete döndürmek üzere firmaya yaptırımlar uygulayarak müdahale eder. Özellikle negatif dışsallık söz konusu olduğu durumlarda, devlet müdahalesi ortaya çıkar.

Özetle, dışsal ekonomilere karşı devlet ya sübvansiyon, vergi veya bazı ek yükümlülükler getirir ya da ilgili üretim faaliyetlerini kendi üstlenerek müdahalede bulunur.

Kamusal Mallar: özel girişim hangi mal ve hizmetleri ne miktarlarda ve hangi üretim yöntemleriyle üreteceğine karar verirken kar maksimizasyonunu yönelir. Dolayısıyla özel girişim bir maldan üreteceği miktarı belirlediğinde o üretim

miktarında toplumsal fayda-maliyet ile özel fayda –maliyet arasında farklılık söz konusu olmamaktadır (Dinler, 2012: 593). Kamu mallarının üretilmesinde piyasa mekanizmasının dışarıda kalması kaynakların etkin dağılmaması ve piyasa başarısızlığına neden olmaktadır.

Piyasa özel faydayı dikkate alacağından sosyal fayda yönünden üretim düşük kalacaktır. Dolayısıyla devlet sosyal faydayı karşılayabilmek için kamu iktisadi teşebbüsleri kurarak üretime girer.

Kaynakların optimal dağılımında devletin üretmek yada müdahale etmek durumunda kaldığı diğer mal çeşidi ise özel mallardır (Çetinkaya, 2012: 22). Piyasanın ürettiği bu özel mallara yeteri kadar kaynak ayırmadığı ve tekel konuma geldiği durumlarda devlet ya tekel konumdaki firmanın aşırı karını vergilendirerek diğer firmaların piyasaya girmesini teşvik eder ya da kamu iktisadi teşebbüsleri kurarak ekonomiye müdahalede bulunur.

1.2.1.2. Ekonomik İstikrarı Sağlamak

Ekonomik istikrar, bir ekonomide hem fiyatlar genel seviyesinde hem de tam istihdamın sağlanmasında istikrar demektir. Fiyat istikrarının sağlanması, ekonomide fiyatlar genel düzeyinin (enflasyon) belirli düşük seviyede kalması artmamasıdır. İstihdam ise üretim faktörlerinin tamamının üretime katılması durumunda istikrarın sağlanacağı ifade edilir (Çetinkaya, 2012: 23-24).

Enflasyonun önlemek için, devletin enflasyona neden olan unsurları ortadan kaldırır. Ekonomide talep enflasyonunun söz konusu olduğu durumlarda devlet talebi kısıcıcı arz arttırıcı politikalar uygulayacağı gibi işletmeler kurarak üretimde bulunması üretim artışından dolayı talebin karşılanması ile fiyatların artışını önler. Maliyet enflasyonu söz konusu olduğu durumlarda ise hammadde üretim yapan Kamu işletmeleri fiyatların artmasının önüne geçmektedir. Devlet istihdam konusu ile ilgili olarak işsizlik ortaya çıktığında bunu ortadan kaldırıcı genel politikalar yanında kurduğu Kamu işletmeleri aracılığıyla iş imkânı sağlar. Örneğin ülkemizde bu durum 1930'lu yıllarda yaşanmış birçok ilde Kamu işletmeleri kurularak iş imkânı sağlanmıştır. Devlet ekonomideki duruma göre ekonomide istikrarı sağlamak amacıyla toplam harcamaları azaltır ya da çoğaltır.

1.2.1.3. Ekonomik Büyüme Gerçekleştirmek

Ekonomik büyüme; bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarının zaman içinde artmasına ekonomik büyüme denir (Ünsal, 2011: 14). Üretilen mal ve hizmet

miktarının artışının sağlanmasında devlet müdahalesi kuskusuz kaçınılmazdır. Devlet bazı önemli harcamalar (alt yapı gibi) yaparak piyasanın üretimine kolaylık sağlar. Aynı zamanda tasarrufların kullanımı, yatırımların teşviki gibi politikalarla da özel kesime imkân sağlar. Devlet eğitim, sağlık gibi yatırımları doğrudan yaparak da ekonomik büyüme üzerinde etkili olmaktadır. Gelişmişlik düzeyi dikkate alınırsa devlet kit kurarak ekonomide öncü olur. 1930'lu yılları bu duruma örnek verebiliriz. Devlet ekonomik gelişmeyi sağlamada önemli rol oynamış kurduğu fabrikalarla üretim artmış ekonomik büyümenin temelleri atılmıştır. Ancak günümüz açısından değerlendirildiğinde gelişmişliği belli bir düzeye gelen devletlerde Kamu işletmeleri aracılığıyla bu nedenden dolayı ekonomik müdahale söz konusu değildir.

1.2.1.4. Gelir Dağılımını Adil Hale Getirmek

Gelir dağılımı, üretime katılan üretim faktörlerinin elde edilen gelir üzerinden aldıkları payı ifade eder (Çetinkaya, 2012: 25). Gelirin adil dağılması toplumsal refaha, sosyal barışa ve iktisadi kalkınmaya katkıda bulunur. Gelirin adil dağılması piyasada kendiliğinden gerçekleşmez. Bu nedenle devlet sahip olduğu para ve maliye politikaları ile müdahale eder. Ekonomide enflasyon, yüksek faiz, az üretim söz konusu olduğunda gelir dağılımının adil bir şekilde dağılmamaktadır. Gelirden az pay alan üretim faktörleri ile çok pay alan üretim faktörleri olması durumunda çok pay alan üretim faktörleri vergilendirilirken az pay alanlara ise ilave gelir (ücret artışı), vergi indirimi ve teşvik uygulamaları yapılarak gelir daha dengeli dağıtılmaya çalışılır. Devletin kurduğu Kamu işletmeleri aracılığıyla gelirden az pay alan emek faktörünün harcanabilir gelirlerini artırmak için dolaylı olarak daha düşük fiyatlardan mal ve hizmet satın almaları sağlanır.

1.3. Kamu İşletmeleri

Hem dünyada hem de Türkiye'de küreselleşme süreciyle birlikte hızlı değişimler ve dönüşümler yaşanmaktadır. Bu durum en gelişmiş ülkelerde bile devletin ekonomik hayata dair daha hassas çalışmalar yapması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bir yandan ulusal ekonomiler üzerinde yoğunlaşırken diğer taraftan da Kamu İktisadi Teşebbüslerinin hayata geçirildiği görülmektedir. Kamu işletmeleri devletin özel teşebbüsle birlikte ekonomik alandaki etkinliğini artırmak amacıyla ortaya çıkmıştır.

Devletin ekonomik anlamda bir alana teşebbüste bulunması konusu çeşitli bilim adamları ve bilim dalları tarafından ele alınmış ve birçok tanım yapılmıştır.

Tanımlar ülkelere göre farklılık gösterebildiği gibi ülke içinde de farklı tanımlar yapıldığı görülmektedir.

1.3.1. Kamu İşletmelerinin Tanımı

Kamu işletmeleri kavramı hakkında çok farklı tanımlar bulunmaktadır. Çünkü Kamu işletmelerinin amaçları, faaliyetleri ve kuruluş biçimleri farklılık göstermektedir.

Kamuca kurulan pazarlanabilir kişisel mal ve hizmetler üreten, mülkiyetinin veya denetiminin yeterince devlet elinde olması nedeniyle, yönetim kurullarının hükümet tarafından atandığı, cari maliyetlerini finanse eden gelirlerinin büyük bir kısmını hazineden sağlamayan teşebbüsler olup; ilke olarak sosyal yararın maksimizasyonu amacına göre kaynak tahsis ettikleri kabul edilen işletmelerdir (Çetinkaya, 2012: 39).

Bir diğer tanımda kamu işletmeleri; ekonomik bir faaliyette bulunmak üzere devlet ya da başka bir kamu kuruluşu tarafından yalnız veya ortaklık yolu ile oluşturulan, sermayelerinin tamamı veya çoğunluğu devlet veya diğer kamu kuruluşlarına ait bulunan, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak devlet tarafından denetlenen ve ürettikleri mal ve hizmetlerden yararlanabilmek için karşılık ödenmesi gereken işletmeler olarak tanımlanmaktadır (Akgüç, 1991:338):

Tanıma göre bir işletmenin kamu işletmesi sayılabilmesi için şu niteliklere sahip olması gerekir.

- Ekonomik faaliyette bulunması,
- Devlet veya başka bir kamu kuruluşu tarafından, ortaklık yolu dâhil kurulmuş olması,
- Sermayesinin tamamının veya çoğunluğunun devletçe veya diğer kamu kuruluşu tarafından sağlanması,
- Doğrudan ya da dolaylı şekilde devletin yönetimi ve denetimi altında bulunması,
- Ürettiği mal ya da hizmet karşılığında bir bedel alması gerekmektedir.

Bu tanımlarda; teşebbüslerde sermayelerine ya da yönetimlerinin çoğuna devletin hâkim olduğu, devlet tarafından denetlenmeleri, piyasaya yönelik mal satmaları gibi bazı ortak noktalar dikkat çekmektedir.

1.3.2. Kamu İşletmelerinin Özellikleri

Kamu işletmeleri bir takım özelliklere sahiptir. Bu özellikler;

- Kamu işletmeleri bir kanun ya da kanunu verdiği yetkiye dayanarak kurulurlar.
- Kamu işletmeleri, ekonomik gereklere uygun olarak kurulmuş işletmelerdir.
- sermayesinin tamamının veya %50'den fazlasının kamuya aittir.
- Özel sektörün tek amacı karın maksimizasyonu iken kamu işletmeleri ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel amaçları gerçekleştirmeyi hedefler.
- Kamu işletmeleri, ayrı bir tüzel kişiliği sahip olup, idari ve mali özerkliğe de sahiptirler.
- Kamu işletmeleri, yalnızca devlet ile olan ilişkileri kamu hukukuna tabi olup, üçüncü kişiler ile olan ilişkileri özel hukuk çerçevesinde düzenlenmektedir.
- Devlet muhasebesi esaslarının dışında ticari muhasebe esaslarına tabidirler.
- Teşebbüs sorumlulukları sermayeleri ile sınırlıdır.
- Personel rejimi kanunla özel olarak düzenlenmiştir.
- Teşebbüsler üzerindeki ilgili bakanlıkların gözetim ve denetim yetkileri bu teşebbüslerin görev ve yetkilerini etkilemeyecek şekilde kullanılır.
- Kamu işletmeleri, sınırsız özerkliğe sahip değildir. Bu kuruluşlar aynı zamanda devlete bağlı ve devletin denetimi altındadırlar.

1.3.3. Kamu İşletmelerinin Kuruluş Biçimleri

Devletlerin işletme kurmaları üç şekilde olmaktadır. Bunlar;

İlk Kuruluş: Devletin uygun gördüğü bir faaliyet alanında (enerji, imalat, sanayi vs.) iktisadi anlamda mal ve hizmet üretmek amacıyla kamu işletmesini kanunla kurmasıdır.

Devletleştirmeyle Kuruluş: Devletin ülkenin ekonomik, mali, sosyal açıdan önemli olduğuna inandığı bazı sektörlerdeki özel teşebbüslere mal ve Emlaklarıyla birlikte sahip olmasıdır. Devletleştirme yoluyla, bir teşebbüsün devletin eline geçebilmesi de kanunla ya da kanunun izin verdiği otoritelerce mümkündür.

Kamu Kurumuna İktisadi Nitelik Verme İle Kuruluş: Devletler ekonomide yer alma düşüncesi içinde iktisadilik niteliğini dikkate alarak kamu kurumu olarak kurulan bazı organizasyonları, iktisadi niteliğin ağır basması sonucu işletme haline getirmeye başlamasıdır (Çetinkaya, 2012: 33-34).

1.3.4. Kamu İşletmelerinin Kuruluş Nedenleri

Kamu işletmelerinin kuruluşu bir takım nedenlere dayanmaktadır. Bu nedenler her ülkenin ekonomik durumuna ve gelişmişlik düzeyine göre farklılık göstermektedir. Bu nedenleri; siyasi, sosyal, ekonomik ve mali nedenler olmak üzere üç başlık altında ele alınabilir:

1.3.4.1. Siyasi Nedenler

Ülkelerin siyasi amaçlarla işletme kurmalarının sebepleri arasında; rastlantıya bağlı sebepler, devletin bağımsızlığını ve güvenliğini sağlama ve politik ideolojiler yer almaktadır.

Rastlantıya Bağlı Sebepler; özel sektörün elinde bulunan işletmelerin dönemin oluşturduğu koşullar sonucu, devletin eline geçmesine yol açan sebeplerdir.

Devletin Bağımsızlığını ve Güvenliğini Sağlama; bazı işletmeler devletin bağımsızlığını ve güvenliğini sağlamak amacıyla devletleştirilir ya da devlet işletmesi olarak kurulur. Silah ve mühimmat fabrikaları bu tür kuruluşlara örnek olarak verilebilir.

Politik İdeolojiler; kamu işletmelerinin ortaya çıkması devletlerin uyguladıkları ekonomik sistemlerle doğrudan ilişkilidir. Kapitalist sistemin uygulandığı ülkelerde devletin iktisadi teşebbüste bulunması sınırlıdır. Sosyalist sistemi uygulayanlarda, kamu işletmeleri ekonominin kendisidir. Karma ekonomi sistemi uygulayan ülkelerde ise, devletin teşebbüste bulunacağı sektörler ve yoğunlukları ülkenin şartlarına göre değişir. Bu bağlamda, hangi ülke hangi sistemi uyguluyorsa o sisteme göre kamu işletmelerinin sayısı belirlenir.

1.3.4.2. Sosyal Sebepler

Devlet; gelirin sosyal gruplar arasında adil dağılımını, istihdamın gerçekleşmesini, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesini ve halk sağlığının korunması gibi sebeplerden dolayı iktisadi teşebbüsler kurar. Bu teşebbüsler, verimlilik kaygısı olmayan sosyal fayda sağlamak amacıyla faaliyet gösterirler.

1.3.4.3. Ekonomik ve Mali Nedenler

Devletin kamu işletmesi kurmasının ekonomik ve mali nedenleri şunlardır:

- Özel kesimin yapamadığı veya yapamayacağı işler için devlet teşebbüste bulunur.
- Devlet, ekonomiye yön vermek ve düzenlemek için teşebbüste bulunur.

- Devlet, bazı alanlarda özel teşebbüse öncülük etmek amacıyla özel işletmeler kurar.
- Devlet, çeşitli kesimlerde tüketici aleyhine kurulan rekabet olmaması nedeniyle fiyat artışına neden olan tekelleri kırmak için işletme kurar.
- Özel teşebbüsün yetersiz kaldığı alanlarda devlet, üretim ve işletmecilik faaliyetlerine üstlenir.
- Devlet, uyguladığı ekonomik politikaları gerçekleştirmek amacıyla da işletme kurabilir.
- Devlet, doğrudan gelir sağlamak ve bazı faaliyetleri daha verimli hale getirmek amacıyla işletmecilik faaliyetlerine girmektedir.

1.4. Özelleştirme

Gelişen, değişen ve küreselleşen dünya koşulları nedeniyle 21 yüzyılda devletin ekonomideki rolünü değiştirmeye başlamıştır. 1970'li yıllarda makroekonomik sorunlarla karşılaşan dünya ekonomileri bu sorunlardan kurtulmanın en iyi çözümü olarak özelleştirmeyi uygulamaya koymuşlardır. Günümüzde ise özelleştirme hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin iktisat politikası haline gelmiştir. Özelleştirme kavramını detaylı olarak incelemek gerekirse özelleştirmenin tanımını, amaçlarını, tarihsel gelişimin, teorilerini, yöntemlerini ve etkilerini bu bölümde ele alacağız.

1.4.1. Özelleştirmenin Tanımı

Özelleştirme kavramının herkes tarafından ortaklaşa kabul edilen tanımını yapabilmek güçtür. Özelleştirme kavramının birçok anlamı ve kullanımı vardır. Özelleştirme kavramı ve bu kavramın algılanış biçimi ülkelerin ekonomik durumuna, siyasi ve sosyal yapısına bağlı olarak şekillenmektedir. Her ülkenin sosyal siyasi ve ekonomik yapısı farklı olduğundan özelleştirmenin tanımı ve anlamı farklı olmaktadır. Bu bağlamda özelleştirmenin tanımı özelleştirme uygulamalarındaki farklılıklara bağlı olarak hukuk ekonomi yönetim işletme ve politika gibi bilim dallarında farklı biçimlerde tanımlanmıştır.

Modern bir politik kavram olarak özelleştirme kavramının ilk kullanımı, Peter F. Drucker'ın 1969 yılında yayınlanan "The Age of Discontinuity" isimli eserinde "reprivatization" şeklinde olmuştur. Drucker'e göre zayıf bir yönetici olarak hükümet karar vermede iyidir ancak bu kararları uygulamada yeterli değildir. Bu yüzden hükümetin özelleştirme yapmasını savunmuştur. 1976 yılında ise, Robert W.

Pooe, bu kavramı “privatization” şeklinde kullanmıştır. Burada kavrama “özel hale getirmek, özellikle bir iş veya endüstrinin kontrol veya mülkiyetini kamudan özel kesime geçirmek” anlamı yüklenmiştir (Delice-Yavilioğlu, 2010: 15).

Özelleştirme kelimesinde yer alan “özel” sözcüğünün Türkçe sözlükteki karşılığına bakıldığında “yalnız bir şeye, bir amaca, bir kişiye ait olan” şeklinde ifade edildiği görülmektedir (Çetinkaya, 2012: 95).

Özelleştirme, “kamu mülkiyetinin özel kişilere aktarılması, yani özel mülkiyet haline dönüştürülmesidir”. Bir başka tanıma göre ise özelleştirme, “kamu iktisadi faaliyetlerinin sınırlandırılması veya tamamen ortadan kalkmasına yönelik yapılan uygulamalardır” (Ünal, 2000: 44).

Özelleştirme dar ve geniş anlamda tanımlanırsa dar anlamda özelleştirme “mülkiyeti ve yönetimi kamuya ait olan iktisadi üretim birimlerinin özel sektöre devri” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu devir, genel olarak ya iktisadi birime ait hisse senetlerinin halka arzı yoluyla ya da iktisadi birimin bir bütün olarak kişi ya da kurumlara satışı suretiyle gerçekleşmektedir. (Çetintaş, 2009: 15). Dar anlamdaki bir başka tanımda, özelleştirme faaliyetleri kamu iktisadi teşebbüsleriyle sınırlı tutulmaktadır. Konuya bu açıdan yaklaşan uzmanlara göre bir KİT’in özelleştirilmesinden söz edebilmek için sermayesinin en az %51’lik payının özel sektöre devredilmesi veya satılması gerekmektedir (Delice-Yavilioğlu, 2010: 16).

Geniş anlamda ise özelleştirme, devletin ekonomi içindeki varlığının azaltılması ya da ortadan kaldırılması için sadece KİT’lerin değil kamu kurum ve kuruluşlarının ürettikleri mal ve hizmetlerin de özel kesime devredilmesi olarak tanımlanabilir (Çetinkaya, 2012: 96).

Geniş anlamda diğer bir tanım ise özelleştirme, yalnızca mülkiyetin özel sektöre devrini değil aynı zamanda, bu tür kuruluşların özel kesime kiralanması, kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetlerin finansmanının özel kesimce sağlanması, yönetimin özel kesime devri, mal ve hizmet üretimindeki kamusal tekellerin kaldırılması ve kurumsal serbestleşmeyi de kapsamaktadır.

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi özelleştirme kavramı farklı şekillerde ele alınmıştır. Yapılan tanımlar içerisinde en genel tanımıyla özelleştirme, basit bir mülkiyet devrinin ötesinde, bütün bir iktisadi organizasyonu, serbest piyasa kurallarına göre işleyen bir yapıya kavuşturmak ve bunun için gerekli olan dönüşümü sağlamak demektir (Çetintaş, 2009: 15).

1.4.2. Özelleştirmenin Amaçları

Özelleştirme, iktisadi problemlerin çözümü için geliştirilen bir kavram olmakla birlikte, siyasi yapının şekillendirilmesinde ve bazı sosyal amaçların gerçekleştirilmesinde de araç olarak görülmektedir. Belirtilen bu amaçlar için özelleştirmeyi savunanlar ile karşı çıkanların özelleştirmeye ideolojik bir boyut da kazandırmaları ile birlikte, özelleştirme bir dizi iktisadi, siyasi ve sosyal amacın gerçekleştirilme vasıtası haline getirilmiştir. Bu bakımdan kullanılan özelleştirme yöntemleri ile gerçekleştirilmek istenen amaçlar arasında bağlantı vardır. Özelleştirme sürecinin her ülkenin kendi ihtiyaçları doğrultusunda ve kendi koşullarına uygun amaçları içerdiği ve bu bağlamda kullanılan yöntemlerin farklı olduğu görülmektedir. Çeşitli ülkelerdeki uygulamalardan yola çıkarak özelleştirmenin ekonomik sosyal ve siyasi amaçları incelenecektir.

1.4.2.1. Ekonomik ve Mali Amaçlar

Özelleştirme ile ulaşılmak istenen temel amaç, devletin ekonomik yapı içindeki rolünü azaltarak piyasa yapısını güçlendirmek, dolayısıyla ekonomik yapının etkinliğini arttırmaktır. Ekonomik yapının etkinliğini artırmak; serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi, ekonomide verimliliğin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi, sermaye piyasanın güçlendirilmesi, tasarrufların daha büyük oranda hisse senedine yönelmesinin teşvik edilmesi, devlete gelir sağlamak ve döviz gelirlerini artırmak gibi amaçların gerçekleştirilmesiyle sağlanır.

i. Serbest Piyasa Ekonomisini Güçlendirmek

Kamu ekonomisinde siyasal tercihi politikaların var olması, planlama ve programlamanın yetersizliği, yeterli yatırımın yapılmaması, kaynakların kullanımı ve dağıtımının etkin olmaması verimliliği düşürmüştür. Bu bağlamda rekabet kurumunun işler olmaması kamu iktisadi teşebbüslerinde kar, zarar ve iflas etme gibi bir kaygı taşımadıkları için kaliteli ürün üretimi gerçekleşmemektedir. Özelleştirme ile serbest piyasa ekonomisinin en önemli unsuru olan rekabet kurumu işlerlik kazanır dolayısıyla kaynak kullanımı ve dağılımında etkinlik sağlanır ve sonuç olarak serbest piyasa ekonomisi güçleneceğinden ekonomide etkinlik ve verimlilik sağlanacaktır.

ii. Ekonomide Verimliliği Yükseltmek

Ekonomide verimliliği yükseltmek özelleştirmenin en önemli amaçlarından biridir. Piyasadaki rekabete karşı duyarsız olan kamu iktisadi

teşebbüslerinde kalite ve fiyat konularında endişe duymadıklarından etkinlik ve verimlilik söz konusu değildir. Çünkü bu kuruluşlar dış rekabet koşullarına karşı tarifeler, kamunun garantileri, vergi muafiyetleri, desteklemeler gibi korumalarla varlığını devam ettirirler. Bu kuruluşların zararlarını kapatmak için hükümetler ya borçlanır ya da para basar. Sonuç olarak ekonomi ağır bir yük altındadır. Kamu iktisadi teşebbüslerin özelleştirilmesiyle verimlilik ve etkinlik sağlanacak aynı zamanda olumsuz unsurların yok edilip düzenlenmesiyle ekonomi bu ağır yükten kurtulacak ve verim artacaktır. Diğer bir taraftan özelleştirmeye birlikte yeni teknolojilerin uygulanması, fabrika ve ekipmanların kalitesinin iyileştirilmesi, yeni yönetim yöntemlerinin uygulanması ve üretilen mal ve hizmetin kalitesinin artırılması verimliliği artıracaktır.

Diğer taraftan özelleştirmeye;

- Şirket yöneticileri üzerindeki hükümet müdahalesi ve politik baskılar ortadan kalkacak
- Ekonomide esnekliği arttıracak,
- Tekelleri kaldırmak suretiyle rekabet artacak
- Etkin sermaye piyasaları kurulması veya var olanların iyileştirilmesi suretiyle yurt içi tasarrufların daha etkin bir şekilde dolaşımını sağlayacak,
- Yurt içi ürünlerin yabancı piyasalara girişi kolaylaşacak
- Yurt içi yatırımları teşvik edilecek
- Ulusal ekonominin dünya ekonomisine entegrasyonunu hızlandıracaktır.

Verimlilik, özelleştirmenin getirdiği rekabetin sonucudur. Rekabet, daha etkin ve verimli hizmetler elde etmek açısından son derece önemlidir. Rekabetçi bir piyasa hem dağıtım, hem de üretim etkinliği ortaya çıkarır.

iii. Sermaye Piyasasını Geliştirmek

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasasının temel sorunlarından birisi menkul kıymet arzındaki yetersizliktir. Ülkemizde de sermaye piyasasının eksikliğini duyduğu menkul kıymet arzındaki yetersizlik, özelleştirme sonucunda hisse senetlerinin ihracı yoluyla giderilecek, tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi kolaylaşacaktır (Ünal, 2000: 60).

Sermaye piyasasının gelişmesi aslında toplumdaki bireylerin sağlamış oldukları altın, dolar, Euro gibi bir takım birikimlerini hisse senedine

dönüştürülmesiyle yakından ilişkilidir. Böylelikle yeni kaynak alanları oluşturulacaktır (Ruhi, 2003: 12).

iv. Döviz Gelirlerini Arttırmak

Gelişmekte olan ülkelerde ödemeler dengesindeki açığı kapatmak için özelleştirme yoluyla döviz gelirlerini arttırmak bir alternatif yol olarak görülmektedir. Yabancı sermaye yatırımlarını özendirerek ülkeye çekmek, dolaysız yatırımlar ve portföy yatırımları şeklinde gerçekleştirilir (Ünal, 2000: 61).

v. Devlete Gelir Sağlamak

Dünya genelinde özelleştirme faaliyetlerine yönelmenin bir diğer sebebi, bir çok hükümetin kendilerini derin bütçe açıkları ve kamu maliyesi krizleriyle karşı karşıya bulmalarındır. Devletler artık KİT'lerin zararlarını dengeleyecek ve kalkınma için gerekli sermaye artışlarını sağlayacak finansal kaynaklara sahip değillerdir. 1980'lerin başlarında dış finansman kaynaklarının kesilmesi, dışsal şokların kaynaklık ettiği vergilerdeki azalmalarla birleşince gelişmekte olan ülkelerin büyük bir kısmında kamu maliyesi krizleri başlamıştır. Bu krizlerin çözümü için hükümetler geniş çaplı mali reform çabaları ve özelleştirme uygulamaları geliştirmişlerdir. Finansman ve bütçe gereksinimleri bakımından özelleştirmeye dayanak oluşturan en önemli konular şunlardır:

- Kamu harcamalarının finanse edilmesi, vergilerin azaltılması, kamu sektörü açıklarının kapatılması veya kamu borçlarını ödemek için net özelleştirme gelirlerinin maksimize edilmesi,
- Kamu işletmelerine aktarılan finansman akışının azaltılması,
- Kamu finansman kaynaklarından karşılanamayan yatırımların finansmanı için özel kaynakların harekete geçirilmesi,
- Yeni gelir kaynaklarının oluşturulması,
- Devlet mülkiyetindeki işletmelerin gelecekte bütçe üzerinde ortaya çıkacak yük riskinin sınırlandırılması,
- Yurt dışına sermaye çıkışının azaltılması ve dışarı çıkmış sermayenin ülkeye çekilmesi.

Yukarıda belirttiğimiz bu sebeplerden dolayı Dünyadaki birçok ülke devlet işletmelerini özelleştirerek devlet hazinesine doğrudan ve dolaylı gelir sağlamaktadır. Devlete doğrudan gelir sağlamak amacıyla özelleştirilen işletmelerin ise yüksek

değere sahip olması önemlidir. Ancak gelire acil ihtiyaç olan durumlarda işletmeler değerinin altında özelleştirilebilmektedir. Diğer bir taraftan devlet yüksek maliyetle ürettiği mal ve hizmetleri özel sektöre devriyle birlikte yüklediği maliyetlerden kurtularak dolaylı olarak gelir elde edebileceği gibi özel sektörün verimliliği sonucu aldığı vergileri artırarak da gelir elde eder.

1.4.2.2. Sosyal Amaçlar

Devletler, toplum üyelerinin refah içerisinde mutlu yaşamaları için bir sorumluluk da üstlenirler. sosyal politikanın da bir gereği olan toplumdaki dengesizliklerin giderilmesi için bir takım düzenlemelerin yapılması görevidir.

Bu bağlamda özelleştirmenin toplumdaki bu gelir dengesizliğini ortadan kaldırmaya yönelik mülkiyetin ve sermayenin tabana yayılması, gelir dağılımının adil hale getirilmesi ve yeni iş sahalarının oluşturulması gibi amaçlara hizmet etmektedir.

i. Mülkiyetin ve Sermayenin Tabana Yayılması:

Özelleştirme sonucunda sermayenin tabana yayılması amacıyla geniş kitleleri hisse senedi sahibi yaparak gelir düzeylerini iyileştirmek bu yolla refahı arttırmayı sağlamak amaçlanmaktadır (Çetinkaya, 2012: 104). Sermayenin tabana yayılmasında devlet işletmeleri hisselerinin öncelikli olarak küçük tasarruf sahiplerine, işçilere, memurlara kısacası düşük gelir gruplarına satılması önemli olacaktır. Bununla birlikte devlet bu hisselerin düşük gelir gruplarının dışındaki belli kesimlerin eline geçmemesi için önlem almalıdır. Aksi takdirde sosyal amaca hizmet etmez.

ii. Gelir Dağılımını Adil Hale Getirmek:

Gelir dağılımı: bir ülkede bir yılda üretim sürecine katılanların (üretim faktörlerinin) üretimden aldıkları payları ifade eder (Ünsal, 2011: 53). Üretim faktörlerine(emek, doğal kaynak, sermaye, girişim) bu paylar(ücret, rant, faiz, kar) eşit dağıtılmazsa gelir dağılımı adaletsizliği söz konusu olur. Gelirin adil dağıtılması amacıyla vergiler ve kamu harcamaları kullanıldığı gibi özelleştirme de kullanılmaktadır.

Kamu iktisadi teşebbüslerin hisse senetlerinin çalışanlarına, yöneticilere ve küçük tasarruf sahiplerine satılması, bu kesimlere gelir transfer edilmesini sağlayacak, böylece dengesiz gelir dağılımı iyileştirilecektir (Ünal, 2000: 60).

Özelleştirmeye halka arz yoluyla satılan hisse senetlerinin alıcısı çok olursa adil gelir dağılımına olumlu katkı sağlar. Ancak özelleştirmede blok satış yöntemi kullanılırsa gelir dağılımına olumsuz katkı sağlar.

iii. İstihdama Katkı:

Özelleştirme sonucu işletmelerin özel sektöre devredilmesiyle yeni iş alanları yaratılıp uzun dönemde istihdama katkı sağlanabilmektedir. Özel sektörün daha önce bulunmadığı ve ya az bulunduğu sektörlerle kar amacına hizmet ettiğinden ayrıca etkinlik ve verimlilikten dolayı yeni yatırımlar yapar. Yapılan bu yeni yatırımlar yeni iş alanlarının açılmasına ve iş imkânlarının artmasına katkı sağlar.

1.4.2.3. Siyasal-İdeolojik Amaçlar

Özelleştirme aynı zamanda politik bir süreçtir. Bu bağlamda öne çıkan konular şunlardır (Delice, 2010: 50):

- Çoğulcu sistemlerin teşvik edilmesi,
- Bürokratik etkinin azaltılması,
- Kamu sektörünün faaliyet alanının yeniden tanımlanması,
- Gelecekte bir hükümetin devletin ekonomideki rolünü değiştirmeye yönelik alınan tedbirleri tersine çevirme kabiliyetinin ortadan kaldırılması veya azaltılması,
- Ekonomide belirli bir partinin veya grubun etkinliğinin azaltılması,
- Hükümetin bir sonraki seçimde iktidarı yeniden elinde tutma olasılığının arttırılması,
- Hükümet yetkililerinin ve kamu işletmesi yöneticilerinin, kamu mülkiyetini rüşvet ve yolsuzluklara araç olarak kullanmalarının ortadan kaldırılması

Özelleştirme siyasi alanda demokratikleşmeyi sağlama aracı olarak da değerlendirilmektedir. Siyasi ve ekonomik gücün devletin elinde toplanması, bireylerin ve çeşitli toplum kesimlerinin siyasi karar mekanizmalarına girmesini olumsuz etkilemektedir. Özelleştirmeye bir taraftan devletin siyasi gücü ile ekonomik gücünün arttırılması mümkün olacak, bu da demokratik bir toplum yapısının oluşturulması sürecini hızlandıracaktır.

1.4.3. Özelleştirmenin Tarihsel Gelişimi

Büyük bunalım, 2. Dünya Savaşı ve sömürgeciliğin çöküşü, devleti dünyanın hemen hemen her yerinde ekonomide daha aktif bir rol oynamaya ve her çeşit mal ve

hizmeti sunmaya zorlamıştır. Batı Avrupa'daki ülkeler devletin ulusal ekonomilerin düzenlenmesine hangi boyutta dâhil olması ve hangi sanayi sektörlerinin, sadece kamu mülkiyetine ait olması gerektiğini tartışmaya başlamışlardır (Çetintaş, 2009: 16).

Özelleştirme, 1970'li yıllardan itibaren Keynesyen iktisat politikası sonrasında ortaya çıkan ve genişleyen devlet politikasının getirdiği sorunların çözümünde yetersiz kalınması sonucunda ortaya atılan Monotarizm ve rasyonel beklentiler Teorisi, Kamu Tercih Teorisi ve Anayasal İktisat ve Arz Yönlü İktisadi Düşünce gibi yeni iktisat politikalarının gündeme gelmesiyle birçok ülkede önem kazanmaya başlamıştır.

Özelleştirme olgusunu da kapsayan çağdaş iktisadi düşünceyi ilk uygulayanlar ABD'de o dönemin başkanı Ronald Reagan ve İngiltere'de de Margeret Theather'dir. Özelleştirme olgusu gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı şekillerde uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde genellikle bütçe açığını kapatmak, dış borçları finanse etmek, kötü yönetim ve rüşvetle mücadele etmek özelleştirme nedenleri olarak sayılabilir. Buna karşın gelişmiş ülkelerde ise, piyasa ekonomisinin daha iyi işleyebilmesi için uygun rekabet koşullarını yaratmak amacıyla, özelleştirmeyi bir tür yeniden yapılanma aracı olarak kullanma eğilimindedirler (Ünal, 2000: 45).

Özelleştirmenin entelektüel anlamda temelleri ilk defa Milton Friedman tarafından ortaya atılmıştır. Bununla birlikte birçok insan özelleştirme programlarını Margaret Thatcher'in 1979 yılında İngiltere'de iş başına gelen muhafazakâr hükümeti ile tanımıştır. İngiltere'de kamuya ait şirket hisselerinin satışıyla kesin ve kararlı bir kamusal mülkiyeti azaltma süreci başlamıştır. 1980'lerde birçok sanayileşmiş Batılı devletler, İngiltere'den etkilenerek özelleştirme programlarına girişmiş ve benzer hareketler birçok gelişmiş ülkede de görülmüştür. Fransa'da 1986 yılında iş başına gelen Jacques Chirac hükümeti, 22 şirketi özelleştirmiş ve toplam 12 milyar dolar gelir elde etmiştir. Bununla paralel olarak Alman Hükümeti, Volkswagen'deki çoğunluk hisselerini, halka arz yöntemiyle küçük yatırımcılara ağırlık vererek satmıştır.

Sosyalist ülkeler içinde ise Çin, 1978 yılında tarım sektöründen başlamak suretiyle özelleştirmeyi ilk kabul eden ülkedir. Kamuya ait ve kolektif çiftlikleri kaldırarak özel çiftliklerin kurulmasına izin vermiştir. Bu düzenleme, çiftlik ürünlerinin üretiminde çok yüksek bir artışa neden olmuş ve daha önceden yaşanan

kıtlık sona ermiştir. Özelleştirme programları uygulayan son bir diğer önemli bölge Merkez ve Doğu Avrupa'daki eski Sovyet Bloğu ülkelerdir. 1989-91 döneminde komünizmin çökmesinin ardından Rusya'da geniş bir özelleştirme hareketi başlamıştır (Çetintaş, 2009: 17-18).

Özelleştirmenin görece bir kavram olduğu ve 1980'den önce politik veya ekonomik literatürde bugünkü anlamıyla pek önemli bir yer almadığı bilinmektedir. Buna karşın, 1980'lerin en önemli ekonomik olaylarından biri haline gelmiş, hızla yayılmış ve günümüzde yüzden fazla ülkede uygulamaya konulmuştur. Özelleştirme Türkiye'nin gündemine 24 Ocak 1980 kararlarıyla girmiştir. Her ne kadar somut özelleştirme amaçları ve yöntemleri bu kararlarda yer almamışsa da kararlar özelleştirmenin politik felsefesini tanımlamış, özelleştirme uygulamaları için gerekli ortamın oluşmasına katkıda bulunmuştur (Aksoy, 1994: 109).

1.4.4. Özelleştirme Teorileri

Özelleştirme teorileri özel mülkiyetin egemen olduğu sistemlerde kamu mülkiyetinin egemen olduğu sistemlere göre bireysel ve toplumsal işlem maliyetlerinin daha düşük olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla kamu mülkiyeti karşısında özel mülkiyetin önemini göstermişlerdir. Özelleştirmeye dayanak oluşturan mülkiyet hakları teorisi, kamu tercihi teorisi, asil-vekil teorisi, yönetim yaklaşımı ve işlem maliyetleri okulu teorilerini açıklayalım.

1.4.4.1. Mülkiyet Hakları Teorisi

Mülkiyet hakları teorisi kamu sektöründeki etkinsizlik üzerinde durur. Bu bağlamda özel sektör etkin kamu sektörü ise etkinsiz olmasını mülkiyetin doğasından gelen özelliklere dayandırmaktadır.

Lindblom'a göre mülkiyet, serveti kontrol etmeye yönelik bir haklar dizisidir. Bunları başkalarının kullanmasını reddetme, bunları çalıştırmadan elinde tutmak veya bunları işletmektir. Mülkiyet hakları sonuç itibarıyla, hem kamusal hem de özel kişilere ya da örgütlere verilmiş ve diğer kişi ve örgütlerce de tanınan otorite ödülleri'dir. Demsetz'e göre ise, modern üretim genellikle bir ekip üretimi olarak örgütlenir ve ekibin her bir üyesinin bireysel çabaları arasında karşılıklı bağımlılık vardır. Özel mülkiyet, işletmenin karı üzerinde artık talep sahibi olarak gözlemcinin karı maksimize etmeye güdüleneceğini garanti eder. Bu türden bir gerçek çaba ya da güdülenme kamu işletmelerinde mevcut değildir. Dolayısıyla özel mülkiyet kamu mülkiyetinden daha güçlüdür (Çetintaş, 2009: 23). Bu teoride, işletmelerin özel

mülkiyetin elinde olmasının yüksek karlılık ve etkinlikle sonuçlanacağı öne sürülmektedir. Birey tüm sonuçlarını kendisi yükleneyeceği için kararlarını verirken daha dikkatlidir. Bu nedenle mülkiyeti özel sektörde olduğu takdirde firma daha iyi izlenecektir ve firmanın daha etkili çalışması sağlanacaktır (Delice-Yavilioğlu, 2010: 29).

1.4.4.2. Kamu Tercih Teorisi

Kamu tercihi teorisi, bireysel menfaatlerin insan davranışlarına hâkim olduğunu ve bu nedenle de insanların gerek piyasada gerekse politikalarında, öz itibariyle rasyonel fayda maksimizasyonları olduğunu varsaymaktadır. Bu yüzden kamu işletmelerinin düşük performanslarından, kendi kişisel menfaatlerini işletmenin verimliliğiyle çelişebilecek olsa bile, yine de zorla uygulamaya çalışan politikacılar sorumludur. Buchanan, kamu işletmelerinin faaliyetlerine müdahale eden politikacıların, verimliliği arttırmaktan daha çok oy kazanmakla ilgilendiğini iddia etmektedir. Kamu tercihi teorisi, devletin rolünün azaltılması ve hizmet sunumunun mümkün olan yerlerde özelleştirilmesi görüşünü benimser (Çetintaş, 2009: 25).

Devleti yönetenlerin güç ve yetkileri sınırsız olduğundan hükümet yetkilileri ve politikacılar kamu ekonomisini kendi çıkarlarına göre yönlendireceklerdir. Hükümet yetkilileri ve politikacılar bütçelerini ve oylarını maksimize etmeye çalışacaklardır. Dolayısıyla piyasaya siyasi tercih ve kararlar hâkim olacak ve ekonomi siyasi bir araç haline gelecektir. Sonuç olarak piyasanın iyi işleyebilmesi için devletin ekonomideki rolünün azaltılması önem arz eder.

1.4.4.3. Asıl-Vekil Teorisi

Bu teori hem kamu hem de özel sektör işletmelerindeki yöneticilerin, işletmenin ya da sahibinin faydasını maksimize etmek yerine, kendi faydalarını maksimize etmeye çalıştıklarını savunmaktadır.

Özel sektörde, hissedarlar ile yöneticiler arasında önemli bir vekil ilişkisi bulunmaktadır. En basit ifadesiyle, hissedarlar işletmenin sahibidir ve onu, kendi adlarına yönetmeleri için yöneticiler atar. Aksine kamu sektöründe, kamu varlıklarının nihai sahibi, asiller yani halk olduğu için asıl-vekil ilişkisi daha karışıktır (Çetintaş, 2009: 26).

Bu teoride mülkiyet sahipleri(asıl) ile bu sahiplere vekâlet eden yöneticiler(vekil) arasında bir sözleşmeyle hizmetin üretimine karar verilir. Ancak asil ile vekilin çıkarları birbirinden farklı olduğundan asil vekili kontrol etmelidir.

Aksi takdirde kar maksimizasyonu gerçekleşmez. Kamu sektöründe ise politikacıların yerine vekâlet eden yöneticiler vardır. Bu yöneticiler kararlarında siyasal yaklaşımlar söz konusu olmakta dolayısıyla kar maksimizasyonu amacından ya tamamen ya da kısmen taviz verilmektedir.

1.4.4.4. Yönetim Yaklaşımı

Yeni bir kamu yönetimi doktrini oluşturmak için yakın zamanlarda yönetimle ilgili kuramlar, kamu tercihi teorisi ve kurumsal iktisat yaklaşımlarıyla birlikte ele alınmaya başlanmıştır. Bu yeni doktrinin temel ilkeleri şunlardır (Delice-Yavilioğlu, 2010: 33):

- Yönetimin niteliklerine vurgu yapılması,
- Ölçülebilir performans hedefleri,
- Alt kademelere doğru yetki devri,
- Politika ayrışması,
- Ticari ve ticari olmayan fonksiyonlar,,
- Şirket planları ve kısa vadeli sözleşmeler gibi özel sektör uygulamalarının kullanımı,
- Parasal müşevvikler ve maliyet azaltılması.

Bu yaklaşıma göre, kamu girişimlerinde denetim zayıftır ve bu nedenle etkinliğe yönelik teşvikler yetersizdir. Düşük teşviklerin nedeni denetim eksikliğidir. Hisse sahipleri teşebbüslerin performansını gözlemleyemez ve etkileyemezler. Borçlanmalar yöneticileri disipline edici rol oynamaz. Çünkü kamu teşebbüslerinin borcu fiili olarak kamu borcudur.

1.4.4.5. İşlem Maliyetleri Okulu

Williamson'un geliştirdiği bu teori, kapitalist ekonomilerde büyük firmaların gelişimini açıklama çabasının bir ürünüdür. Williamson'a göre firmalar, yaptıkları işlemlerin maliyetlerini minimize etmeyi amaçlarlar. Bu amaç ancak firmaların ya satış yaptıkları firmaları ya da onların tedarikçilerini devralmaları şeklindeki dikey entegrasyon ile başarılabilir. Ekonomik faaliyetlerde kısmen de olsa eksik bilgi vardır. Bu da risk ve belirsizliğe neden olmaktadır. kurumları iyi çalışan bir devlet işlem hızını artırarak yararlı bilgileri güncellediğinde risk ve belirsizlikleri ortadan kaldırır ve işlem maliyetlerini azalmış olur.

1.4.5. Özelleştirmenin Nedenleri

Özelleştirmenin ana nedeni, toplumsal refahın ve kaynak kullanımının maksimuma çıkarılma düşüncesidir.

Özelleştirmenin nedenlerini ayrıntılı bir şekilde açıklamak üzere ekonomik, mali, sosyal ve siyasal nedenler olarak kategorize edip ele almak mümkündür.

1.4.5.1. Ekonomik Nedenler

Özelleştirmenin çok farklı sebepleri bulunmaktadır. Ekonomik anlamda özelleştirmenin temel sebeplerinin başında devletin ekonomi içindeki payını azaltmak, bununla birlikte toplumsal yapı içinde bir takım dönüşümlerin ve değişimlerin yaşanmasını sağlamaktır (Doğan, 1993: 12).

Tandırcıoğlu'na göre özelleştirme uygulamalarının temel ekonomik sebepleri şunlardır: (Tandırcıoğlu, 2002: 18).

- Kaynakların oluşturulmasında ve dağıtılmasında daha etkili olmak ve daha verimli sonuçlar elde etmek,
- Serbest piyasayı daha canlı hale getirmek ve var olan eksiklikleri gidermek suretiyle serbest piyasayı kuvvetlendirmek,
- Tekelci uygulamalara son vermek,
- KİT'lerde var olan kayıt dışı istihdamı ortaya çıkarmak suretiyle işsizlik oranlarını azaltmak ya da ortadan kaldırmak.

Özelleştirme uygulamalarının ekonomik nedenleri konusunda özelleştirmenin hem olumlu yönde hem de olumsuz yönde olduğu konusunda değişik değerlendirmeler söz konusudur. Özelleştirmenin olumlu yönde olduğunu savunanların görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür: Özelleştirmeyle birlikte hem piyasalar hem de ekonomik yapı canlanacaktır. Ekonomi de devletin rolü azalacak böylelikle bütçe açıklarını asgari seviyeye düşecektir. Özelleştirmenin olumsuz olduğu yönündeki görüşler ise şöyledir: özelleştirmenin temel uygulama alanında yaşanacak olan sıkıntılar başında politik kaygılar bulunmaktadır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde dış borçlanma ve bütçe açıkları artabilir (Çelebi, 1995: 19-20).

1.4.5.2. Mali Nedenler

Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de yaşanan mali sıkıntılar ya da yetersizlikler özelleştirmenin mali sebepleri arasında gösterilebilir. Bununla birlikte ekonomik alanda hem uluslararası kaynak yaratılması hem de ülke içinde vergilerin

artırılması mümkün olmayabilir. Bütün bu durumlara çözüm üretebilmek için kamu mallarının özelleştirilmesi söz konusu olmaktadır (Oyan, 1994: 185).

1.4.5.3. Sosyal ve Siyasal Nedenler

Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelir dağılımı farklılık göstermektedir. Gelişmiş ve azgelişmiş ülkelerin hemen hepsinde servet dağılımı dengesizdir. Özelleştirme yoluyla KİT'lerin hisselerini halka arzı ile bu dengesizlik azaltılabilir (Cevizoğlu, 1989: 2).

Kamuda yolsuzluk ve tekeli uygulamaların önüne geçebilmek aynı zamanda piyasada rekabetin oluşturulması özelleştirmenin siyasi nedenleri arasındadır.

1.4.6. Özelleştirmenin Yöntemleri

Özelleştirmenin hayata geçirilmesi için geniş kapsamlı dört strateji mevcuttur: Yükten kurtulma, devletin rolünü asgariye indiren düzenlemeleri benimsemek, kullanıcıdan ücret almak, rekabeti getirmek ve güçlendirmek.

Kullanılan yöntemler ülkeden ülkeye değişmektedir. Özelleştirme yöntemleriyle devlet işletmelerinin tamamı ve ya bir kısmının nasıl satılacağı belirlenmektedir. Dünyada uygulanan özelleştirme yöntemleri aşağıda ana hatlarıyla açıklanmıştır.

1.4.6.1. Mülkiyet Devrini Öngören Özelleştirme Yöntemleri

Mülkiyet hakkının devrini öngören özelleştirme; ticarileştirme, şirketleştirme, yeniden yapılandırma ve satış gibi belli aşamaları içermektedir. Bu aşamalar kısaca açıklanacak olursa;

Ticarileştirme aşaması, kuruluşlara ticari amaçların verilmesi ve kuruluşların faaliyetlerinin ticari muhasebe yöntemleriyle ölçülmesi aşamalarıdır.

Şirketleştirme aşaması, üretilen hizmet veya mal devlet dairesiyle yürütüldüğünde faaliyetlerin bir şirket statüsüne kavuşturulmasıdır.

Yeniden yapılanma aşaması, şirketleştirilen kamu kuruluşlarının satıştan önce piyasa kurallarına göre çalışmalarına hazırlık aşamasıdır.

Satış aşaması, kamu şirketlerinin devredilmesidir (Ünal, 2000: 62- 63).

Bu aşamalardan sonra mülkiyet hakkını devri yoluyla özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiş olur. Özelleştirme işleminin son aşaması olan satış aşamasının ne şekilde gerçekleştirildiğini açıklayalım.

i. Satış Yöntemi

Özelleştirme yöntemleri arasında en yaygın olarak kullanılan yöntem mülkiyetin devrini öngören satış yöntemidir (Doğan, 1993:125). Satış yöntemi sermaye piyasası yoluyla hisse senedi satışı, teklif alma yoluyla hisse senedi satışı(blok satış) ve direkt satış olmak üzere üç ayrı şekilde yapılmaktadır.

Sermaye Piyasası Yoluyla Hisse Senedi Satışı:

Sermaye piyasası kanalıyla hisse senedi satışı için öncelikle özelleştirilecek devlet işletmesinin sermayesinin hisse senetlerine bölünmesi ve ticaret hukukuna göre sermaye şirketleri şekline dönüştürülmeleri gerekmektedir (Doğan,1993:125). Sermaye şirketine dönüştürülen işletmenin hisse senetleri doğrudan halka arzı ve menkul kıymetler borsasında hisse senetlerinin satışı olarak iki şekilde gerçekleşir.

- **Senetlerin Doğrudan Halka Arzı:** bu yöntemde hisse senetlerini sunan şirket hiçbir aracı kuruma ihtiyaç duymadan doğrudan halka arz edilir.

- **Menkul Kıymetler Borsasında Hisse Senetlerinin Satışı:** ikinci el piyasa olarak da adlandırılmaktadır. İkinci el piyasa daha önce halka arz edilen senetlerin arz ve talebinin karşılaştığı bir piyasadır (Aktan, 1987: 105).

Borsada hisse senetleri aracı kuruluşlar ya da bankalar aracılığıyla satışa çıkarılır. Menkul kıymetler borsasında senetler ya sabit ihraç fiyatlarıyla ya da taban fiyatlı arttırma ile satışa sunulur.

Teklif Alma Yoluyla Hisse Senedi Satışı (Blok Satış):

Bu yöntem hisse senetlerinin tümünün ve ya bir kısmının borsada satılmayıp belli kesimlerden teklif alma yoluyla satışını ifade eder (Ünal, 2000: 64).

Direkt Satış:

Bu yöntemi gerek halka açılma gerekse blok satış uygulaması olanaklı olmayan işletmelere yönelik direkt fiziksel varlıkların satılması ile kaynakların etkin kullanımını planlayan bir yöntemdir (Ünal, 2000: 65-66).

1.4.6.2. Mülkiyet Devrini Öngörmeyen Özelleştirme Yöntemleri

Bu yöntemlerin bir kısmında kamu işletme hakkını özel kuruluşlara devretmektedir. Diğer bir kısmında ise kamu sahip olduğu varlıkları elden çıkarmadan bunları özel kuruluşlara işletmektedir.

i. Yönetim Devri (Management Contract Methods)

Üretimleri yetersiz ve verimli işletilemeyen devlet işletmeleri için bu yöntem başvurulur. Verimli çalıştırılmayan devlet işletmelerinin özelleştirilmeye hazırlanması aşamasında bir sözleşmeyle yönetimi özel kesime devredilir. Bu yöntemde devlet devrettiği yönetime karışamaz fakat sözleşme gereği şirketi yönetenin faaliyetlerini denetleyebilmektedir. Burada yönetici kamuya hizmet verirken tüm finansal ve ticari riskler kamuya aittir. Kamu şirketini yöneten özel şirkete ise sözleşme de belirtilen ücret ödenir ve kardan pay alır. Bu yöntemle mülkiyet kamu da kalırken işletmenin yönetim ve teknik uzmanlık sorunu çözülür. Örneğin oteller, hava yolları ve tarım sektörlerinde bu yöntem kullanılır. çünkü bu yöntem daha az tartışmalıdır.

ii. Finansal Kiralama (Leasing)

Devletin sahip olduğu işletmeyi özelleştirmeye hazır duruma getirmek amacıyla işletmenin mali durumunu iyileştirerek belli bir süre için kiraya vermesidir. Bu yöntemin amacı ise kamu maliyetlerini düşürmek ve hizmet kalitesinin arttırmaktır. Bu yöntemde hizmeti yapanlar firmaya aitken araçlar kamuya aittir.

iii. İhale Yöntemi (Contracting Out Method)

Kamu kuruluşunda özelleştirilecek olan kuruluşun mali sıkıntı içinde olması, hizmetin kalitesinde bir azalma olmadan ihalenin iyi bir tasarruf sağlayacak olması ve mevcut durumla hizmet vermeye devam etmenin mümkün olmaması gibi nedenlerden dolayı ihale yoluyla özelleştirme uygulanmaya konmaktadır.

Doğrudan devlet tarafından sunulması zorunlu olan hizmetlerin (savunma, emniyet) dışındaki hizmetlerin, ilgili kamu tüzel kişinin gözetim ve denetiminde olmak üzere ekonomik koşullarda, daha etkin ve verimli sunulması amacıyla özel sektöre en ucuza yaptırmak üzere devretmektir (Çetinkaya, 2012: 111). Mülkiyet devri söz konusu değildir.

Yerel yönetim hizmetlerinin özelleştirilmesinde en çok bu yöntem kullanılır. Örneğin çöp toplama, su ve elektrik sayaçlarının okunması ve faturalandırılması, ambulans ve diğer acil hizmetler, sağlık, eğitim, taşımacılık, yol yapımı, cadde ve sokakların temizliği gibi. Bir taraftan mal ve hizmetlerin üretiminin özel sektör tarafından üstlenilmesi devletin maliyetini azaltmakta ve devlet tasarruf gelirlerini arttırmaktadır. Diğer taraftan özel sektör tarafından üretilen mal ve hizmetin kalitesi artmaktadır.

iv. İmtiyaz (Concession Contract)

İmtiyaz, belirli bir dönem için mal ve hizmetlerin üretim ve dağıtım hakkının tek bir üreticiye veya işleticiye verilmesi uygulamasıdır (Delice, 2000: 57).

Bu yöntem piyasanın doğal tekel olduğu ya da devletin hâsıla ve fiyat üzerindeki kontrolü elinde tutmak istediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin şehir içi taşımacılık yurt içi havayolu hizmetleri vb. devlet özel bir şirkete belirli bir piyasada ya da coğrafi bölgede ticari faaliyette bulunması için özel bir hak veya bir imtiyaz verir. Devlet üretim finansmanını kısmen veya tamamen karşılarken mal ve hizmet üretimini ise özel sektör yapar. Bu yöntemin amacı ise kamu tekellerinin aşırı derecede büyümesi kamu ekonomisinde meydana gelen israf ve verimsizliği önlemek.

v. Ortak Teşebbüs Yöntemi (Joint Venture Method)

Ortak teşebbüs, hukuken veya iktisaden birbirinden bağımsız iki veya daha fazla gerçek veya tüzel kişiliğin, ortak belirli bir amacı ortaklaşa gerçekleştirmek ve kar elde etmek için kurdukları ve müştereken yönettikleri, tüzel kişiliği bulunan veya bulunmayan ortaklıktır. Ortak teşebbüs yöntemiyle yapılacak özelleştirmelerde, hükümetin özelleştirilecek kuruluş ve hizmet üzerindeki etkinliği devam etmektedir. Yerli ya da yabancı işletmeler bu şekilde, başka türlü giremeyecekleri üretim alanına girmekte; kamu işletmesi ise ihtiyaç duyduğu sermayeyi sağlama imkânına kavuşmaktadır. Söz konusu özel işletmeler belli bir süre sonra iştirak ettikleri karma şirketin tamamını alabilmektedirler. Bu yöntemde kamu ve özel sektör ortak faaliyet yürütür ancak kamu ortaklık payı %51'den az olması gerekir. Bir kamu şirketi yabancı veya yerli bir şirketle öz kaynak ortaklığına girme imkânı bulur.

vi. Yasal-Kurumsal Serbestleştirme (Deregulation)

Geniş anlamda özelleştirme içinde yer alan ve devletin ekonomik sınırlarının daraltılmasını amaçlayan bu yöntemle birçok alandaki devlet tekeli yasal düzenlemelerin yapılmasıyla kaldırılmakta mal ve hizmetlerin üretim ve sunumunda özel kesiminde yer alması sağlanmaktadır. Bu yöntemle bankacılık, elektrik, çay, tütün, ulaştırma ve televizyon alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır (Çetinkaya, 2012: 113).

Bu yöntemin temel amacı ekonomik verimliliği artırmak ve ekonomik istikrarı sağlamak sektörler arası rekabeti güçlendirerek kaliteyi artırmaktır. Bu yöntemle, fiyat ve ücret denetimleri, kamu tekelleri ve kamu girişimlerine sağlanan

avantajlar kaldırılmaktadır. Bu bağlamda özelleştirme yöntemleri arasında önemli bir yöntemdir. Özelleştirme için kullanılacak yöntemler, hükümetlerin amaçlarına ve içinde buldukları mali durumlara göre değişebilmektedir. Ülkedeki ekonomik kurumlar ve piyasaların yapısı gibi ekonomik değişkenler de özelleştirme kararını ve yöntemini etkilemektedir.

1.4.7. Özelleştirmenin Etkileri

1.4.7.1. Sosyo-Ekonomik Etkileri Bağlamında Özelleştirme

Özelleştirmeler, sosyal, politik, ekonomik, yapısal ve kurumsal yönleri itibariyle değerlendirilmesi gereken bir süreçtir.

i. İşgücü Piyasasına Etkileri

Özelleştirme sürecinde özelleştirilen işletmelerde çalışanların durumu üzerinde en çok durulan ve çözüm bulunmaya çalışılan konudur. Özelleştirilen şirket veya kurumlarda ücret ve maaşların azaldığı çalışma koşullarının kötüleştiği ve işgücünün elde ettiği ek olanakların ortadan kaldırıldığı en çok görülen sorunlar arasındadır. Özelleştirme sonrası firma karını maksimize etmek ve verimliliği artırmak amacıyla fazla işgücünü azaltır. Bu bağlamda istihdam azalırken diğer taraftan yeni iş alanlarının ortaya çıkmasıyla yeni istihdam alanları açılır ve istihdam artışları söz konusu olmaktadır.

ii. Fiyatlar, Satışlar ve Kalite Üzerindeki Etkisi

Özelleştirmenin üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları üzerinde etkileri önem arz etmektedir. Özelleştirme sonrası özelleştirilen şirket üretim ve dağıtımda etkin ise üretilen mal ve hizmetlerin fiyatları düşer ve kalite artar. Bu bağlamda özelleştirilen şirketin etkin olabilmesi için özelleştirilecek şirketlerin serbest piyasa koşullarına uyumunun sağlanması önemlidir. Eğer serbest piyasa koşullarına uyum sağlanmazsa etkinlik sağlanmaz dolayısıyla Devlet işletmesinin üretim faaliyetleri daha çok devlet tarafından desteklendiğinden özelleştirme sonrası bu desteklemeler kaldırılırsa fiyatların artmasına neden olur.

iii. Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Özelleştirme sonrası şirketin etkinliği ve karı artıyorsa sermaye geliri artar. Reel değerler kamu kesiminden özel kesime aktarılır. Özelleştirme sonrası işgücünün en az düzeyde etkilenmesi için gerekli önlemler alınır ve sosyal destek programları

uygulamaya konulursa işgücüne olan negatif etki azaltılmış olur. Özelleştirilen kamu işletmelerinde çalışanlar arasında ücret ve maaş farklılıkları olmaktadır. Dolayısıyla gelir dağılımında ciddi eşitsizliklere neden olmaktadır.

1.4.7.2. Özelleştirmenin Finans Sektörüne Etkileri

Yurt içi tasarrufların harekete geçirilmesini sağlayacak aracılık faaliyetlerini etkinliğinin artırılması için işlevsel bir finansal sistem gereklidir. Bu sistem karlı yatırım fırsatlarını tanımlama ve onları finanse etme; bilgi, işlem ve denetim maliyetlerini azaltma ve risk çeşitlendirmesini kolaylaştırma fonksiyonlarıyla kaynakları verimli alanlara kanalize edecektir. Etkin kaynak dağıtımı ise fiziksel ve beşeri sermaye birikiminin artmasına ve daha hızlı teknolojik ilerlemeye sonuç olarak daha yüksek ekonomik büyümeye katkı yapacaktır (Yavilioğlu-Delice-Özsoy, 2010: 115). Başarılı bir özelleştirme uygun ortamın hazırlanmasıyla mümkündür. Dolayısıyla gelişmiş bir finansal sektör başarılı bir özelleştirme için çok önemlidir. Özelleştirme yöntemleri finans sektörünün durumuna göre belirlenir ise özelleştirme uygulamalarını pozitif anlamda etkileyecektir.

1.4.7.3. Özelleştirmenin Sermaye Piyasalarına Etkileri

Özelleştirme sermaye piyasalarının hızlı gelişmesine önemli ölçüde katkı sağlar. Daha açık bir ifadeyle finans piyasaların büyümesine derinleşmesine ve likiditenin artmasını sağlar. Birçok ülkede sermaye piyasasını büyütme ve geniş bir hisse sahibi sınıfı oluşturmak ve sermaye piyasalarının ekonomideki tasarrufları yönlendirmek temel amaç haline gelmiştir. Avrupa ülkelerinin çoğunda sermaye piyasasını geliştirmek için özelleştirme gerekli görülmüştür.

1.4.7.4. Özelleştirmenin Politik Etkileri

1980 li yılların sonuna gelindiğinde soğuk savaş döneminin hüküm sürdüğü ideolojilerin zayıflaması ve küreselleşme sürecinin hız kazanması gibi nedenlerden dolayı demokrasi yeni bir ideoloji olarak yerini aldı. Özelleştirmenin politik etkisi ise demokrasiyi desteklemesi ve demokratikleşmeyi yerleştirmesidir. Özelleştirmeyle siyasi gücün etkisinde olan sektörler serbest piyasa ekonomisine geçecek dolayısıyla etkinlik sağlanacağı gibi demokratikleşmeye de katkı sağlamış olacaktır. Diğer taraftan siyasi faktörler kamu işletmelerinin özelleştirilmesi kararında da rol oynayabilirler.

2. BÖLÜM

2. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

1980 li yıllardan günümüze kadar gelişmiş ülkelerin öncülüğünde gelişmekte olan ülkelerde dâhil pek çok ülke devletin ekonomiye müdahale ettiği politikalardan vazgeçerek devletin ekonomi içindeki payını azaltmak ve piyasa ekonomisini geliştirmek dolayısıyla ekonomide etkinliği ve verimliliği sağlamak amacıyla özelleştirme uygulamalarına başvurmuştur. Bu bölümde gelişmiş ülkelerin özelleştirme uygulamaları ele alınacaktır.

2.1. İngiltere’de Özelleştirme Uygulamaları

1980’li yıllarda İngiltere devlet işletmeciliğinin eksikliklerini ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve muhafazakâr partinin desteğiyle özelleştirme uygulamaları ilk olarak İngiltere ‘de uygulanmış ve diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere de öncülük etmiştir.

2.1.1. İngiltere’de Kamu Ekonomisi ve Özelleştirmenin Gerekliliği

İngiltere ‘de kamu ekonomisi 1. Dünya Savaşı’ndan sonra büyümeye başlamıştır. 1. Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomiyi yeniden yapılandırmak, istihdam sorununu gidermek, gelir dağılımını iyileştirmek, siyasi nedenler gibi birçok nedenlerden dolayı devletin ekonomideki yeri artmıştır. Devlet başta savunma ve enerji olmak üzere birçok sektörde yer almıştır. Ayrıca bu dönemde sendikaların etkinliği artmış ve sendikaların etkisiyle devlet işletmeleri çoğaltılmıştır. 2. Dünya Savaşı’ndan sonra şirketlerin daha iyi çalışmasını sağlamak, tam istihdam ve ekonomik büyümeye ulaşmak, gelir dağılımındaki eşitsizliği önlemek ve eksik yatırımları gidermek amacıyla millileştirme politikası uygulanmaya konulmuş ve 1945’te iktidara gelen işçi partisi kömür ve çelik, demir yolları ve kamu hizmetleri gibi birçok şirketi millileştirmiştir. İngiltere de kamu ekonomisi 1945-1951 yılları arasında işçi partisi döneminde büyük gelişme göstermiştir. Daha sonra gelen hükümetlerde aynı politikayı izleyerek millileştirme çabaları devam etmiştir. Gemi yapımı, uçak sanayi, çelik, otomobil sektörleri kamuya geçmiştir. Kamu ekonomisinin büyümesi ekonomide birçok probleme neden olmuştur. Düşük büyüme ve enflasyon oranları gibi sorunlar hâkimdi.1950-1970 arası ortalama büyüme oranı

%2.4'tür. 1970'li yılların ortalarında kamu ekonomisinin ülke ekonomisindeki payı %11 ve kamu da çalışan sayısı ise 1,8 milyon kişi olarak belirtilmiştir. Yine bu dönemde petrol krizi de bu yapısal sorunları ortaya çıkarmıştır. Enflasyon oranı %22 olarak belirtilmiştir. 1950'lerden beri kamu sektörüne 8 milyar sterlin ödenmiştir. Bu olumsuz tablo İngiltere 'de özelleştirme uygulamalarının başlamasına neden oldu. Diğer bir neden ise Thatcher'ın özelleştirmenin ekonomideki iyileştirmelerin temel aracı olarak gören düşüncesi idi. Özelleştirme sonucu kamu sektöründe çalışan sayısı 1,8 den 1,5 milyona düşmüştür.

2.1.2. İngiltere'de Uygulanan Özelleştirme Yöntemleri

İngiltere 'de hisse satışı, blok satışı, altın hisse, ihale yöntemi, ticari satışlar, hisse devri uygulanan başlıca özelleştirme yöntemleridir. Bu yöntemlere kısaca değinecek olursak;

- Hisse satışı: şirket hisselerinin bölümler halinde satılması şeklindedir.
- Blok satışı: şirket sahipliğinin ve ya kontrolünün özel sektöre devredildiği yöntemdir.
- Altın hisse: bir şirketin özel sektöre devir sürecinde milli güvenliği gerektiren bir durum söz konusu ise bu şirketin takip ve kontrol edilmesidir.
- İhale yöntemi: caddelerin temizliği, çöp toplama, kamu binalarının temizliği gibi hizmetlerin yerel yönetimler tarafından özel sektöre verilmesidir. Bu yöntem İngiltere de daha çok inşaat sektöründe kullanılmıştır.
- Ticari satışlar: küçük ve orta ölçekli devlet işletmelerinin özelleştirilmesidir.
- Hisse devri: şirket çalışanlarına ve yöneticilerine şirket hisselerinin devri şeklindedir.

2.1.3. Özelleştirme Süreci

Aşağıda Tablo 1'de görüldüğü gibi İngiltere de 1990' dan 2008 yılına kadar birçok şirket özelleştirilmiş ve milyarlarca dolar gelir elde edilmiştir. Yapılan özelleştirmelere bakıldığında en çok özelleştirme enerji sektöründe yapılmıştır. Rail Track Group PLC, British Energy PLC, Kingston Communications, National Air Traffic Service, Ginetiq LTD, Qinetiq Group PLC, British Energy şirketlerinin dışında diğer tüm şirketler % 100 olarak özelleştirilmiştir.

1991 yılına kadar yapılan özelleştirmelerde halka arz yöntemi, 1992 yılından itibaren özel satış yöntemi kullanılmıştır. 1996' da özelleştirilen Railtrack Group PLC daha sonra tekrar kamuya geçmiştir.

Tablo 1. İngiltere'de Yapılan Özelleştirmeler

YILLAR	ŞİRKET ADI	SEKTÖRÜ	% ORANI	İŞLEM DEĞERİ (MİLYON \$)
1990	Girobank-Leasing Operations	Hizmet	100	579,01
1990	Regional Electricity Companies	Kamu Hizmetleri	100	1,840,60
1990	Manweb PLC	Kamu Hizmetleri	100	548,90
1990	Midlands Elektricity PLC	Kamu Hizmetleri	100	968,80
1990	Northern Electric PLC	Kamu Hizmetleri	100	568,20
1990	Norweb	Kamu Hizmetleri	100	799,30
1990	Seaboard PLC	Kamu Hizmetleri	100	589,40
1990	South Western Electricity PLC	Kamu Hizmetleri	100	568,20
1990	Southern Electric PLC	Kamu Hizmetleri	100	1,248,00
1990	Yorkshire Electiricty Group	Kamu Hizmetleri	100	957,20
1991-95	National Power-Powergen Ltd	Kamu Hizmetleri	100	9,873,00
1991	Scottish Hydro Electric PLC	Kamu Hizmetleri	100	741,52
1991	Scottishpower	Kamu Hizmetleri	100	4,969,20
1993	Northern İreland Electricity	Kamu Hizmetleri	100	524,00
1995	Angel Train Contracts Ltd	Hizmet	100	1,061,88
1995	National Grid Group PLC	Kamu Hizmetleri	100	577,90
1996	Porterbrook Leasing Co Ltd	Ulaştırma	100	834,19
1996	Eversholt Leasing Ltd	Hizmet	100	915,82
1996	Railtrack Group PLC	Ulaştırma	99,79	2,545,40
1996	British Energy PLC	Kamu Hizmetleri	87,73	1,901,80
1996	AEA Tecnology PLC	Hizmet	100	691,60
1998	Magnox Electric PLC	Kamu Hizmetleri	100	6,130,90
1999	Kingston Communications	Telekomünikasyon	55,1	611,20
2001	National Air Traffic Service	Ulaştırma	46	1,145,52
2003-08	Qinetiq Ltd	Hizmet	52,7	688,32
2003	İnfraco SSL-İnfraco BCV	Ulaştırma	100	4,710,30
2003	Southern Orbital Road	Ulaştırma	100	832,88
2006	Westinghouse Electricity PLC	İmalat	100	5,400,00
2006	Qinetiq Group PLC	İmalat	33,7	542,28
2007	British Energy	Kamu Hizmetleri	28	4,628,70
2008	Deposit Business	Menkul	100	1,105,88

Kaynak: *Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları*,
http://www.oib.gov.tr/baskanlik/ozellestirme_kitap1.htm (08.10.2015).

2.1.4. İngiltere’de Yapılan Özelleştirme Sonuçları

Aşağıdaki Tablo 2’ de görüldüğü gibi İngiltere’de yapılan özelleştirmelerin sektör ve şirketlerdeki verimlilik, büyüme, istihdam, fiyatlar ve üretim üzerine nasıl bir etkisi olduğu araştırılmıştır. Telekomünikasyon sektöründe özelleştirme sonrası Emeğin verimliliği artmış fakat istenene ulaşamamıştır. Özelleştirilen şirketlerden British Telekom da özelleştirme sonrası fazla iş gücü azaltılmış ve sendikaların etkinliğinin azalmasıyla grevlerden dolayı meydana gelen iş günü kayıpları azalmıştır. BT’nin üretim artış oranı özelleştirme sonrası öncesine göre daha düşük kalmıştır. Özelleştirme sonrası fiyatlar ise düşmüştür. Bu şirkette verimlilik trendinde büyük bir değişiklik olmamıştır.

Su ve kanalizasyon sektöründe ise özelleştirmeden sonra istihdam azalmış 10 şirkette çalışan personel sayısı 1990 yılında 39.962 iken 1999 yılında 31.363 olarak azalmıştır. Bu sektörde 1997’ de yapılan incelemede verimlilik ve üretimin arttığı ve maliyetlerin düştüğü belirtilirken 2001 yılında yapılan incelemede verimlilik ve maliyetlerin düşmesi yönünde net bir etki görülmediği belirtilmiştir.

Doğalgaz sektöründe ise verimlilik ve büyüme oranı özelleştirme sonrası artmıştır. Elektrik sektöründe işgücü verimlilik iki katına çıkmıştır. Liman işletmelerinde istihdam yasalarının düzenlenmesiyle istihdamda iyileşme sağlanmıştır. İngiltere hava alanları işletmesinin verimliliği üzerine önemli bir etki gerçekleşmemiştir. Bu şirketteki iyileşmeler uzun dönemde trend olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 2. İngiltere’de Özelleştirmeler ve Şirket Performansı

Yazar, Sektör ve Kullanılan Yöntem	Elde Edilen Bulgular
Parker (1994) Telekomünikasyon sektöründe (1979-1980) ve (1993-1994) yılları arasında verimlilik ve iş gücü maliyetinin toplam maliyetler içindeki payı ve araştırma geliştirme harcamaları	Özelleştirme sonrasında emeğin verimliliği artmış ancak toplam faktör verimliliğinde istenen veya beklenen artış sağlanamamıştır. Emeğin maliyetinin toplam maliyetler içindeki payı ve araştırma geliştirme harcamaları özelleştirme sonrasında azalmıştır.
Waddams Price ve Weyman-Jones (1996) Doğalgaz sektörü verimliliğinin (1977-1978) ve 1991’de incelenmesi	Özelleştirme öncesinde doğalgaz sektöründe verimlilik, büyüme oranı, yıllık ortalama yüzde 3 iken, özelleştirme sonrasında bu oran yüzde 5 olmuştur.
Newbery ve Politt (1997) Elektrik üretim sektörü verimliliğinin farklı performans ölçüleme yöntemleriyle	İngiltere’de elektrik üretim sektöründe işgücünün verimliliği özelleştirme sonrası dönemde iki katına çıkmış ve reel birim

incelenmesi	maliyetlerde azalma kaydedilmiştir.
Shaoul (1997) Su sektörünün performansının incelenmesi	Özelleştirme sonrasında su sektörünün verimliliğinde ve üretimde önemli artışlar maliyetlerde ise önemli düşüşler ortaya çıkmıştır.
Saundry ve Turnbull (1997) Limanların performanslarının incelenmesi	Özelleştirme sonrası dönemde limanların performanslarının özelleştirme öncesine göre çok daha iyi olmadığı tespit edilmiştir. Liman işletmeciliği hizmetleri açısından istihdam yasalarındaki düzenlemeler sebebiyle iyileşme olduğu gözlemlenmiştir.
Martin ve Parker (1997) Özelleştirilen 11 kamu sektörünün performansının veri zarflama yöntemiyle analizi	İşgücünün verimliliğiyle ilgili olarak karışık sonuçlar elde edilmiş fakat toplam faktör verimliliğinin arttığı belirlenmiştir.
O'Mahony (1998) İngiltere'de özelleştirilen sektörlerin verimliliklerindeki değişimlerin, aynı sektörlerin ABD, Fransa, Almanya ve Japonya'daki performanslarıyla karşılaştırılması	Özelleştirme sonrasında İngiltere'de su, elektrik, doğalgaz gibi sektörlerin ABD, Fransa, Almanya ve Japonya'daki bu sektörlerle aralarında bulunan verimlilik farklarının 1989-1991 yılları arasında azaldığı belirlenmiştir.
Parker (1999) İngiltere havaalanları İşletmesi'nin (BAA) verimliliğinin veri zarflama analizi ile incelenmesi	Özelleştirmenin havaalanlarının performansları üzerinde önemli bir etkisi olmamıştır. Performans iyileşmeleri daha uzun dönemli bir trend olarak ortaya çıkmıştır.
Saal ve Parker (2001) Su ve kanalizasyon sektörlerinin işgücü verimliliği toplam faktör verimliliği ve maliyetler analizi açısından incelenmesi	Özelleştirmenin su ve kanalizasyon sektörlerinin verimlilikleri üzerinde ve maliyetlerin düşmesi yönünde net bir etkisi olmamıştır.
Pollitt ve Smith (2002) Özelleştirilen demiryollarının performansının sosyal fayda maliyet analizi açısından incelenmesi	Verimlilikte önemli artışların sağlandığı ve tüketicilerin fiyatlardaki düşme nedeniyle önemli faydalar elde ettikleri ortaya konmuştur.
Florio (2002) Özelleştirilen şirket performansının toplam sosyal fayda maliyet analizi ile incelenmesi	Özelleştirmeler sonrasında toplam faktör verimliliklerinde, işgücü verimliliğinde ve fiyatlarda kayda değer değişimler ve iyileşmeler ortaya çıkmamıştır. Şirket hissedarlarının uğradığı kayıplar eşit transferlerle bertaraf edilmiş işçilerin kayıpları ise göz ardı edilecek kadar küçük düzeyde kalmıştır. Fakat özelleştirme sonrasında fiyatlardaki düşüş nedeniyle her bir İngiliz vatandaşı 1000 sterlin kazanmıştır.

<p>Florio (2003) Telekomünikasyon şirketinin 40 yıllık uzun dönemli performansının analiz edilmesi</p>	<p>BT'nin üretim arış oranı özelleştirme öncesi dönemde daha yüksektir. Özelleştirme sonrası dönemde BT'de hem iş yerleri hem de hanelerde telefon fiyatlarının düştüğü uluslararası telefon hizmeti kullanıcılarının en fazla faydayı elde ettiği teknolojinin önemli düzeyde geliştiği ve araştırma geliştirme harcamalarının azaldığı belirlenmiştir. Operasyonel karın özelleştirme öncesi ve sonrası dönemde yaklaşık olarak aynı kaldığı özelleştirme öncesi dönemde verimlilik trendinde önemli bir değişiklik olmadığı rekabet ve sektörel düzenlemeler sebebiyle faydanın arttığı ortaya çıkarılmıştır.</p>
--	--

Kaynak: Parker, David, (2006), The UK's Privatisation Experiment (08.10.2015).

2.2. Fransa'da Özelleştirme Uygulamaları

Fransa 'da 1980'li yıllarda kamu işletmelerinin sürekli açık vermesi kamu finansman dengesini bozmuş dolayısıyla bu işletmelerin mali yapıları bozulmuş ve ciddi sorunlara neden olmuştur. Bununla birlikte kamu işletmelerinin hizmet kalitesi de düşmüştür. Bir taraftan yaşanan bu sorunlar diğer taraftan İngiltere de yapılan özelleştirmelerin başarılı olması Fransa da özelleştirme sürecinin başlamasına neden olmuştur.

2.2.1. Fransa'da Kamu Ekonomisi

Fransa 2. Dünya savaşından sonra ulusal ekonomiyi yeniden yapılandırmak amacıyla kömür, elektrik, gaz, demiryolu gibi ana sektörler ile önemli sigorta şirketleri ve bankaları millileştirmiştir. Ayrıca yapılan bu millileştirmeler temel hizmetleri sunan şirketlerin mali açıdan zayıf olması ve ülke açısından stratejik öneme sahip olan mal ve hizmetleri üreten özel şirketlerin güçlenmesi halinde piyasa yapısını bozacağı düşüncesi gibi nedenlerden dolayı da yapılmaktaydı. Kamu sektörünün faaliyetlerini kontrol etmek ve planlamak üzere merkezi planlama birimi kurulmuştur. Devlet sübvansiyon sağlayarak, ulusal üretim alanlarını koruma altına alarak ve yabancı sermayeyi kontrol ederek ekonomi üzerinde etkili olmuştur. Fransa'daki kamu işletmeciliği ülkenin alt yapısını geliştirmek maksadını taşımaktaydı bu nedenle birçok şirket kamu sektörüne geçti. Bu bağlamda kamu sektörünün GSYİH'deki oranı %15 i geçmiştir. Böylece Fransa'da kamu ekonomisi geniş bir yer edinmiştir.

2.2.2. Özelleştirmenin Nedenleri ve Karakteristikleri

Kamu işletmelerinde meydana gelen yönetim sorunları, devlet kontrolünün yetersizliği, kamu sektörü ile özel sektörün birlikte etkin olamaması, kamu tekel şirketlerin yüksek fiyat düşük kalitede mal ve hizmet sağlaması piyasadaki bürokratik engeller 1986 yılında özelleştirme sürecinin başlamasını gerektirmiştir. Özelleştirmeyle yönetim bağımsızlığını sağlamak, işletmelerin ekonomik ve mali yapılarını iyileştirmek ve piyasanın gereklerine uydurmak, kamu açıklarından hazineyi kurtarmak, gelir sağlamak, sermaye piyasasını geliştirmek, kamu borçlarını azaltmak, bütçe açığını kapatmak gibi amaçlar hedefleniyordu. 2000 yılı sonrasında büyük alt yapı projelerini (kara ve demir yolları) güçlendirilmek amacıyla 2005 yılında ana yol şirketlerindeki kamu hisselerinin satılması kararı alınmıştır. Böylelikle devlete ait hisselerin satılması hem yeni projelere finansman sağlayacak hem de kamu borçları ödenecekti. Özelleştirilecek olan işletmelerin yapılandırılması ve gelecek dönem yatırımlar için özelleştirme gelirlerinden devlet hesabına bir fon oluşturulmuştur.

2.2.3. Fransa'da Yapılan Başlıca Özelleştirmeler

Aşağıda Tablo 3' de görüldüğü gibi Fransa'da 1990-2008 yılları arasında yapılan çeşitli sektörlerde hangi şirketlerin yüzde kaçının ve ne kadara özelleştirildiği ele alınmıştır. Fransız özelleştirme sürecinde 1990 yılından 2008 yılına kadar özelleştirmesi yapılan sektörler içerisinde en çok finans ve gayrimenkul alanlarına yapılmış imalat ve ulaştırma alanları takip etmiştir. 1993 ve 1994 yıllarında yapılan özelleştirmelerde yüksek gelirler elde edilirken 1995 ve 1996 yıllarında özelleştirmelerde azalmalar görülmektedir. 1997' den 2000 yılına kadar özelleştirmeler tekrar hız kazanmış ve yüksek değer elde edilmiştir. 2000 ve 2001 yıllarında özelleştirme sürecinin durakladığı 2001' den sonra tekrar hız kazanmıştır. 2005 yılında yapılan özelleştirmelerde yüksek gelirlerin elde edilmesi dikkat çekmektedir. 2001 den sonraki yıllarda özelleştirme süreci oldukça verimli geçmiş ve gelirlerde artışlar sağlanmıştır.

Tablo 3. Fransa’da Yapılan Önemli Özelleştirmeler

YILLAR	ŞİRKET ADI	SEKTÖR	% ORAN	İŞLEM DEĞERİ (MİLYON \$)
1990-94	Assurances de Paris	Finans&Gayri Menkul	67	2,932,40
1991-92-96-2004	Total SA	Petrol	38,05	5,037,20
1991-93-96	Credit Local de France SA	Finans&Gayri Menkul	51,78	1,335,30
1992-94	Societe Nationale Elf Aquitaine	Petrol	39,3	4,012,50
1993	Banque Nationale de Paris	Finans&Gayri Menkul	73	3,056,30
1994-2002-03	Renault SA	İmalat	52,6	5,040,10
1995-98	Seita	İmalat	100	751,40
1995	Usinor Sacilor SA	İmalat	73	3,343,00
1995	Pechiney SA	İmalat	32	833,60
1996	Assurances Generales de France	Finans &Gayri Menkul	54,9	1,583,00
1997-98-04-05-07	France Telecom	Telekomünikasyon	56,85	26,515,24
1998	Union Pour le Financement d'immeubles de Societes	Finans&Gayri Menkul	86	534,30
1998	S.te c.le du Groupe des Assurances Nationales	Finans&Gayri Menkul	87,1	2,830,73
1998	Caisse Nationale de Prevoyance	finans&gayri menkul	22,39	718,70
1998-99-2000-02	Thomson Multimedia SA	İmalat	72,7	4,188,60
1999	Air France	Ulaştırma	17,5	676,80
1999	Credit Lyonnais Belgium	Finans&Gayri Menkul	100	593,81
1999	Aerospatiale Matra	İmalat	17	1,331,30
1999	Credit Lyonnais SA	Finans&Gayri Menkul	50	3,395,50
2001	European Aeronautic Defense&Space co(EADS)	İmalat	33,06	503,10
2002-05	Autoroutes du sud de la France(ASF)	Ulaştırma	99,55	8,991,50
2003	Dassault Systemes	Hizmet	15,74	597,00
2004-05	Snecma SA	İmalat	88	2,814,48
2004	Eulia	Finans&Gayri Menkul	50,1	3,476,41
2004-06	Pages Jaunes (France Telecom)	Telekomünikasyon	90,3	5,944,24
2004	TDF (France Telecom)	Telekomünikasyon	36	502,00
2004-05	SAPRR(autoroutes paris-rhin-	Ulaştırma	30	1,700,00

	rhone)			
2004	Air France-KLM	Ulaştırma	18,4	910,00
2005	SANEF(Autoroutes du nord et de l'est de la France)	Ulaştırma	101,58	6,003,66
2005-08	Gaz de France	Kamu hizmetleri	61,57	25,321,31
2005	Framatome Connectors International (Areva)	İmalat	100	1,295,55
2005	Electricite de France	Kamu hizmetleri	12,7	8,400,00
2006	ICADE SA	Finans&Gayri Menkul	35,3	1,005,10
2006	Alstom	İmalat	21,03	2,459,52
2006	Societe Nationale Maritima Corse Mediterrane SA	Ulaştırma	75	583,07
2006	Aeroports de Paris SA	Ulaştırma	32,5	1,771,14
2007	Caisse Nationale de Caisses d'Epargne(CNCE)	Finans&Gayri Menkul	35	9,072,45
2007	Orange Ntherlands	Telekomünikasyon	100	1,756,69
2007	Electricite de France -EDF	Kamu hizmetleri	2,5	5,454,17
2008	Suez Environment	Kamu hizmetleri	52,84	6,463,39
2008	Aeroports de Paris	Ulaştırma	8	693,19

Kaynak: *Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları*, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/ozellestirme_kitap1.htm (08.10.2015).

2.2.4. Fransa'da Uygulanan Özelleştirme Yöntemleri

Fransa 'da uygulanan başlıca özelleştirme yöntemlerini başlıklar halinde açıklayabiliriz.

- Halka arz yöntemi: bu yöntemde özelleştirme komisyonu fiyat teklifini özelleştirmeden sorumlu bakanlığa gönderir bakanlıkta hisse başına fiyat belirler. Fransız uyruklulara ve Fransa 'da ikamet edenlere belirli şartlar altında öncelik tanınır.
- Açık artırma ihale yöntemi: özel sözleşme ile satıştır(uzun ve diğerleri. 2012:160). Bu yöntemde kısmi devir olabileceği gibi tam bir devir de olmaktadır. Fransız özelleştirme sürecinde genelde kısmi devir uygulanmıştır.

Çalışanlara satış yöntemi: bu yöntemde bir holding şirket kurulur ve hisselerin en az %50' si çalışanlara ayrılır. Geri kalan sermaye bankalar veya diğer finans gruplarından alınır. Şirket işletmeden gelen kar payını alır ve bunu borçları ödemekte kullanır.

2.2.5. Fransa'da Yapılan Özelleştirme Sonuçları

Fransa 'da yapılan özelleştirmeler sonucunda şirketlerin ekonomik ve mali karlılıkları ile verimlilikleri artmıştır. Yine bu şirketlerin uluslararası faaliyetleri artmış ve uluslararası büyüme gerçekleşmiştir. Bu büyümeye bağlı olarak çalışanları sayısı istikrarlı kalmıştır. Fransa'da birçok sektörde özelleştirmeler kısım kısım yapılmış ve şirket yönetimine büyük önem verilmiştir. Bundan dolayı özelleştirmeler sağlıklı yapılmıştır. Şirketlerin performansları ve bulgular ile ilgili farklılıklar olmuşsa da genel hedeflere ulaşılmış ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

2.3. Almanya'da Özelleştirme Uygulamaları

Almanya doğu ve batı olmak üzere iki ikiye ayrılıyordu. Batı Almanya'da piyasa ekonomisi doğu Almanya da kumanda ekonomisi egemendi. 1990 yılında iki tarafında birleşmesiyle ekonomide de birlik sağlanmasını gerekli kılmıştır. Batı Almanya az sayıda devlet işletmesi varken doğu Almanya'da işletmelerin tamamı devlete aitti. Piyasa ekonomisine uydurulmak üzere batı Almanya'daki az sayıda devlet işletmesiyle doğu Almanya'daki devlet işletmelerinin tamamı için özelleştirme gerekli kılınmıştır. Burada ilk önce batı Almanya'daki kamu işletmeleri ile bunların özelleştirme sürecine değinilecek ve sonrasında birleşme sonrası özelleştirme ele alınacaktır.

2.3.1. Almanya'da Kamu İşletmeleri

Almanya'daki kamu işletmeleri ülkenin federal yapısından kaynaklı eyalet ve yerel yönetimler arasında paylaşılmaktaydı. Bankalar, kamu hizmetlerinde faaliyette bulunan şirketler ve diğer şirketler eyaletlerin mülkiyetindeyken, okullar, temizlik hizmetleri, çöp ve atıkların temizlenmesi yerel idarelerin mülkiyetindeydi. İkinci dünya savaşından sonra önceden kalan kamu işletmeleri sanayileşme amacına hizmet eden birer araç görevini üstlenmişlerdir. Kamu ekonomisi bankalar, kamusal hizmetlerde faaliyette bulunan şirketler, oto, kömür çelik ve gemi üretimi, araştırma geliştirme laboratuvarları üzerinde önemle duruyordu. Volkswagen (Otomobil), VEBA (Enerji, Kimya ve Metalürji), VIAG (Enerji ve Kimya), DIAG (Makine ve Ekipman), İVG (Taşımacılık, Gayrimenkul ve Liman işleri) ve Prakla-Seismos (Petrol Arama) sanayi alanında çalışan önemli kamu şirketleridir.

2.3.2. Almanya'da Özelleştirme Süreci

Almanya özelleştirme sürecinde federal hükümet özelleştirmeye istekli iken eyaletler ve yerel yönetimler isteksizdi. Almanya özelleştirme süreci 1950-1980

yılları arasında başlamış ve bu dönemde yapılan özelleştirmeler şirket hisselerinin satışı şeklindeydi. Bu dönemde PREUSSAG şirketi, Volkswagen fabrikaları, VEBA ve VTG şirketleri özelleştirilmiştir. 1980' den 1991 yılı sonuna kadar 600 den fazla kamu işletmesi özelleştirildi. Bu özelleştirme programında Volkswagen, VEBA, VIAG ve Salzgitter önemli paya sahiptir. 1988 yılında Volkswagen'in devletin elinde bulunan %16'lık payının satılmasıyla şirket tamamen özelleştirilmiş oldu. 1990-1994 yılları arasında 9 şirket daha tamamen özelleştirildi. Böylece federal hükümetin sanayi alanındaki payı neredeyse sona erdi. 1996 yılında Deutsche Telekom batı Almanya'daki özelleştirme satışlarının toplam değerinin 2 katından daha fazla bir değerle borsa da satıldı. Yapılan bu özelleştirme programı ile yeni iş imkânları yaratılmış ve işsizliğe yol açmamıştır.

2.3.3. Birleşme Sonrası Almanya'da Özelleştirme

1990 yılında batı Almanya ile doğu Almanya birleşmiştir. Birleşmeden sonra doğu Almanya batı Almanya'nın siyasi, sosyal ekonomik ve hukuki yapısını benimsemiş, merkezi planlamadan piyasa ekonomisine geçiş için özelleştirme süreci başlatılmış ve şirketler yeniden yapılandırılmıştır. 1990 yılında Doğu Almanya parlamentosu tarafından özelleştirme ve kamu mülkiyetinin dönüştürmesi için Mülki idare kanunu çıkartıldı ve bu kanunla birçok kamu işletmesi özelleştirildi. Doğal tekeller devlet mülkiyetinde kalırken doğu Almanya demiryolları ve telekomünikasyon batı Almanya'daki demir yolları ve telekomünikasyonunun birer bölümü haline getirildi.

Birleşmeden sonra işsizlik ve vergiler artmıştır. Bu nedenle geçiş döneminde batı Almanya doğu Almanya'ya finansal destek sağlamıştır. Sağlanan bu finansal destek kamu harcamalarında, özel sektör yatırımlarına destek ve doğu alman vatandaşların sosyal güvencelerinin sağlanmasında kullanılmıştır.

2.3.4. Kurumsal Çerçeve: TREUHANDANSTALT (THA)

THA birleşme sonrası Doğu Almanya'daki kamu işletmelerini bir çatı altında toplayıp bu işletmeleri özelleştirmeye hazır hale getirmek ve kumanda ekonomisinden piyasa ekonomisine geçişi sağlamak amacıyla kurulan kurumdur. Bu kurum hızlı bir özelleştirme, işsizliğin en aza indirgenmesi, insan ve mülkiyet haklarının korunması, yerli ve yabancı sermaye teşvikinin sağlanması ve doğu ile batı eyaletlerini aynı seviyeye gelmesi gibi amaçlara hizmet ediyordu.

Doğu ve Batı Almanya birleştikten sonra Doğu Almanya'nın bütün kamu işletmeleri THA adlı bir kurumun çatısı altında toplandı ve bu kuruma resmi özelleştirme yapmak, tekel ve kartelleşmeyi önlemek, işletmeleri özelleştirmeye hazırlamak, geliştirmek ve verimsiz işletmeleri kapatmak gibi görevleri bulunmaktaydı. İlk kurulduğu zamanlarda 15 şube ve 600 çalışanı bulunuyordu. Kurum tarafından özelleştirmeye hazırlık amacıyla kamu işletmelerindeki teknolojiyi yenilenmiş ve istihdam fazlası iş gücünü işten çıkarılmıştır. 1992'ye kadar 5500 sanayi işletmesinden verimsiz olanlar kapatıldı geriye kalanlar ise özelleştirildi. Yapılan özelleştirmelerde 140 milyar dolar yatırım yapılması ve 1 milyon kişinin istihdam edilmesi güvence altına alındı. Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra kamu işletmeleri blok satış, profesyonel yöneticilere satış ve yatırım ortaklara hisse satışı olarak özelleştirildi. Kurum işsizliğin etkisini azaltmak için %90'lara varan ücret sübvansiyonları vermiştir. Kurum Doğu Almanya'daki işletmelerin %98'ini özelleştirmiş ve özelleştirme sonrasında ek yatırım ve istihdam üzerinde durmuştur. Bu bağlamda kamu işletmelerini devrederken ekonomi ve toplum için yararlı olabilecek şekilde özelleştirme yapmıştır. Yüksek gelirli satıştan çok toplum için faydalı olan iyi yönetilecek olan işletmelere devri gerçekleştirmiştir. THA Doğu Almanya'daki kumanda ekonomisini piyasa ekonomisine dönüştürmeyi başarmış ve 1994' de görevi sona ermiştir.

Almanya'da 1995 ve sonrasında yapılan özelleştirmeler tablo 4' de gösterilmektedir.

Tablo 4. Almanya'da Yapılan Özelleştirmeler ve Elde Edilen Gelirler

YILLAR	ŞİRKET ADI	SEKTÖR	SATIŞ YÜZDESİ	SATIŞ YÜZDESİ	SATIŞ DEĞERİ (Milyon \$)
1995	Rhine-Main-Donau	Ulaştırma	100	100	514,24
1996	DBKom GmbH fuer Telekommunikation MBH	Telekomünikasyon	49,8	49,8	1300
1996	Deutsche Telekom AG	Telekomünikasyon	26	26	12487
1997	Deutchebau	Finans ve Gayrimenkul	100	100	1161,2
1997	Berliner Kraft-Und Licht	Kamu hizmeti	50,8	50,8	1621,69
1997	Deutsche Lufthansa AG	Ulaştırma	37,5	37,5	2480,5
1997	Hamburgische Landesbank Girozentrale	Finans ve Gayrimenkul	49,5	49,5	769,77
1998	Landesbank Berlin	Finans ve Gayrimenkul	25	25	817,65
1998	Autobahn Tank & Rast AG	Ticaret	100	100	1124,62
1999	GASAG Berliner Gaswerke	Kamu hizmeti	51,2	51,2	789,32

	AG				
1999	Deutsche Telekom AG	Telekomünikasyon	7	7	10142,7
1999	Berliner Wasserbetriebe	Kamu hizmeti	49,9	49,9	1736,36
2000	Stadtwerke Bremen	Kamu hizmeti	51	51	540,77
2000	Deutsche Telekom AG	Telekomünikasyon	6,6	6,6	12842,4
2000	Deutsche Post AG	Ulaştırma	32	32	4549,4
2000	Bundesdruckerei	İmalat	100	100	862,35
2001	European Aeronautic Defense & Space Co	İmalat	33,06	33,06	503,1
2001	Deutsche Bahn AG	Finans ve Gayrimenkul	100	100	3326,26
2001	Fraport AG	Ulaştırma	29	29	656,9
2003	Deutsche Post AG	Ulaştırma	5,4	5,4	1221,4
2004	Brenntag AG	Ticaret	100	100	1710,03
2004	Deutsche Postbank AG	Finans ve Gayrimenkul	33	33	1879
2004	GSW	İnşaat	100	100	2358,09
2004	GAGFAH-Housing Portfolio	Finans ve Gayrimenkul	100	100	4547,13
2004	Deutsche Telekom AG	Telekomünikasyon	4,67	4,67	4442,48
2005	Deutsche Post AG	Ulaştırma	9,9	9,9	2520,73
2006	Hanburg- Office&Commercial Property Portfolios	Finans ve Gayrimenkul	100	100	986,83
2006	Woba Dresden GmbH	Finans ve Gayrimenkul	100	100	2000
2006	Deutsche Telekom AG	Telekomünikasyon	4,5	4,5	3311,29
2006	Berliner Bank AG	Finans ve Gayrimenkul	100	100	860
2006	Deutsche Post AG	Ulaştırma	6,1	6,1	1652,2
2006	HSH Nordbank AG	Finans ve Gayrimenkul	24,1	24,1	1604,87
2007	Hessen-Property Portfolio	Finans ve Gayrimenkul	100	100	986,58
2007	Beiersdorf AG	İmalat	11,11	11,11	1565,7
2007	Gewerbesiedlungs- Gesellschaft mbH	Finans ve Gayrimenkul	100	100	545,48
2007	Scandlines AG	Ulaştırma	50	50	1047,26
2007	Aurelis Real Estate GmbH &Co	Finans ve Gayrimenkul	100	100	2231,29
2007	Hamburger Hafen und Logistik AG	Ulaştırma	27,5	27,5	1692,8
2008	T-System Media & Broadcast GmbH	Telekomünikasyon	100	100	1343
2008	Evonik Industries	İmalat	25	25	3700

Kaynak: Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları,
http://www.oib.gov.tr/baskanlik/ozellestirme_kitap1.htm (08.10.2015).

2.4. Japonya'da Özelleştirme Uygulamaları

İkinci dünya savaşından sonra Japonya'nın ABD ile olan ilişkilerinden dolayı Japonya 'da kamu işletmeciliği pek gelişmemiştir. Özelleştirme süreci de diğer ülkelerden farklı bir yol izlemiştir. Sınırlı sayıda olan devlet işletmelerinin verimli çalışmaması tüketicilerin taleplerini karşılayamaması, hazineye mali yükler yüklemesi nedeniyle 1980'lerde özelleştirme süreci gündeme gelmiştir.

2.4.1. Japonya'da Kamu Ekonomisi

2. Dünya Savaşı bittikten sonra 1952 'ye kadar Japonya'da ABD hâkimiyeti sürmüş ve ABD'nin serbest piyasa ekonomisine sahip olması kamu işletmeciliğine engel teşkil etmiştir. Bu nedenle savaş sonrası Japonya'da diğer ülkelerdeki gibi (İngiltere, Fransa) kamu ekonomisinde genişleme söz konusu olmamıştır. Japonya'daki kamu ekonomisini üç kamu işletmesi ve beş hükümet birimi oluşturuyordu. Bunlar tütün, demiryolları ve telekomünikasyon sektörleri ile postane, orman ajansı, basım bürosu, darphane ve alkol tekeliydi.

2.4.2. Japonya'da Kamu İşletmelerini Özelleştirmenin Nedenleri

Tekel olarak kurulan kamu işletmelerine hükümet yetkilileri tarafından bu şirketlere özel müteşebbislerin girişi kısıtlanmıştır. Dolayısıyla bu işletmelerde rekabet söz konusu olmadığından verimlilik de gelişmemiştir. Kamu işletmelerinin yönetimine hükümet müdahale de bulunmuş işletmenin rasyonel karar alması engellenmiştir. Tekel konumundaki işletmelerin yasal kısıtlamalar nedeniyle çeşitliliğe gidememiştir. Kamu işletmelerindeki devlet kontrolünden dolayı yeni iş yerlerin açılmaması ücretlere ilişkin kararların verilememiştir. Kamu işletmelerine hazineden destek sağlandığı için işletmelerin iflas etmek gibi bir kaygı taşımamaları dolayısıyla kötü performans göstermişlerdir. Bütün bu nedenler 1970'lerin ortalarına gelindiğinde Japonya'da kamu finansman krizi baş gösterdi. Finansal yapı esnek olmadığından devlet harcamaları azaltamıyordu. Vergileri arttırmadan mali reform yapabilmek için özelleştirme gündeme gelmiştir.

2.4.3. Japonya'da Yapılan Başlıca Özelleştirmeler

Japonya 'da yukarıda da belirttiğimiz gibi savaş sonrasında kamu ekonomisinde büyük ölçekte bir büyüme söz konusu olmadığı için 1980'den sonrada büyük bir özelleştirme olmamıştır. Dolayısıyla özelleştirme süreci birkaç kamu işletmesiyle sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda Japonya'daki özelleştirme uygulamalarını bu birkaç şirket üzerinden anlatmak mümkün olacaktır.

2.4.3.1. Japon Ulusal Demiryollarının (JNR) Özelleştirilmesi

JNR'nin rekabet edememesi dolayısıyla değişmelere ayak uyduramamış ve verimliliği sağlayamamıştır. Bununla birlikte yönetimde başarısızlık söz konusuydu. 1964'te 30 milyar yen açık vermiş ve bu borç katlanarak artmıştır. Devlet her yıl 600-700 milyar yen destek sağladıysa da JNR iflasın eşiğine gelmiştir. İlk reformlar 1987 yılında yapıldı. Yönetimdeki başarısızlığı gidermek amacıyla JNR 6 yolcu 1 yük şirketine ayrılmıştır. Bu reform daha sonraki yıllarda özelleştirmenin yolunu açmıştır. Özelleştirme sonrası yapılan reformla birlikte işletmenin zararını karşılamak amacıyla bir fon oluşturuldu. Bu şirketlerde çalışan fazla iş gücünü ulusal ve yerel çeşitli kamu kuruluşlarında tekrar istihdam edilmek üzere önlemler alındı. Özelleştirme sonrasında JNR'nin eski borcundan kurtulması, yeni şirketlerin olumlu çabaları, iş gücü maliyetlerinin düşmesi ve taşıma talebinin artması nedeniyle kar elde edilmiştir. Hizmet kalitesi ve çalışanların ücretlerinde artış yaşanmıştır. Verimlilik ve etkinlik sağlanmıştır. JNR özelleştirmesinin bu denli başarılı olmasını Japonya'nın kendine has ekonomisine, olgun bir sermaye piyasasına sahip olmasına ve fazla iş gücünün diğer kurum ve kuruluşlarda istihdam edilmesine bağlayabiliriz.

2.4.3.2. Japonya'da Telekomünikasyon Sektöründe (NTT) Özelleştirme

NTT'nin kamu mülkiyetinde olmasından dolayı rekabetin olmaması, maliyetlerin gelirlerden daha hızlı artması ve büyüyen kamu borcu gibi gerekçelerden dolayı 1980 yılında özelleştirme gündeme gelmiştir. 1985 yılında özelleştirme süreci başlamıştır. Özelleştirmeden sonra NTT 'de hizmet kalitesi artmış, istihdam azalmış, rekabet artmış, konuşma ücretleri düşmüş, yönetim ve kapsama maliyetleri düşmüş, iş etkinliği artırılmış ve verimlilik artmıştır.

2.4.3.3. Japon Post Bank'ın (JPB) Özelleştirilmesi

JPB posta hizmeti, posta tasarruf bankacılığı ve posta hayat sigortası olmak üzere üç bölümden oluşur. JPB'ın parasal değeri 3 trilyon ABD dolardır. JPB'ın yurt genelinde yaklaşık 25 bin şubeye sahiptir. Bu şubelerde yarı ve tam zamanlı olmak üzere 400 bine yakın kişi istihdam ediliyor.

Bu şubelerde çalışanların birçoğu posta müdürleri ve özel çalışanlar oluşmakta ve Bu çalışanlar posta tasarruf mevduatı toplamaktadır. Japonya'da posta bankacılığı ülke çapında geniş yayılma alanı bulduğundan özel mevduat bankalarıyla rekabet edecek duruma gelmişti. 2005 yılında JPB'nin özelleştirilmesi gündeme gelmiş ve 2007 yılında özelleştirme süreci başlamıştır. Bu özelleştirmedeki temel

amaç özel yatırımcıların bu sektöre girmesini sağlamaktır. 2007 yılından itibaren geçici olarak bir holding çatısı altında 4 şirkete bölünerek özelleştirildikten sonra 2017 yılına kadar şirketin tüm hisseleri satılmış olacaktır.

2.5. Amerika Birleşik Devletleri'nde Özelleştirme

ABD dünyada en az kamu işletmesine sahip olduğundan özelleştirme uygulamaları için büyük sistematik ve yapısal reformlara da rastlanmamak dolayısıyla özelleştirme faaliyetleri kamu hizmetleriyle sınırlı kalmış ve bu kamu hizmetleri hizmet sözleşmeleriyle özel sektöre devredilmiştir. Yapılan özelleştirme uygulamalarının amacı kamu bütçelerine yük olmadan alt yapı hizmetlerini sunmak ve var olan işletmeleri iyi bir düzeye getirmektir.

2.5.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Özelleştirme Uygulamaları

ABD'de milli savunma gibi tam kamusal mal kapsamında yer alan mallar kamu mülkiyetinde(ulusal hükümet) olduğu gibi vatandaşları ilgilendiren diğer kamusal mal ve hizmetler eyalet ve yerel idarelerin mülkiyetinde yer almaktadır. Son yıllarda eyalet ve yerel hükümetlerin elinde bulunan kamu kuruluşları özel sektöre devredilmektedir. Özelleştirme uygulamaları federal, eyalet ve yerel yönetimler tarafından yapılmaktadır. Özelleştirme kamudaki mali yükü hafifletmek için bir araç görevi görmektedir. 1990'larda elektrik üretimi ve dağıtımı, Amtrack, Federal Ulusal Mortgage Birliği ve ABD Posta Hizmetleri, federal hükümet tarafından özelleştirilme sürecine başlanmıştır. Elektrik üretimi ve dağıtımı ile taşımacılık ise eyalet ve yerel yönetimler tarafında özelleştirmeye tabi tutulmuştur. Eyalet yönetimleri tarafından hava alanları, su arıtma tesisleri, paralı özel yollar ve hapishaneler özelleştirme sürecine alınmış ve 35'ten fazla hapishane özelleştirildi. Yerel yönetimler tarafından ise çöp toplama, golf sahaları, enerji üretim santralleri, su arıtma tesisleri, hava alanları, elektrik ve gaz üreten işletmeler kanalizasyon ve spor kompleksleri gibi belediye hizmetleri özelleştirildi.

2.5.2. Amerika Birleşik Devletleri'nde Özelleştirmenin Sektörel Boyutu

ABD'de hava alanları kamu mülkiyetindedir. 1998'de USEC (Uranyum Zenginleştirme Şirketi) halka hisse senedi satışı yoluyla özelleştirildi. Ülkede atık gömme şirketlerinin üçte birinden fazlası özel sektörün elinde bulunmaktadır. Kamu mülkiyeti elektrik üretim ve dağıtım sektöründe %20 içme suyunun % 20'si, atık suyun % 2'sine sahiptir. Su ve kanalizasyon sistemleri ise tamamen özel sektör tarafında yönetilmektedir. Chicago Skyway uzun vadeli imtiyaz ve kiralama

yöntemiyle 99 yıllığına 1.83 milyar dolara devredilmiştir. Elde edilen bu gelir şehrin diğer projelerinde kullanımına ayrılmıştır. 2006 yılında İndiana Ttoll Road 3.85 milyar dolara işletme hakkı devredilmiştir.

ABD’de okul sistemlerinde bürokratların etkisini azaltmak amacıyla devlet okullarındaki maliyetle öğrencilerin özel okullara devam etmeleri sağlanmış ve bu kupon sistemiyle gerçekleşmiştir. Bu sistem özel sektör tarafından kontrol edilmektedir. Tablo 5 ‘de eyaletler düzeyinde yapılması planlanan özelleştirme uygulamaları gösterilmektedir.

Tablo 5. Bazı Eyaletlerin Yaptıkları Düzenlemeler ve Özelleştirme Girişimleri

EYALET	DÜZENLEME NO	İÇERİK
CA	AB850	Planla-inşa et (Design-Built) provizyonlarına ilaveten, taşımacılık altyapısının iyileştirilmesine yönelik 107 milyar dolarlık 10 yıla yayılan bir Stratejik Büyüme Planı getirmektedir.
CT	HB5684	İhale yöntemi ve kamu sektör ortaklıkları ile ilgili aşırı kısıtlamalar ve düzenlemeler getirmektedir.
FL	SB2518	Florida Etkin Kanunu. Bu kanun kamu kuruluşlarının hizmetleri etkin bir biçimde sunmalarını sağlayacak bir hukuki düzenleme getirmekte; etkinlik için bu kuruluşların, maliyetleri azaltabilecekleri yerlerde özel sektörden yararlanmaları zorunlu tutulmaktadır. Özelleştirme girişimleri Etkin Hükümet Konseyi adlı bir yapılanmayla gerçekleştirilecek ve denetlenecektir.
GA	SB602	Ruh sağlığı ile ilgili kuruluşların en az birinin özelleştirilmesini öngörmektedir.
IN	HB1006/SB323	Okul bölgelerinde taşımacılıkla ilgili sözleşmeleri yapma yetkisi veren şirket senetleri
IN	HB1008	Eyalet valisine 157 millik Indiana Toll Road için imtiyazlı sözleşme yapma yetkisi verilmesi
LA	HB632	Eyalet Cezalar Departman'ının 2016 ya kadar bütün yetişkin hapisanelerini özelleştirme zorunluluğu getirmesi
MA	H1333	Yerel otoritelerin su ve kanalizasyon hizmetlerini özelleştirmelerinin engellenmesi
MO	SB958	Kamu Hizmetleriyle İlgili Hesap Verebilirlik Kanunu. Buna göre bir kamu kurumu bir hizmeti özelleştirmeden önce fayda maliyet analizi yapılmalı ve bulgular ile öneriler bir rapor halinde sunulmalıdır. Bu işlemde en az %10 maliyet tasarrufu olmalı ve sözleşme süresi 5 yıldan fazla olmamalıdır.
NJ	S1777	New Jersey'deki ücretli geçiş yollarının %49'unun özel şirketlere devrine imkan tanınması.
NJ	A2210/S1600	Özelleştirme için yeni ilkeler ve gereklilikler oluşturan şirket senetleri. Önemli maliyet avantajı sağlayacak gereklilikler, eyalet düzeyinde ortaya konulan performansın kamu çıkarına hizmet etmediğinin ispatı, sözleşme altında yer alan herhangi bir iş için kamu çalışanlarına ilk başvuru hakkı, yükümlenicinin sözleşme altında çalışan personeline kamu sektöründe sağlanan kadar ücret ve ücret dışı haklar sağlanması gerekliliği.
PA	HB2572	Hür Teşebbüsü ve Vergi Ödeyenleri Koruma Kanunu. Hükümetin mal ve hizmetler için özel sektörle rekabet etmesinin yasaklanması. Bütün hükümet birimlerini, üniversiteleri ve kamu kuruluşlarını ihtiva ediyor.
UT	SB74	Kamu-özel rekabeti ve özelleştirme için uygun fonksiyonları tanımlayacak bir özelleştirme çalışma ekibi oluşturulması

Kaynak: Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/ozellestirme_kitap1.htm (08.10.2015)

2.5.3. Amerika Birleşik Devletleri'nde Özelleştirme Yöntemleri

Hizmet sözleşmeleri, kupon yöntemi, ihale yöntemi, uzun vadeli imtiyazlar ve kiralama yöntemi gibi yöntemler ABD'de yaygın olarak kullanılan özelleştirme yöntemlerini oluşturmaktadır.

Hizmet sözleşmeleri yöntemi: en çok kullanılan dış kaynaklardan yararlanma yöntemidir. Bu yöntemde federal eyalet veya yerel bir hükümet birimi sözleşmeyle özel bir firma veya kar amacı gütmeyen bir kuruma mal ve hizmetlerin halka sunumunun bedelini ödemektedir. Bu yöntemde hükümet yükleniciyi seçmek ve hizmeti finanse etme sorumluluğunu elinde bulundurmaktadır (Uzun, Delice, Yavilioğlu, Özsoy, 2012: 183-184).

Kupon yöntemi: Bu yöntemde özel sektörde önceden belirlenmiş mal ve hizmetlerin belirli kişilere satın alma hakkının verilmesidir. Mal ve hizmetler ile bunları satın alacak kişiler hükümet tarafından belirlenmektedir. Konut kuponları okul kuponları ve bedava yemek kuponları bu yönteme örnek verilebilir.

İhale yöntemi: ABD'de özelleştirme esas olarak bu yöntemle ifade edilir. Bu yöntem kamu hizmetlerinin özel işletmelere devredilmesidir.

İmtiyaz yöntemi: Bir kamu işletmesinin özel bir işletmeye halka hizmet sunma hakkının verilmesidir. Bu yöntemde kişiler aldıkları mal ve hizmet bedelini özel işletmeye yaparlar.

Kiralama yöntemi: Devletin belirli bir süreyle kamu işletme hakkının özel işletmeye devretmesidir.

3. BÖLÜM

3.1. Türkiye’de Devlet- Ekonomi İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

3.1.1. Birinci Liberalizm Dönemi: 1923-1929

Bu dönemde devletin temel amacı sanayileşmeyi özel teşebbüs eliyle yapmak ve ülkeyi kalkındırmaktı. Özel teşebbüsü teşvik etmek içinde çeşitli tedbirler alınmıştır. Bu amaca yönelik 17 Şubat 1923 yılında İzmir iktisat kongresi toplanmıştır. İzmir iktisat kongresinde alınan kararlardan bazıları şu şekildedir (Şahin, 2012: 32):

- Yerli üretim teşvik edilmeli ve lüks ithalattan kaçınılmalıdır.
- Girişim ve çalışma özgürlüğü esastır ancak tekelciliğe izin verilmemelidir.
- Ekonomik kalkınmamıza katkısı olmak ve kanunlarımıza uymak şartıyla yabancı sermayeye izin verilecektir.
- Ulaştırma ve haberleşme alanlarında ticari işlemlere kolaylıklar sağlanması
- Sanayinin teşvik edilmesi

Bu kongrede alınan kararla 1931 yılına kadar ülkenin iktisat politikasını oluşturmuştur. Alınan kararlarda devletin ekonomideki rolü yasa çıkarmak ve ilkeleri belirlemek olarak belirtilmiş, liberal ekonomi sistemi benimsenmiş, özel sektöre öncelik verilmiştir.

Sermaye birikiminin yetersizliği, alt yapı yatırımlarının eksikliği, risk ve belirsizlik faktörlerin var oluşu gibi nedenlerden dolayı kongre amacına ulaşamamış ve devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz olmuştur. Ancak devletin ekonomiye müdahalesi doğrudan üretici olarak değil altyapı sorunlarını çözmek ve teşvik tedbirlerini almak şeklinde olmuştur. Yabancıların elinde bulunan demiryolları millileştirilmiş, tütün rejisi ve aşar vergisi kaldırılmış, kabotaj kanunu çıkarılmıştır. Özel sektör endüstrilerine teknik ve mali destek sağlamak amacıyla Türkiye Sanayi ve Maadin bankası kurulmuştur. Türkiye Sanayi ve Maadin bankasının bir diğer görevi ise Osmanlıdan devralınan devlet fabrikalarını özel işletmelere devredilinceye kadar yönetmek ve özel işletmelerle ortaklık yapmak. Bu banka amaçları ve görevleri doğrultusunda başarıya ulaşamamış ve bankanın faaliyetlerine son verilerek yerine Devlet Sanayi Ofisi ile Türkiye Sanayi Kredi Bankası kurulmuştur. Bu iki KİT başarılı olamayınca bunların yerine 1934 yılında Sümerbank kurulmuştur.

Yine bu dönemde özel sektörü geliştirmek amacıyla özel sektöre vergi muafiyetleri, kamu arazilerinin bedelsiz veya az bir karşılık alınması, ulaşım ve

taşımacılık imkânlarında kolaylık sağlanması amacıyla Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarıldı. Bu kanunla devletin tekelinde olan birçok sektörden (yağ, şeker, tütün, patlayıcılar, alkol, kibrit, limanlar, iskeleler vs) özel sektöre destek sağlandı.

Bu dönemde kurulan diğer bir kuruluş İş Bankası'dır. İş Bankası'nı dönemin milletvekilleri, bürokratları ve tüccarları bir araya gelerek kurmuşlardır. Dolayısıyla özel ve kamu sermayeleri ortaklığı ile kurulmuş ilk kuruluştur.

Savaştan yeni çıkmış ülkede devletin her işe girmesinin gücünün olmaması ve aynı zamanda milli bir girişimci sınıfın da olmaması nedeniyle liberal politikalar uygulanmıştır.

3.1.2. Korumacı-Müdahaleci İlk Adımlar: 1929-1932

1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin olumsuz etkileri, Osmanlı borçlarının ödenmeye başlaması, ödemeler dengesi açıkları ve sanayileşmenin özel sektör eliyle başarılı olamaması gibi nedenlerden dolayı sanayileşmeyi ve kalkınmayı sağlamak amacıyla devlet müdahalesine dayalı politikalar uygulanmış dolayısıyla çok sayıda devlet işletmesi kurulmuştur. Devlet ara mal üreten sanayiye kurarak dışa bağımlılığı azaltmayı amaçlamıştır.

3.1.3. Devletçilik-Himayecilik Dönemi: 1933-1946

Bu dönemde devletçilik politikası etkili olmuş iktisadi devlet teşekkülleri ortaya çıkmıştır. 1932 yılında devlet sanayi ofisi, 1934 yılında Sümerbank, 1935 yılında maden ve elektrik sektörlerinde faaliyet göstermek üzere Etibank kurulmuş ve 1937 yılında ziraat bankası iktisadi devlet teşekkülü ne dönüştürülmüştür. Bu dönemde devletin bizzat kendisinin üretime girmesinin temel nedeni bir önceki dönemlerde de belirtildiği gibi özel teşebbüsün olmayışı ve ekonomik kalkınmanın tek yolunun sanayileşmeden geçmesiydi. Bu bağlamda devlet ekonomiyi yeniden yapılandırmak özel sektörün yapamadığı büyük sanayileri kurmak, özel sektöre öncülük etmek, üretim dağıtım, fiyat düzenlemek amacıyla birçok kamu iktisadi teşebbüsü kurulmuştur. Bu dönemde yapılan sanayi planları ve devletleştirmeleri ayrı ayrı aşağıdaki gibi ele alınacaktır.

3.1.3.1. Sanayi Planları

1933 yılında 1. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış ve 1934 yılında uygulamaya konulmuştur. Bu plan dâhilinde KİT'ler aşamalar halinde kurulmuş ve ülkede ihtiyaç duyulan temel sanayi malları devlet tarafından üretilmeye başlanmıştır.

Bu planın temel ilkeleri şunlardır (Delice, Yavilioğlu, 2010: 299-300):

- Hammaddeleri yurt içinde üretilen sanayilere öncelik verilmesi
 - Büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelerin hayata geçirilmesi
 - Kuruluş kapasitelerinin iç tüketimi karşılayacak düzeyde olması
- 1936 yılında 2. Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlandı ve İkinci Dünya Savaşı nedeniyle uygulamaya konulamadı.

3.1.3.2. Devletleştirmeler

Bu dönemde İstanbul T.A. Su Şirketi, İzmir Rıhtım Şirketi ve rıhtımdaki Tramvay İşletmesi, İzmir-Afyon Manisa- Bandırma Demiryolu Hattı, İstanbul Rıhtım dok. ve Antrepo A.Ş., Aydın Demiryolu Şirketi, İstanbul Telefon T.A.Ş., Ereğli Şirketi, Şark Demiryolu T.A.Ş., İstanbul Tramvay Şirketi, İstanbul Elektrik Şirketi, İstanbul Tünel Şirketi, Ankara Elektrik ve Hava Gazı, İzmir Elektrik ve Tramvay T.A.Ş. devletleştirilmiştir.

Bu dönemde yoğun bir devletleştirme süreci yaşanmıştır. İkinci dünya savaşı ekonomi üzerinde olumsuz bir hava yaratmakla birlikte sanayileşmeyi ve kalkınmayı olumsuz etkilemiştir.

3.1.4. İkinci Liberalizm Dönemi: 1946-1960

Bu dönemde devletçilik tasfiye edilmiş fakat kamu işletmelerinde daralma yaşanmamış ve devletçilik tamamen reddedilmemiştir. 1946 yılında iktisadi devlet teşekküllerinin bazıları özel sektöre devredilmiştir.

‘Dünya bankasının talebiyle 1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın amaçları dönemin sanayileşme politikasının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bankanın temel amacı ülkede özel girişimciliği desteklemek ve onlar eliyle hızlı bir sanayileşme sürecini başlatmak olarak belirlenmiştir’ (Delice, Yavilioğlu, 2010:303).

1950-1952 yıllarında özel sektör genişlemiş olmakla birlikte 1953 yılında ülkede iktisat politikası değişmiş ve KİT’ler çimento, şeker ve gübre sektörlerine yatırım yapmaya başlamıştır. KİT’ler özel sektöre düşük fiyatlardan girdi sağlamış, ortaklık kurmuş ve özel sermaye birikimine doğrudan katkı sağlamışlardır. Bu politika değişikliği çerçevesinde özel sektörün yetersiz olduğu ana sanayi, enerji ve sulama alanlarında iktisadi devlet teşekkülleri kurulması kararı alınmıştır. İDT sayıları artmış ve eskileri genişletilmiştir. Makine Kimya Endüstrisi Kurumu (MKE),

Gübre Et ve Balık Kurumu, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ve Devlet Malzeme Ofisi (DMO), Demir Çelik İşletmeleri, TURBAN, Selüloz ve Kâğıt, Türkiye Kömür İşletmeleri bu dönemde kurulan KİT'leri oluşturmaktadırlar. Bunlara ilaveten 21 çimento fabrikası ve 11 şeker fabrikası kurulmuştur.

Bu dönemde 1952'lere kadar özel sektöre ağırlık verilmiş ve özel sektör eliyle iç tüketime yönelik sanayileşme çabalarında bulunulmuştur. Bu sanayileşme çabaları tarımsal alanda yapılmıştır. 1952'den sonra ise ekonomi yön değiştirmiş tekrar kamu işletmeciliği hız kazanmıştır. Özel yabancı sermaye ilk defa bu dönemde teşvik edilmiştir.

3.1.5. Planlı Kalkınma Dönemi: 1960-1980

Bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuş ve ekonomide planlı kalkınma dönemi başlamıştır. Ekonomik kalkınma ve sanayileşmenin gerçekleştirilmesi planlar dâhilinde olması amaçlanmıştır. İktisat politikaları ithal ikamesine dayandırılmış ve iç piyasanın gümrük vergileriyle ve diğer araçlarla korunması ve daha önce ithal edilen malların yurt içinde üretilmesi asıl amaçtı. KİT'ler yabancı kaynaklardan yararlanarak Petrokimya, Alüminyum ve Demir Çelik gibi ara malları üretimini üstlenmişlerdir. Bütün bu amaçlar doğrultusunda DPT tarafından kalkınma planları hazırlanmıştır.

1. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Bu planda karma ekonomik sistem benimsenmiş ve toplumsal ve bölgesel ekonomik dengesizliklerin giderilmesi amaç edinmiştir.

2. Beş Yıllık Kalkınma Planı: İmalat sektörünün uzun vadede özel sektöre bırakılması politikası benimsenmiş özel teşvikler için köklü tedbirler alınmış ve sanayinin geliştirilmesine önem verilmiştir.

3. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Ara ve yatırım malları üretiminin geliştirilmesi, büyük ölçekli yatırımların kamu tarafından küçük ölçekli yatırımların özel sektör tarafından yapılması amaçlanmıştır.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Sanayi ürünleri ihracatını teşvik eden istikrar programı uygulamaya konulmuştur.

Bu dönemde uygulanan ithal ikameci politika uzun dönemli tüketim mallarından dolayı dışa bağımlı bir sanayi oluşturmuş ve döviz ihtiyacı artmıştır. Sanayi ürünlerinde ihracat yapılamadığından döviz ihtiyacı tarım ürünleri ihracatından karşılanmaya çalışılmıştır. Sanayini dışa bağımlı olması artan döviz

ihtiyacının karşılanamaması ülkeyi 1970 yılında döviz kriziyle karşı karşıya getirmiştir.

3.1.6. Üçüncü Liberalizm Dönemi: 24 Ocak Kararları ve Sonrası

İthal ikameci sanayileşme politikası sonrası dış ödemelerde yaşanan güçlükler, enflasyon gibi nedenlerden dolayı ekonomi ağır bir bunalıma girmiş ve bunalımın atlatılması amacıyla köklü bir değişikliğe gidilmiştir. 24 Ocak kararları yürürlüğe konulmuştur. Bu kararlarla serbest piyasa ekonomisi benimsenmiş ve dolayısıyla dünyayla uyum sağlamak, krizleri doğuran etkenleri ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Bu dönemde dünyada da liberalizm hâkimdi. Serbest piyasa ekonomisinde etkinlik sağlanabilmesi için yapısal uyum çalışmaları başlatılmış ve sınırlı devlet, fiyat kontrollerinin kaldırılması, iç ve dış ticaretin serbestleştirilmesi gibi liberal esaslar uygulamaya konulmuştur. KİT'lerin özelleştirilmesine yönelik uygulamalar yürürlüğe girdi ve kit yatırımları ve kaynakları sınırlandırıldı. Kamunun enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon gibi alt yapı yatırımlarını üstlenmesi vurgulandı. Bu dönemde piyasa ekonomisi şartlarına uymada başarı sağlanmış tır.

Yine bu dönemde 1994 ve 2001 krizleri yaşanmıştır. 1994 krizinin olumsuz etkilerini aşmak amacıyla 5 Nisan kararları alınmıştır. Bu kararlarla kamu açıklarını azaltmak, finans piyasalarını dengeye getirmek ve dış açığı azaltmak hedeflendi. 2000 yılında enflasyonla mücadele ve ekonomik istikrar programı uygulanmaya başlanmış ve 2001 yılında bu program Türkiye'nin güçlü ekonomiye geçiş programı olarak değişmiştir. Bu programda KİT'lerin yeniden yapılandırılması rekabet ve etkinliğin artırılması gibi yapısal reformlar yer almıştır. KİT'lerin özelleştirilme süreci 1990 da başlamış ve KİT'lerin ekonomideki etkinlikleri 2000'li yıllarda azalmıştır.

3.2. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Kuruluş Amaçları

KİT'lerin Türkiye ekonomisindeki amaçlarını maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

- İleri teknik ve ağır sanayi gerektiren yatırımları gerçekleştirmek.
- Yeni üretim kollarında gelişmeye öncelik etmek.
- Geri kalmış yörelere yatırım yaparak, kalkınmanın bölgeler arası dengeli dağılmasına katkıda bulunmak.
- Ekonomik darboğazları, giderici yatırımları gerçekleştirmek.

-Üretim kapasitelerini optimum düzeyde kullanarak üretimi artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek ve makul fiyatlarla diğer sektörlere girdi ve nihai tüketicilere mal ve hizmet sağlamak.

-Ekonomideki tekelci faaliyetleri ortadan kaldırmak, bazı temel mal ve hizmetlerin fiyatlarının oluşmasında düzenleyici bir rol oynayarak, üretici ve tüketicinin korunmasını sağlamak.

-İyi bir dağıtım sistemi kurarak, temel ihtiyaç mal ve hizmetlerin tüm bölgelere ulaştırılmasını gerçekleştirmek.

-Kalite kontrolü, modern pazarlama yöntemleri ile ihracat mallarının kalitesini yükseltmek ve ihracatın gelişmesine katkıda bulunmak.

3.3. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Başlıca Sorunları

3.3.1. Yönetim ve Teşkilatlanma ile İlgili Sorunlar

KİT'lerle ilgili olarak 3460, 23, 440, 2929 yasalar ile 233 sayılı KHK'de yapılan tanımlarda KİT'lerin kuruluş şekillerinde, organlarının oluşumunda, çalışma esaslarında birçok değişiklik yapılmış olmakla birlikte sistemin özüne dokunulmamıştır (Karluk, 1994: 80).

KİT'lerin yönetim ve teşkilatlanma ilgili sorunlar maddeler halinde sıralanabilir. Bunlar; (Çetinkaya, 2012: 79)

- KİT'lerin kuruluşlarından günümüze özerk olarak yönetilmeleri gereği üzerinde durulmasına rağmen, uygulamada özerklikle bağdaşmayan müdahalelerin gerek ilgili bakanlıklarca direk, gerekse hükümet politikası olarak yapılması KİT'lerin gelişimini etkilemektedir. Dolayısıyla KİT yönetimi ilgili bakanlığa ve hükümete bağlı bir hale gelmiştir.
- KİT'lerle ilgili kanunlarda (3460, 440, 2929, 233 sayılı kanun) yerinden yönetim ilkesi esas alınmasına rağmen teşebbüslerin mal ve hizmeti üreten müessese ve bağlı ortaklıklar üzerindeki merkeziyetçi müdahalesi yıllarca devam etmektedir.
- Yasal duruma göre yönetim kurullarının oluşumunda atanacak üyelere gerekli bilgi birikimi ve tecrübenin ön planda tutulması gerekmesine rağmen bunlara uyulmaması, atamalarda siyasi kararların etkili olması yönetim konusunda işletmenin verimliliğini düşürmektedir.

Yönetim kurullarının oluşumunda işletmecilik tecrübesi bulunan kişilerin atanmasına özen gösterilmemiş, tayin edildiği görevde çalışacak kuruluşu yönetecek

dinamik ihtisas sahibi kişilerin yönetim kurullarını oluşturması politik sebeplerle engellenmiştir (Karluk, 1994: 80).

- Üst düzey yöneticilerin belirlenmesinde ve atamalarda objektif kriterlere dayalı performans değerlemelere gidilmemesi yöneticilerin sık değişmesi, yönetimde istikrarsızlığa ve dolayısıyla uzun dönemli bir yönetim ve yatırım plan programının yapılamamasına neden olmaktadır.

İşletme çalışmalarında rasyonel verilere dayanmayan yeni birimlerin oluşturulması kadro ve imkân tahsis edilmesi, koordinasyon aksaklıklarına, aşırı istihdama ve birimler arasında görev ve yetki çatışmasına neden olmaktadır.

3.3.2. İstihdamla İlgili Sorunlar

- KİT'lerde norm kadroların belirlenmemesi ve istihdam edilen personelin niteliklerinin saptanmaması neticede hiçbir bilimsel veriye dayanmayan yeni birimler oluşturulmasına kadro ve unvan ihdas edilmesine neden olmuştur.

- Yapılan bir işle ilgili olarak değişik statülerde personel çalıştırılması (işçi, memur, sözleşmeli) personel ayrımının tam yapılmaması aynı iş türünde değişik statülerdeki personelin görev yapması ve bu kişilere değişik imkânlar sağlanması personel arasında ayırım yaratmakta, dolayısıyla iş disiplini ve verimliliğini olumsuz etkilemektedir.

- Personel alımına getirilen kısıtlamalar nedeniyle bürolarda ve asli faaliyetlerde taşeron firma vasıtasıyla temin edilen işçilerin çalıştırılması uygulaması yaygınlaşmıştır. Bu uygulama, bazı hakların ödenmesi konusunda hukuki ihtilaflara neden olmaktadır.

- İş değerlendirmesi liyakat değerlendirmesi gibi modern yöntemlerin uygulanmaması, buna bağlı olarak ücret sisteminde çalışanların ödüllendirilmesi çalışmayanın cezalandırılması uygulamasına gidilmemesi sicil sistemi uygulamasının ise formaliteden öteye gitmemesi iş verimliliğini çalışanlar arasındaki uyumu olumsuz etkilemektedir.

- Çalışmayı teşvik etmek ve verimliliği artırmak amacıyla 1985 yılından itibaren uygulamaya konulan sözleşmeli personel uygulamasının mevcut personel daha fazla ücret ödenmesi şeklinde başlaması ücret artışlarının sağlanmasının dışında değerlemeye yer vermemesi ücret dengesini ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir.

- Eğitim konusunda gereken önemin verilmemesi özellikle hizmet içi eğitim faaliyetlerine ve eğitim faaliyetlerinin sonuçlarının değerlendirilmesi konusu üzerinde durulmaması yapılan işin etkin, verimli ve sağlıklı yapılmasını etkilemektedir.

- Üst düzey yöneticilerinin çok sık değiştirilmesi yönetim performansını düşürmekte kuruluşların idari ve mali konularda alacağı kararları olumsuz etkilemektedir.

Personel sayısının çoğalmasında iş hacmindeki genişlemenin tesiri olmakla beraber, daha çok işsizliğin baskısı ve özellikle KİT'lerin siyasallaştırılmasının büyük etkisi olmuştur. Siyasal görüşlerle sık sık değiştirilen üst düzey yöneticiler, işletmelerin karlılık ve verimliliklerini savunamaz ve bu konularda direnemez hale gelmişlerdir (Sağlam, 1980: 59).

3.3.3. Denetimle İlgili Sorunlar

KİT'lerin hesap ve işlemleri Sayıştay, TBMM ve diğer idareler tarafından doğrudan veya dolaylı olarak denetlenmektedir. Bu konuda belirtilen sorunlar şunlardır (Çetinkaya, 2012: 81):

- Anayasanın 165. Maddesinde sermayesinin yarısından fazlası doğrudan doğruya veya dolaylı olarak devlete ait olan kamu kuruluşları ve ortaklıklarının tümü KİT kapsamı içerisinde değerlendirilmesine rağmen bu kapsam giren bir kısım kuruluşlar yasalarla istisna hükmü konularak KİT mevzuatı dışına çıkarılmıştır. Bu durum, bu işletmelerin denetimini Sayıştay ve TBMM dışına çıkartmaktadır.
- 233 sayılı KHK'ye göre ilgili bakanlıkların yaptıkları denetimleri bu kuruluşların ekonomik gereklere göre çalışmasını sağlamaya yönelik gerçekleştirmeleri gerekirken denetimlerin daha çok bu idarelerin faaliyetlerini aksatıcı verimliliklerini azaltıcı yönde yapılan müdahaleler şeklinde olduğu görülmektedir.
- Denetim raporlarıyla beraber faaliyet döneminin denetiminin tamamlanması hiçbir gecikme olmasa da 15 ayı geçmektedir. Ayrıca gecikmeler olduğunda bir süre daha da uzayabilmektedir. Bu durum denetimin güncelliğini yitirmesine neden olmaktadır.
- KİT'lerin TBMM tarafından denetlenmesinde kar zarar hesaplarının kamuya açıklanmasında yönetim kurullarının aklanması ya da

aklanmaması kararının verilmesinde gecikmelerin olması denetimin güncelliğini ve etkinliğini olumsuz etkilemektedir.

- 3346 sayılı kanununun 9. Maddesi gereğince genel kurulları ticaret kanununa veya özel kanunlara tabi şirket ve kurumların bilanço ve netice hesaplarının ibra edilmesi ya da edilmemesi durumunda TBMM genel kurulunda karar verilmemesi, sadece genel görüşme konusu yapılması denetimin etkinliğini azaltmaktadır. Ayrıca ibra edilmeyen KİT yönetim kurulları hakkında genel hükümlere göre adli kovuşturma veya işlem yapılmaması yanında idari olarak nasıl bir işlem yapılacağı konusu yasalarla düzenlenmemiş olduğundan bunlarla ilgili idari bir işlem yapılamamaktadır.

3.3.4. Mali Durum ile İlgili Sorunlar

KİT'lerin karşılaştıkları mali sorunların temeline bakıldığında uygulanan hükümet politikalarını görmek mümkündür. Bu politikaların içeriğinde siyasi ve iktisadi politikaların ağırlığı çok fazladır. Bu konudaki sorunları sıralarsak;

-İşletmeci KİT'lerin mal ve hizmetlerin fiyatlarının dönem dönem bakanlar kurulunca düşük tespit edilmesi sonucu tahakkuk eden sübvansiyonların hazineden zamanında alınamaması kuruluşların mali yapılarında bozulmalara yol açmaktadır. Aynı zamanda finans KİT'leri olan bankaların (Ziraat ve Halk Bankası) kaynaklarının çiftçi ve esnafa düşük faizli kredi olarak kullanılarak azaltılması ve zarar ile karşılaşmaları önemli bir sorun olmuştur.

-Destekleme alımı yapmakla görevlendirilen KİT'lerin ihtiyaç duydukları finansmanın yeterince sağlanamaması ve bu görevlerden doğan zararlara ilişkin alacakların hazineden zamanında tahsil edilememesi, bu kuruluşların mali yapılarını olumsuz yönde etkilemektedir.

-KİT'lerin son yıllardaki gelir-gider ilişkilerinin bozulmasından dolayı ihtiyaç duydukları kaynakların yüksek oranda yabancı kaynaklardan oluşması öz kaynakların bağlı değerleri dahi karşılayamaz duruma gelmesi finansman durumunu ağırlaştırmıştır. Öz kaynaklarla ilgili olarak KİT'lerin diğer kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklarının zamanında tahsil edilmemesi finansman yükünün artmasında bir diğer etken olmuştur.

-KİT'lere tahsis edilen sermayenin verilen görevlere göre yetersiz kalması aynı zamanda tamamının da ödenmemiş olması kısa ve uzun vadeli kaynak

ihtiyacının ticari banka kredileriyle karşılanması bu kuruluşları mali dar boğazlara sürüklemektedir.

- İstihdam politikalarından dolayı ortaya çıkan verim düşüklüğü de mali sorunların çıkmasında bir etkidir. Nitelikli personel eksikliği yüksek ücretle çalıştırılan sözleşmelerin fazlalığı verimliliği ve maliyetleri etkilemekte mali sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

-İşçilerin yıllık izinlerinin gereğince kullanılmaması çalışanların beden ve ruh sağlığını olumsuz etkilemesinin yanında yıllar itibariyle birikmiş ücretli izin haklarının emekli olurken nakit olarak ödenmesi kuruluşlara önemli bir mali yük getirmektedir.

3.3.5. İşletme Çalışmaları ile İlgili Sorunlar

İşletme çalışmaları içerisinde ortaya çıkan sorunlar stok ve alımlarla, üretimle ve pazarlama yatırım ve bankacılıkla ile ilgilidir.

Stok ve Alımlarla İlgili Sorunlar:

- Alımlarla ilgili olarak alım programları sağlam verilere dayalı olarak yapılmamakta, piyasa araştırması yapılmamakta, rekabet ortamı yaratılmamakta toplu halde alımlar yerine parça alımlara gidilmekte, kuruluşlar açısından hareketli olan bazı girdi ve kıymetlerin ilgili kuruluşların düşük kapasite çalışmaları nedeniyle yeterli olmaması kuruluşların üretimini aksatmakta yurt dışı alımların artmasına neden olmaktadır. Alımlarla ilgili tüm bu uygulamalar maliyetleri arttırmakta, üretimi zorlaştırmakta ilgili kuruluşların daha verimli çalışmasını engellemektedir.
- Stoklarla ilgili olarak ise toplu alım yapan kuruluşların yeterli stok sahalarının olmaması hammadde ve malzemelerinin bozulmasına neden olmakta, KİT'ler arasındaki stok koordinasyonunun olmaması kuruluşlar arasında hareketsiz hammadde ve malzemenin yer değiştirilerek etkin kullanılmasını engellemekte etkin bir stok kontrol sisteminin olmaması ihtiyacı ya da fazlalığı görmeyi engellemektedir.

Üretimle İlgili Sorunlar:

Özelleştirme kapsam ve programına alınmayan KİT'lerde finansman darboğazı nedeniyle modernizasyon yatırımları bir yana yeterli idame

yatırımları dahi yapılamamakta, yatırım eksikliği ürünün kalite ve maliyetlerini olumsuz yönde etkileyerek rekabet imkânını azaltmaktadır.

- KİT'lerde araştırma-geliştirme faaliyetlerine yeterince kaynak ayrılmamış dizayn mühendisliği, üretim planlaması, kalite kontrol, sistem analizi, değer analizi vb. verimi artıracak tekniklerle ürün geliştirme konularında yeterli gelişme sağlanamamıştır.

Pazarlama İle İlgili Sorunlar:

- Pazarlama konusundaki sorunlardan en önemlisi kit ürünlerinin kalitesini arttırıcı çalışmaların yetersizliği ve bu konuda gerekenin yapılmaması pazarlanan mal ve hizmetlerin alıcıların taleplerindeki değişmelere zamanında ve yeterince uygunluk gösterememesi KİT satışlarının azalmasına ve bu nedenle Pazar payının küçülmesine neden olmaktadır.
- KİT ürünlerinin satımında reklam ve tanıtım araçlarının etkili kullanılmaması, Pazar araştırmasının yapılmaması, özel sektörle rekabete girmemesi satışları düşürmektedir.
- Üretilen malların piyasadaki benzerlerine kıyasla kalitesi düşük fiyatının pahalı olması yanında fiyatların belirlenmesine siyasi etkinin olması pazarlama imkânlarını zorlaştırmaktadır.
- KİT'lerin pazarlama birimlerinin bilgili, deneyimli, eğitilmiş yeterli sayıda nitelikli personelden oluşmaması mevcut ücret sisteminin nitelikli personel çalıştırmaya olanak tanımaması bu birimlerin yetersiz kalmasında etkili olmaktadır.

Yatırımlarla İlgili Sorunlar:

- KİT'lerin AR-GE yatırımlarına yok denecek düzeyde kaynak ayırmaları verimliliğin düşmesine ve zararlara neden olmuştur.
- Bazı sektörlerde girişilen yatırımların durdurulup ara verilmesi ve tekrar başlatılması gecikmelere ve kaynak israfına neden olmaktadır.
- Yatırımcı KİT'ler arasında hatta aynı kuruluşun çeşitli birimleri arasında yeterli koordinasyon sağlanamamış etkin yatırım organizasyonları kurulamamıştır.

Bankacılıkla İlgili Sorunlar:

- Takipteki alacakların ulaştığı boyutlar ve tahsilatta yaşanan gecikmeler banka gelirlerini ve kaynakların etkin şekilde kullanılmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

- Tarımsal üretim içerisinde yatırım ve işletme kredilerinin tamamına yakın kısmının ve destekleme alımlarının finansman görevinin T.C. Ziraat Bankası'na verilmesi bu bankanın maliyetinin çok altında düşük faiz oranları ile kredi kullandırması bankanın zararının geçen yıllar içinde büyümesine neden olmuştur.
- T.C. Ziraat Bankası'na bankacılık faaliyetlerinin dışında çeşitli kanunlarla verilen kamu hizmetlerini yerine getirmesine karşın gereken kaynakların zamanında ve yeterince verilmemesi sonucu hazineden ve kamu kuruluşlarında olan alacaklarını arttırmış ve bu durum bankanın likidite sorunu ile karşılaşmasına neden olmuştur.
- Küçük ve orta ölçekli sanayini sektörünün finansmanı ve kalkınma işlevini yürütmekle görevli Türkiye Halk Bankası'na zamanında ödenmemesi ve önemli bölümünün devlet tahvili verilerek ödenmesi bankanın likit imkanlarını olumsuz etkilemiştir (Çetinkaya, 2012: 87-88).

3.4. Türkiye'de Özelleştirme Süreci

1970'lerde gelişmiş ülkelerde başlayan krizle birlikte Türkiye'nin içinde bulunduğu döviz krizi ve diğer ekonomik sorunlar devletin ekonomideki rolünün azaltılarak bu sorunların çözüleceği anlayışını geliştirmiştir. Bu anlayış devletin ekonomideki ağırlığının azaltılmasının deregülasyon, liberal politikalar ve özelleştirme gibi araçların uygulanmasını mümkün kıldı. Özelleştirme ile bütçe açıklarının kapatılması, kamu sektörünün küçültülmesi, kamu hizmetlerinde performansın artırılması, ekonomide etkinlik ve verimliliğin sağlanması hedeflenmiştir. Yukarıda da değinildiği gibi 24 Ocak 1980 sonrasında Türkiye bu bahsettiğimiz anlayış hâkim olmuş ve 1984 yılında özelleştirme gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki özelleştirme sürecini nasıl işlediğini ele alalım.

3.4.1. Özelleştirme Kapsam veya Programına Alma

Bir kuruluşun özelleştirme süreci özelleştirme kapsamına alınmasıyla başlar. Özelleştirme kapsamı özelleştirilecek kuruluşun ilgili kanun gereği borç ve alacakların yeniden yapılandırılması, finansal yapının güçlendirilmesi, kuruluşun özelleştirilmesine engel teşkil eden mevzuatın değiştirilmesi gibi mali ve hukuki işlemleri içermektedir. Özelleştirilecek kuruluş kapsama alındıktan sonra programa ya doğrudan alınır ya da hazırlık işlemi tamamlandıktan sonra alınır. Özelleştirilmesine karar verilen kuruluş Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK) kararıyla programa alınır

ve özelleştirmeye hazırlık sürecinin finansman kaynağı ise Özelleştirme Fonudur. Özelleştirme programına alınan kuruluş Özelleştirme İdaresine devredilir.

3.4.2. Özelleştirmeye Hazırlık Süreci

4046 sayılı kanun kapsamında özelleştirilecek kuruluşların idari, mali ve hukuki olarak yetki ve sorumluluğu özelleştirme idaresi başkanlığına (ÖİB) aittir. Özelleştirme hazırlık süreci özelleştirme uygulamalarının alt yapısını ve ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşamada özelleştirilmeye tabi tutulan kuruluşlar idari, mali ve hukuki olarak yapılandırılır.

İdari yapılandırma sürecinde; kurumsal yapıya ve personele yönelik çalışmalar yapılmakta ve bu bağlamda özelleştirmenin amacına uygun yapılabilmesi hususunda aşırı istihdamın tasfiyesi için gerekli düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeleri açıklamak gerekirse;

Bu düzenlemeler 4046 sayılı kanunun 21. ve 22. maddelerine göre yürütülmektedir. Buna göre; 657 sayılı devlet memurları kanun'una tabi olan istihdam fazlası personel sosyal ve mali hakları güvence altına alınmak suretiyle diğer kamu kurum ve kuruluşlarına nakledilmektedir. İş kanunlarına göre çalışan personelden, hizmet akitleri tabi oldukları iş kanunları ve toplu iş sözleşmeleri gereğince tazminata hak kazanacak şekilde sona erenlere, iş kanunlarından ve sözleşmelerinden doğan tazminatların ödenmesinin yanında, ayrıca iş kaybı tazminatı ödenmekte ve yeni bir iş edinme imkanları da sağlanmak suretiyle bu çalışanların hizmet akitleri feshedilmektedir (Yavilioğlu-Delice,2010:326).

İdari yapılandırma sürecindeki diğer bir çalışma kurumsal yapıya yöneliktir. Özelleştirilecek olan kuruluş farklı özellikler taşıyan birden fazla mal ve hizmet üreten, aynı üretim alanında gerekende daha fazla üretim biriminin bulunması halinde ve optimum üretim ölçeğinden daha büyük veya küçük üretim ölçeğine sahip olması durumunda bölünmektedir. Kuruluşun bölünmesindeki asıl amaç kuruluşun ticari ya da ekonomik faaliyetlerinin olumsuz etkilenmesini engellemek ve kamu yararı sağlamaktır. Mal ve hizmet üretmeyen kuruluşların taşınmazları da bölünerek özelleştirilmektedir. Kuruluşların bölünerek özelleştirilmesinin yanında aynı mal ve hizmet üreten, tasfiye ve kapatılma işlemlerinde yaşanan güçlükler den dolayı kuruluşların birleştirilmesi de söz konusudur. Özelleştirme programında olan verimli olmayan, yeterli teknolojik alt yapısı olmayan, üretim yeri olarak ekonomik bulunmayan, üretim maliyetleri sektörden çok yüksek olan idari yapıları dağınık ve

ömrünü tamamlamış olan kuruluşların faaliyetleri durdurulabilmekte, küçültülebilmekte ve kapatılabilmektedir.

Mali yapılandırma süreci; kuruluşun sermayesinin yeniden düzenlenmesi, borçlarının ödenmesi, karlılığının artırılması gibi işlemler yapılmaktadır. Borçların ödenmesi işlemleri ise özelleştirme fonundan yapılır.

Hukuki yapılandırma süreci; anonim şirkete statüsünde olan kuruluşların ana sözleşmelerinin 4046 sayılı kanuna uygun hale getirilmesi, anonim şirket statüsünde olmayan kuruluşların 4046 sayılı kanunun 20. Maddesinde belirtildiği gibi Türk ticaret kanunu hükümlerine göre anonim şirkete dönüştürülmekte ve 233 sayılı KHK hükümlerine dayanılarak özelleştirmeleri kolaylaştıracak yeni ana sözleşmeler oluşturulmakta yönetim kurulları ve taşınmazlar ile ilgili düzenlemeler yapılmaktadır. Anonim şirket statüsünde olan ve ya olmayan kuruluşlar ÖİB' ye devredilir ve ana sözleşmeler ÖİB tarafından onaylanır.

3.4.3. İhaleye Hazırlık Süreci

Bu süreçte danışmanlık hizmeti alınmakta, değer tespit işlemleri yapılmakta, ön bildirimde bulunma, tanıtım dokümanı ve şartnameler hazırlanmaktadır. Bu işlemleri aşağıdaki gibi açıklanmaktadır.

3.4.3.1. Danışmanlık Hizmet Alımı

Danışmanlık hizmeti alımı; özelleştirme sürecinde olan kuruluş veya varlığın ilgili mevzuata göre proje işleri, reklam, halkla ilişkiler, mali denetim gibi sermaye piyasasında yapılacak işlemlerden oluşmaktadır.

3.4.3.2. Değer Tespit İşlemleri

Özelleştirilecek kuruluşun varlık ve hisse değerine yönelik yapılan değer tespit işlemleridir. Özelleştirmeye konu olan firma değerinin zaman mekâna göre değişmesi, firmaların özelliklerinin birbirinden farklı olması, piyasa koşulları, sosyal ve siyasi algılar gibi birçok etken değerlendirilmektedir.

3.4.3.3. Ön Bildirimde Bulunma, Tanıtım Dokümanının ve İhale Şartnamesinin Hazırlanması ve Diğer İşlemler:

Ön bildirimde bulunma; üretim tesisleri veya hizmet birimlerinin satışını içeren varlık satışları, hisse satışı, işletme hakkı verilmesi ve kiralama uygulamalarında özelleştirmeye konu kuruluşun belli bir Pazar payının, cirosunun veya hukuki veya fiili imtiyazlarının olması ve özelleştirme yoluyla alıcının hâkim durum yaratacak imtiyaza, pazara veya ciroya ulaşmasının muhtemel gözükmesi

halinde Rekabet Kurumu'na ön bildirimde bulunulur. Rekabet Kurumu da ilgili piyasada bu şekilde özelleştirmenin nasıl sonuçlar doğuracağı, özelleştirilecek girişimin varsa sahip olduğu hukuki veya fiili imtiyazların özelleştirme sonrası akıbetinin ne olacağı hususları ile ihale şartları belgesinin hazırlığına esas olacak konularda görüşünü ÖİB ye iletir. ÖİB Rekabet Kurulu tarafından getirilen şartları ihalede dikkate almak zorundadır. İdarenin ön görüşüyle ilgili olarak Rekabet Kurumuna verdiği cevap sonrasında Rekabet Kurumu ÖİB ye nihai görüşünü bildirir.

Tanıtım dokümanı; tanıtım dokümanlarında özelleştirilecek kuruluşun tarihi gelişimi, sermaye yapısı, organizasyon yapısı, personel yapısı, faaliyet ve üretimine ilişkin bilgiler, sektör içerisindeki yeri, mevcut üretim kapasitesi, teknolojisi, maliyet yapısı, stok durumları, taşınmaz mallara ait bilgiler ve finansal pozisyonlar gibi bilgiler yer alır. Tanıtım dokümanları ÖİB ile özelleştirilecek kuruluş tarafından birlikte hazırlanır. Hazırlanan dokümanlar ilgili kuruluş tarafından incelenir ve doğruluğunu teyiden imzalanır. Kuruluş danışmanlık hizmeti almışsa tanıtım dokümanı danışman firma ile beraber yürütülür. Elektronik ve fiziksel bilgi odası hazırlamaya ihtiyaç varsa bilgi odası dokümanları da hazırlanır. Tanıtım dokümanın oluşturulmasını takiben ihalede uygulanacak kural ve şartları belirleyen ihale şartnamesi ve ilan metni hazırlanır.

İhale ilan metni; özelleştirilecek kuruluşu, özelleştirme yöntemini ve ihale usulünü, geçici teminat miktarını, ihaleye katılmak için ihale şartnamesi ve belirlenecek diğer belgelerin alınmasının zorunlu olduğunu, teklif ve istenilen belgelerin verileceği açık adresi ve teklif verme süresini, ihalenin 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na tabi olmadığı ve ÖİB'nin ihaleyi yapıp yapmamakta, dilediğine yapmakta serbest olduğu ve gerektiğinde teklif verme süresinin uzatılabileceği ve ÖİB tarafından gerekli görülen diğer hususları kapsar.

Şartname; kamu kuruluşlarının satın alma, satma, ihale ve kiraya verme gibi faaliyetleri için belirledikleri koşulları, özel ve teknik ayrıntılarını gösteren belge veya belgelerdir (Yavilioğlu, Delice,2010:346). Şartnameler idari birimler tarafından hazırlanır. Şartnamelerde teklif sahiplerinin uyacakları kurallar, ihalelerin konusu ve usulü, özelleştirme yöntemi, teklif şekli, ödeme koşulları, teminat türleri, yatırım, istihdam, teknoloji ve üretim şartları, yasaklar, çalışanlarla ilgili düzenlemeler, ihaleye katılmak için gerekli belgeler ve diğer işlemler yer alır.

3.4.4. İhale Süreci

İhaleye hazırlık süreci tamamlandıktan sonra özelleştirme idaresi başkanının; yapılacak ihaleye ait yöntem, usul vb. hususları içeren kararı onaylaması ile ihaleye başlanır. Onaylanmış karar ekine; ÖYK kararı, ilan metni, ihale şartnamesi, değer tespit raporu ve diğer belgeler ilave edilir. Bu aşamadan itibaren ihale ile ilgili işlemlerin sorumluluğu İhale Hizmetleri Daire Başkanlığına bağlıdır. 4046 sayılı kanunun 18/C maddesi çerçevesinde, İdare Başkanının teklifi ve başbakanın onayı ile ilgili Proje Grup Başkanı, grup başkanlığına bağlı bir uzman, Hukuk Müşavirliğinden bir avukatla birlikte ihale komisyonu oluşturulur.

İhale komisyonu üyelerinin tamamının katılımıyla toplanır ve kararlar salt çoğunlukla alınır. Komisyon kanunun öngördüğü aşamaların yerine getirilmesi ve ihalenin sonuçlandırılması çalışmalarını yürütür. İhale sürecinde uygulanan ihale usulleri alıcılar arasında nasıl bir yarışmanın ile özelleştirmenin yapılacağını gösterir. 4046 sayılı kanunun 18/c maddesinde bu usuller; kapalı teklif usulü, pazarlık usulü, açık artırma usulü ve belirli istekliler arasında ihale usulü olmak üzere aşağıdaki gibi incelenecektir (Yavilioğlu-Delice, 2010: 347).

Kapalı Teklif Usulü: Teklif verenler tarafından şartnamenin alınıp okunup kabul edildiğine dair beyanın, açıkça yazılıp teklif edilen fiyatın geçici teminatın alındığına dair belgenin ya da banka teminat mektubunun usulüne uygun hazırlanarak Özelleştirme İdaresine bir zarf ile teslim edilmesidir. Bu zarflar belirlenen tarih ve saatte istekliler önünde açılıp değerlendirilir (Yavilioğlu-Delice, 2010: 348).

Pazarlık Usulü: Bu ihale usulünde birden fazla teklif sahipleri tarafından kapalı zarf içinde teklif almak ile ihale başlar ve birden fazla görüşme yapılabilir. İhale komisyonu tarafından uygun görülmesi halinde teklif sahipleriyle ortak bir şekilde pazarlıklar sürdürülmekte ve ihale sonuçlandırılmaktadır.

Açık Artırma Usulü: İhale komisyonunun belirlediği ihaleye katılabilme şartlarını yerine getirmiş teklif sahipleri ihaleye katılırlar. Komisyonun belirlediği ilk değerle ihaleye başlanır sonra bu değerler artırılarak devam eder ve komisyonun son teklifi duymasıyla ihale sonuçlanır.

Belirli istekliler arasında ihale usulü: Daha önceden yapılan ihaleden sonuç alınamaması durumunda ÖYK onayı alınarak yapılacak olan ihalede teknoloji, yatırım, üretim ve istihdam koşullarından hangilerinin aranacağı ve diğer esaslar

alınacak teklifler için tespit edilir ve şartnamede belirtilir. İsteklilerden proje ve taahhütlerini içeren teklifler alınır. Komisyonun kararıyla isteklilerle ya tek tek ya da birlikte görüşme yapılarak sonuçlandırılır.

3.4.5. İhalenin Sonuçlandırılması

İhale, ihale komisyonu tarafından alınan kararın ÖYK tarafından onaylanmasıyla hukuken sonuçlanır. Satış veya nihai devre ilişkin kararlar ÖİB tarafından Resmi Gazete 'de yayımlanır.

3.5. Türkiye’de Uygulanan Özelleştirme Yöntemleri

Türkiye’de uygulanan özelleştirme yöntemleri satış, kiralama, işletme hakkının verilmesi, mülkiyetin gayri ayni haklar tesisi, gelir ortaklığı modeli ve sair hukuki tasarruflar olmak üzere 5 gruba ayrılmaktadır. Satış yöntemi kendi arasında varlık ve hisse senedi olmak üzere 2’ye ayrılmaktadır. Bu yöntemleri kısaca açıklayalım.

3.5.1. Satış Yöntemi

Kuruluşların aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimleriyle varlıklarının mülkiyetinin kısmen veya tamamen bedel karşılığı devredilmesi ya da bu kuruluşların hisselerinin tamamının veya bir kısmının kuruluşların içinde buldukları şartlarda dikkate alınarak yurt içi ve yurt dışında halka arz, gerçek veya tüzel kişilere blok satış, gecikmeli halka arzı içeren blok satış, çalışanlara satış, borsada normal veya özel emir ile satış, menkul kıymet yatırım fonları veya menkul kıymet yatırım ortaklarına satış veya bunların birlikte uygulanması yoluyla bedel karşılığı devredilmesidir. Türkiye’de en çok kullanılan yöntemdir.

Varlık Satışı: Kuruluşların aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimleriyle varlıklarının kısmen veya tamamen mülkiyetinin bir bedel karşılığı devredilmesidir. Taşınmazlar (daire, arsa, arazi, lojman, depo, dükkân vb.) taşınırlar, (gemi, uçak, makine vb) mal veya hizmet üretim birimleri(işletme fabrika tesis atölye kombina vb) varlıkları oluşturur.

Hisse Satışı: Kuruluşlardaki kamuya ait hisselerin tamamının veya bir kısmının bir bedel karşılığında özel kişi ya da kurumlara devredilmesidir. Hisse satışı alt yöntemleri şu şekildedir. Hisse satışı yöntemi alt yöntemleri de dâhil satış yöntemi içerisinde en çok kullanılan yöntemdir.

Blok satış: Kamuya ait işletmelerin veya kamunun ortaklığı olan şirketlere ait hisselerin tamamının veya bir kısmının kapalı teklif, pazarlık ya da açık arttırma

usulleri kullanılarak bir veya birden fazla alıcıdan oluşan bir gruba ortaklık hakları ve yükümlülükleriyle birlikte satışdır.

Halka Arz: Sermaye piyasası araçlarının satın alınması için her türlü yoldan halka çağrıda bulunulmasını, halkın bir anonim ortaklığa katılmaya veya kurucu olmaya davet edilmesini, hisse senetlerinin borsalar veya diğer teşkilatlanmış piyasalarda devamlı işlem görmesini halka açık anonim ortaklıkların sermaye artırımları dolayısıyla hisse senetlerinin satışlarıdır.

İMKB’de Satış: Borsada normal veya özel emir ile satış, menkul kıymetler yatırım fonları veya menkul kıymetler yatırım ortaklıklarına satıştır.

Gecikmeli Halka Arzı İçeren Blok Satış: Özelleştirilecek kuruluşun hisselerinin belli bir bölümünün blok satış işlemlerinin tamamlanmasından itibaren belli bir süre içinde halka arz edilmesi kaydıyla blok olarak satılmasıdır. Blok satış ile halka arz yöntemleri birlikte kullanılır.

Çalışanlara Satış: Yönetici ve çalışanlara kuruluşun yönetimine katılmayı sağlayacak oranda hisse satışlarıdır.

3.5.2. Kiralama

Kuruluşların aktiflerindeki varlıkların kısmen veya tamamen bedel karşılığında ve belli bir süre ile kullanma hakkının verilmesidir.

3.5.3. İşletme Hakkının Verilmesi

Kuruluşların bir bütün olarak aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimlerinin mülkiyet hakkı saklı kalmak kaydıyla bedel karşılığında belli süre ve şartlarla işletilmesi hakkının verilmesidir.

3.5.4 Mülkiyetin Gayri Ayni Haklar Tesisi

Kuruluşların aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimleri ile varlıklarının, mülkiyeti ilgili kuruluşlara ait olmak kaydıyla, Türk Medeni Kanunu’nda öngörülen şekil ve şartlar dâhilinde malike ait kullanma hakkına ilişkin bazı tasarruflara rıza gösterilmesine veya malikin mülkiyete bağlı haklarını kullanmaktan vazgeçmesi sonucunu doğurmasına ilişkin hakların tesisidir.

3.5.6. Gelir Ortaklığı Modeli ve İşin Gereğine Uygun Sair Hukuki Tasarruflar

Gelir ortaklığı modeli, kamu kurum ve kuruluşlarına ait alt yapı tesislerinin gelirlerine gerçek ve tüzel kişilerin ortak olmasını sağlamak için kullanılan bir yöntemdir.

3.6. Türkiye’de Özelleştirme Sürecinde Yaşanan Sorunlar

Ülkemizde 1986 yılından beri devam eden özelleştirme uygulamaları istenilen ya da beklenen düzeye ulaşmamış ve bir takım sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlara aşağıda değinilecektir.

3.6.1. Mevzuatın Yetersizliği

Özelleştirme süreci sistemli ve bir bütün olarak ele alınmadığından uygulamada karşılaşılan sorunları çözmek için ya bir kanun ya da KHK çıkarılmış ve zaman zaman yapılan bu düzenlemeler birbirleriyle çelişmektedir. Bu bağlamda 3292 sayılı kanuna göre özelleştirme süreci Kamu Ortaklığı idaresi yetkili iken 4046 sayılı kanunla özelleştirme Yüksek Kurulu, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Özelleştirme Fonu kurularak özelleştirme işlemlerini yürütme görevi verilmiş ve bu kurumların yetkileri genişletilmiştir.

3.6.2. Uygun Bir Özelleştirme Stratejisinin Belirlenmemesi

Uygun bir özelleştirme stratejisinin uygulanabilmesi için özelleştirilecek KİT’lerin yapısı ile ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasi şartları önemlidir. Bu şartlar bağlamında öncelikle olarak hangi KİT’lerin özelleştirme programına alınacağı özelleştirme stratejisini oluşturmaktadır. Dolayısıyla sanayileşme, kalkınma, dış rekabet gücünü arttırmak, ülkenin gelişmişlik düzeyi, sermaye birikimi, teknolojik durum, piyasanın gelişmişliği, bölgeler arası kalkınma farklılığı ve KİT’lerin durumu önemle üzerinde durulması ve dikkate alınması gerekmektedir.

3.6.3. Zamanlama Sorunu

Özelleştirme sürecinin başlangıcı ile sürecin tamamlanması arasındaki süre uzun tutulmalıdır. Bu sürenin uzaması halinde enflasyondan dolayı devletin zarar etmesi söz konusu olur.

3.6.4. Yabancı Kuruluşlara Yapılan Satışların Getirdiği Sorunlar

Özelleştirme sürecinde yaşanan önemli bir sorun da kamu kuruluşlarının yabancı sermaye kuruluşlarına satılmasıdır. Buradaki sorun mal ve hizmet üreten kuruluşu satın alanların yabancı olması nedeniyle vergilemeye tabi olmamalarıdır.

3.6.5. Özelleştirmenin Kamuoyuna Tanıtılması Sorunu

Özelleştirme amaçlarının halka açık ve anlaşılır bir şekilde anlatılamaması, kamuoyu gündeminde önceliğini yitirmesi gibi nedenlerden dolayı yapılan özelleştirmeler başarısız olmaktadır. Özelleştirmenin başarısı ve sürekliliği kamuoyunu desteğine ve ilgisine özelleştirilecek olan kuruluşun çalışanlarının

benimsemesine bağlıdır. Sermaye piyasası ve menkul kıymetler konusunda kamuoyu bilinçlendirilmeli ve kamu kuruluşu hisse senetleri satışında basın yayın organları aracılığıyla satış kolaylaştırılmalıdır.

3.6.6. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Satış Değerinin Belirlenmesi Sorunu

Özelleştirmenin bir diğer önemli sorunu da özelleştirilecek KİT'lerin satış değerinin belirlenememesidir. Bu satış değerinin belirleme sorunu ise borsa ve sermaye piyasasının yeterince gelişmemiş olmasının sonucunda orta çıkmaktadır. Özelleştirilecek KİT'lerin değeri gerçekçi ve zaman aşımına uğratılmadan, geçerli faiz oranına, marjinal getirisine göre belirlenmelidir.

3.6.7. İstihdamla İlgili Sorunlar

Kamu iktisadi teşebbüslerinde aşırı istihdam sorunu var olan bir gerçektir. Özelleştirme sürecinde özelleştirmenin bir gereği olarak çalışanların sayısının azaltılması kaçınılmazdır. Özelleştirme sonucu işini kaybeden personel ile ilgili gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı ve sendikal hareketler, özelleştirmeye karşıt görüşler tarafından ortaya çıkabilecek ekonomik ve sosyal istikrarsızlık önlenmelidir.

3.6.8. Özelleştirmeye Bağlı Ekonomide Kaynak Dağılım İle İlgili Sorunlar

Rekabet koşullarının tam olarak sağlanamaması, gelir dağılımdaki dengesizlik, üretim faktörlerinin dolaşım serbestliğindeki yetersizlik, uzun vadeli ekonomik planlarındaki yetersiz istikrar, eğitimsizlik gibi nedenlerden dolayı kaynak dağılımında sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı da toplumsal refah kayıpları yaşanmaktadır.

3.6.9. Gelir Dağılımı İle İlgili Sorunlar

Özelleştirmenin temel amaçlarından biri olan gelir dağılımı iyileştirmek, KİT'lerin hisselerinin toplumun düşük gelirli tarafından satın alınmasıyla dolayısıyla sermayenin tabana yayılması sonucu mümkün olacaktır. Toplumun gelir seviyesini düşük olması nedeniyle özelleştirmenin gelir dağılımı ile ilgili sorunların çözümünü engellemektedir.

3.7. 1990-2014 Yılları Arasında Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Sektörler Üzerine Etkileri

Özelleştirme uygulamalarının hangi sektörde uygulanacağı özelleştirme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Devletin elinde bulunan üretim ve pazarlama tekellerinin rekabete açılması, özel tekellerin oluşabilme ihtimali, sosyal ve ekonomik pozitif sonuçlar, bölgelerin gelişmesine katkıda bulunmak için devletin

elindeki kaynakların yeniden dağılımı gibi amaçlardan dolayı hangi sektörlerde özelleştirmelerin yapılacağı önem taşımaktadır. 1990'dan 2014 yılının sonuna kadar özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların hangi sektörlerle ait olduğu ve hangi sektörlerde ne ağırlıkta özelleştirmelerin yapıldığı dönemlere ayrılarak analiz edilecektir.

3.7.1. 1990-2014 Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Dönemsel Dağılımı

1990'dan 2014 'e kadar özelleştirme uygulamalarında demir çelik, motor ve otomotiv, petrol ve ürünleri, enerji, orman ürünleri, madencilik, makine ve imalat, sigara, alkol ve tuz, şeker, tarım ve gübre, gıda, yem, çimento, tekstil, toprak ve seramik, turizm ve otelcilik, ulaştırma, haberleşme, bankacılık, sigortacılık, mühendislik ve gayrimenkul sektörlerinde faaliyet yapan birçok şirket, işletme, fabrika, tesis, maden sahası, santral ve kombina özelleştirilmiştir.

Tablo 6. Sektörlere Göre Özelleştirme Uygulamaları (Belirli aralıklar itibariyle-milyon dolar)

SEKTÖR	1990-1994	1995-2002	2003-2008	2009-2014
DEMİR ÇELİK	177	272	2.770	43.072
MOTOR VE OTOMOTİV	409	21	42	-
PETROL GRUBU	284	2.873	6.918	168.500.073
ENERJİ	228	-	679	19.468.201.913
ORMAN ÜRÜNLERİ	2	82	53	1.970.000
MADENCİLİK	-	169	590	9.646.923
MAKİNA VE İMALAT	80	29	54	-
SİGARA ALKOL VE TUZ	-	-	3.416	160.461.414
ŞEKER	-	10	71	19.644.792
TARIM VE GÜBRE	-	34	239	0
GIDA	40	131	13	-
YEM	21	1	-	-
ÇİMENTO	641	332	-	212
TEKSTİL	18	153	195	98.525.146
TOPRAK VE SERAMİK	2	61	-	-
TURİZM VE OTELCİLİK	20	173	810	39.693.523
ULAŞTIRMA	26	371	1.919	1.503.411.306
HABERLEŞME	142	1	8.424	-
BANKACILIK	12	1.027	1.841	251.665
SİGORTACILIK	30	18	268	6.142
MÜHENDİSLİK	-	3	4	-
GAYRİMENKUL	-	-	-	860.561.197
TOPLAM	2.132	5.761	28.306	22.330.917.378

Kaynak: <http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar.htm> (23.10.2015)

3.7.1.1. 1990-1994 Dönemi

Yukarıdaki tablo 6'da görüldüğü gibi 1990-1994 döneminde en fazla özelleştirme çimento sektöründe olmuştur. Çimento özelleştirmelerinin %59.46'sı bu dönemde gerçekleştirilmiştir. 641 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Özelleştirmelerin yoğun olarak yapıldığı diğer bir sektör ise motor ve otomotiv sektörüdür. Motor ve otomotiv sektörü özelleştirmelerinin %86,47'si bu dönemde yapılmıştır. Dönem içerisinde tutar olarak en yüksek üçüncü paya sahip olan petrol grubu sektörünün ise kendi içerisindeki payı sadece %2.81'i bu dönemde gerçekleşmiştir. Özelleştirmesi yapılan diğer sektörler sırasıyla enerji, demir çelik, haberleşme, makine ve imalat, sigortacılık ve diğer sektörlerdir.

Özelleştirme yöntemi olarak halka arz ve İMKB'de satış yöntemlerinin yoğun olarak kullanılmasıdır. Dönem içerisinde yapılan toplam 2.132 milyon dolar tutarındaki özelleştirmelerin 1.251 milyon dolarlık tutara karşılık gelen kısmında halka arz ve İMKB'de satış yöntemi kullanılmıştır. Bu dönemde yapılan özelleştirmelerin yaklaşık %58,7'lik kısmında bu yöntemler kullanılmıştır.

Şirketler bazında dönem incelendiğinde çimento sektöründe Afyon, Bolu, Adana, Konya, Mardin, Niğde, Gaziantep, İskenderun, Trabzon, Denizli, Çorum, Sivas, Lâdik, Şanlıurfa, Bartın, Aşkale çimento şirketlerinin hisselerinin tamamı veya önemli bir kısmı özelleştirilmiştir.

Motor ve otomotiv sektöründe; Tofaş Oto'nun %21.79 hissesiyle Tofaş Türk'ün %18.8 hissesi, Türk Otomotiv Endüstrisi A.Ş.'nin %92, Trakmak Traktör ve Ziraat Makineler A.Ş. nin %45, Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş. nin %33.73 oranındaki hisseleri satılmıştır.

Petrol ürünleri grubunda; PETKİM'in %4, POAŞ'ın %6.89, TÜPRAŞ'ın %4, İpragaz'ın %49, Polinas Plastik Sanayi A.Ş nin %30 hisseleri özelleştirilmiştir. Enerji sektöründe; Çukurova Elektrik'in %23.97, Kepez Elektrik'in %39.59, AEG Eti Elektrik'in %38.96'sı, ALTEK'in %30'u özelleştirilmiştir.

Demir Çelik sektöründe; ERDEMİR'in %9 Çelik Halat'ın %27.82 oranındaki hisseleri ve iki küçük şirketin hisseleri satılmıştır. Makine ve imalat sektöründe ise ARÇELİK' in %14.91 hissesi özelleştirilmiştir (Yavilioğlu, 2010: 414).

3.7.1.2. 1995-2002 Dönemi

1995-2002 döneminde toplam özelleştirmelerin %15.84'ü gerçekleştirilmiş ve 5.761 milyon dolarlık gelir elde edilmiştir. 1993 yılında başlanan toprak ve seramik şirketlerinin özelleştirmeleri yaklaşık olarak tamamlanmıştır. Gayrimenkul,

Enerji ve sigara/alkol/tuz sektörleri hariç bütün sektörlerde bu dönemde özelleştirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Madencilik, tarım ve gübre, şeker ve mühendislik sektörlerinde ilk özelleştirmelere bu dönemde başlanmıştır.

Bankacılık sektöründe yapılan özelleştirmeler dönemin en önemli özelleştirme faaliyetleridir. Bu dönemde Sümerbank, Anadolu Bank, Denizbank ve Etibank'a ait hisselerin %100'ü blok satış olarak satılmıştır. Özelleştirme idaresinin elinde bulundurduğu İş Bankası hisselerinin %12.25'i de bu dönemde halka arz yöntemiyle özelleştirilmiştir.

Petrol ve ürünleri sektöründe yapılan özelleştirmeler bu dönemde yapılan toplam özelleştirmelerin % 50'sini oluşturmaktadır. POAŞ hisselerinin % 93 'ü TÜPRAŞ hisselerinin % 30.65'i ile PETLAS 'ın % 99.97 hissesi bu dönemde satılmıştır. Bu özelleştirmeler toplam petrol grubu özelleştirmelerinin % 28.51'ine tekabül etmektedir.

Dönem içerisinde yapılan özelleştirmeler şirketler bazında değerlendirildiğinde: ulaştırma sektöründe HAVAŞ' a ait hisselerin tamamı satılmış, Hopa, Tekirdağ, Giresun, Ordu, Sinop, Rize, Antalya, Alanya, Marmaris Limanlarının işletme haklarının devri yapılmış, DİTAŞ hisselerinin %50.98'i TÜPRAŞ' a bedel karşılığı devredilmiş ve THY' nin %0.03 gibi küçük bir hissesi ile birkaç küçük şirketin özelleştirilmesi gerçekleştirilmiştir.

Çimento sektöründe Adıyaman, Elazığ-Altınova, Van Edirne-Lalapaşa, Kars, Gümüşhane ve Ergani Çimento Fabrikaları'nın özelleştirmeleri tamamlanmıştır. Demir-Çelik sektöründe; Asil Çelik %96.60 hissesi, METAŞ %42.55 hissesi, Sivas Demir Çelik %99.99 hissesi, İsdemir'in %100 hissesinin Ereğli Demir Çelik A.Ş.'ye devri özelleştirme işlemleri gerçekleştirilmiştir. Turizm ve otelcilik sektöründe TURBAN'a ait Bodrum Kemer ve Kuşadası Marinaları, İstanbul Kongre Sarayı ile Atik Paşalar Yalısı ve birkaç küçük işletme ile Abant ve Bolu Çevresi Turizm A.Ş. özelleştirilmiştir. Madencilik sektöründe Çin Kur, Kumaş, ve Konya Krom ile birkaç maden sahasının özelleştirme işlemi yapılmıştır (Yavilioğlu, 2010: 415-416).

3.7.1.3. 2003-2008 Dönemi

Özelleştirme uygulamalarının %77.85'inin yapıldığı bu dönemde toplam 23.306 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Haberleşme, petrol, tütün ve mamulleri, demir-çelik, ulaştırma, bankacılık, turizm ve otelcilik, enerji gibi sektörlerde tekelleşmeye sahip ve bulunduğu sektörün en büyük üretim ölçeğine sahip şirketlerin

tamamı veya hisselerinin önemli bir kısmı bu dönemde özelleştirilmiştir. Bu dönemde tutar olarak en büyük özelleştirmenin yapıldığı haberleşme sektöründe Türk Telekomünikasyon A.Ş.’nin %55 hissesi blok olarak %15 hissesi de halka arz edilmek suretiyle toplam %70 hissesi özelleştirilmiş ve bu işlemlerden 8.424 milyon dolar gelir sağlanmıştır. Türk Telekomünikasyon A.Ş.’nin toplam özelleştirmeler (36.359 milyon dolara) içerisindeki payı %23’tür.

Dönem içerisinde ikinci en büyük paya sahip olan petrol ve ürünleri sektöründe Petkim ve Tüpraş şirketlerinin özelleştirmeleri yapılmıştır. Petkim ‘in %86 Tüpraş’ın ise %65.76 oranındaki hissesi bu dönemde satılmıştır. Her iki şirketin bu dönemde özelleştirilen kısımdan elde edilen gelirin toplam özelleştirmeler içerisindeki payı ise %19 dur.

Demir –Çelik sektörü sektörler içerisinde üçüncü sırayı almaktadır. Sektör içindeki en büyük paya sahip olan Erdemir’in %46.12’lik hissesi bu dönemde özelleştirilmiştir. Bankacılık sektöründe Türkiye Halk Bankası’nın %24.94’lük hissesi halka arz yöntemiyle satılmıştır.

Bu dönemde demir-çelik sektöründeki özelleştirmelerin %86.02’si, petrol sektörünün %68.64’ü, enerji sektörünün %74.29’u, madencilik sektörünün %77.73’ü, sigara/alkol/tuz sektörünün %100 ‘ü şeker sektörünün %87.65’i, tarım ve gübre sektörünün %87.87’si, turizm ve otelcilik sektörünün %80.66’sı, ulaştırma sektörünün %82.35’i, haberleşme sektörünün %98.16’sı, bankacılık sektörünün %63.94’ü ve sigortacılık sektörünün %84.81’i gerçekleştirilmiştir (Yavilioğlu, 2010: 416).

3.7.1.4. 2009-2014 Dönemi

2009-2014 döneminde toplam 28.562.518.637 milyon dolar gelir elde edilmiştir. Bu dönemde blok satış yöntemiyle toplam 25.547.411.463 milyon dolar, bedelli devir işlemleri yöntemiyle toplam 495.423.839 milyon dolar, halka arz yöntemiyle 2.519.616.050 milyon dolar, İMKB’de satış yöntemiyle toplam 67.285 milyon dolar gelir elde edilmiştir.

Bu dönemde tutar olarak en büyük özelleştirmenin yapıldığı enerji sektöründe Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ) ‘nin bölgesel dağıtım şirketlerinin işletme hakkına dayalı olarak hisselerinin %100’ü blok olarak satılmıştır. 4046 kanun çerçevesinde 18 elektrik dağıtım şirketinin tamamı özelleştirilmiştir. Bununla birlikte TEDAŞ’a ait taşınmazlar da özelleştirilmiştir. EÜAŞ’ye ait 47 akarsu ve termik

santrali özelleştirilmiştir. Hamitabat Elektrik Üretim ve Tic..A.Ş. 'nin %100 'ü özelleştirilmiştir. Başkent Doğalgaz Dağıtım A.Ş. 'nin %100 'ü özelleştirilmiştir. Kayseri ve Civarı Elektrik T.A.Ş. %20'Sİ özelleştirilmiştir. Enerji sektörü yukarıdaki tablo 7 'de görüldüğü gibi en yüksek tutar 19.468.201.913 milyon dolar gelir ile birinci sırada yer almıştır.

Dönem içerisinde ikinci en büyük paya sahip olan ulaştırma sektöründe TCDD'ye ait taşınmazlar ve samsun, İskenderun, bandırma limanları özelleştirilmiştir. ASBAŞ Antalya Serbest Bölge İşletici A.Ş. özelleştirilmiştir. Karayolları genel müdürlüğüne ait taşınmazlar özelleştirilmiştir. Gayrimenkul sektörü sektörler içerisinde üçüncü sırayı almaktadır. GAYRİMENKUL A.Ş. 'ye ait taşınmazlar özelleştirilmiştir. Orman ürünleri sektöründe Acıpayam Selüloz Sanayi ve Tic..A.Ş. (ACISELSAN) 'nin %76.83 'ü blok olarak satılmıştır.

Petrol ürünleri sektöründe PETKİM Petrokimya Holding A.Ş.'nin %10.32 hissesi blok satış ile özelleştirilmiştir. Sigara alkol ve tuz sektöründe TEKEL'e ait taşınmazlar özelleştirilmiştir. Şeker sektöründe T.C. Şeker Fabrikası A.Ş.'ye ait taşınmazlar özelleştirilmiştir. Turizm ve otelcilik sektöründe Yeditepe Beynelmillel Otelcilik Turizm ve Tic. A.Ş. %15 D grubu-%11 E grubu hisseleri blok olarak satılmıştır.

Bankacılık ve sigortacılık sektöründe ziraat portföy yönetimi A.Ş. Tasfiye Halinde Türk Ticaret Bankası A.Ş. Türkiye Kalkınma Bankası (halk bankası hisseleri) (İMKB'de satış) T.Vakıflar Bankası T.A.O.(Halk Bankası hisseleri) (İMKB'de satış) T.C. Halk Bankası A.Ş. (%23.92 hissesi halka arz) özelleştirildi. T.İŞ BANKASI A.Ş. KOÇ HOLDİNG A.Ş. RAY SİGORTA A.Ş, T.Sınai Kalkınma Bankası, YAPI ve KREDİ BANKASI A.Ş. İMKB'de satış yoluyla özelleştirildi. SÜMER HOLDİNG –Türk Arap Gübre A.Ş. SÜMER HOLDİNG Mazıdağı fosfat tesisleri SÜMER HOLDİNG –Antalya barit öğütme tesisine ait makine teçhizat ve sair malzeme, Taş ucu işletmesi makine ve teçhizat, SÜMER HOLDİNG'e ait taşınmazlar özelleştirildi. Maliye Hazinesine ait taşınmazlar (1.218.546.343 milyon dolar) özelleştirildi(www.oib.gov.tr 23.10.2015).

3.8. 1990-2014 Dönemi Türkiye 'de Özelleştirme Sürecinin İstihdam Üzerine Etkileri

1990-2014 tarihleri arasında Türkiye'de yapılan özelleştirme uygulamalarının istihdam üzerindeki etkileri sektörler ayrı ayrı ele alınacak ve her bir şirketin özelleştirildiği tarihteki çalışan personel sayısı ile verilerin elde edildiği son tarihlerdeki çalışan personel sayısı (özelleştirme sonrası) esas alınarak analizi yapılacaktır.

3.8.1. Demir Çelik Sektörü

ERDEMİR; şirketin özelleştirildiği 2006 yılında çalışan toplam personel sayısı 7.022 kişi olduğu ve bunların tamamının kapsam içi statüde çalıştığı tespit edilmiştir. Bu çalışanların tamamı özelleştirme sonrasında şirkette kalmıştır. 31.12.2007 tarihi itibarıyla çalışan sayısının 7.461 kişi olduğu belirlenmiştir. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 439 kişi artmıştır.

Asil Çelik Sanayi ve Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 2000 yılında şirkette çalışan personel sayısı 242'si kapsam dışı ve 554'ü kapsam içi statüde olmak üzere toplam 796 olarak tespit edilmiştir. Özelleştirme sonrasında kapsam içi personelden 56'sı devir tarihinde emekli olmuş 488 kişinin iş akitleri şirket tarafından feshedilmiştir. Özürlü statüsünde olan 10 kişi şirket bünyesinde kalmıştır. İş akdi feshedilen işçilerin tamamı sözleşme gereği daha sonra yeniden işe alınmıştır. 31.12.2007 tarihi itibarıyla toplam çalışan sayısı 750 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 2 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 44 kişi azalmıştır.

İSDEMİR; şirketin özelleştirildiği 2002 yılında 1.073'ü kapsam dışı 2.731'i kapsam içi statüde ve 4.345'i de taşeron firma işçisi statüsünde olmak üzere toplam 8.149 personelin çalıştığı tespit edilmiştir. Kapsam içi personelden 2.595 kişinin iş akitleri devir öncesinde feshedilmiş ve bu işçiler devir sonrasında yeniden işe alınmıştır. 31.12.2007 tarihi itibarıyla şirkette çalışan sayısı 6.289 olarak tespit edilmiştir. İşten çıkarılanlardan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 453 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 1407 kişi azalmıştır.

KARDEMİR; şirketin özelleştirildiği 1995 yılında şirkette 909'u kapsam dışı statüde ve 4.508'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 5.417 personel çalışmaktayken 31.12.2007 tarihinde bu sayı 3.299 olarak tespit edilmiştir. Şirket

hisselerinin alıcılara devredildiği tarihte kapsam içi statüde çalışan personelin tamamının iş akitleri feshedilmiş ve bu işçilerin kıdem ve ihbar tazminatları özelleştirme idaresi başkanlığı tarafından ödenmiştir. işten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 1 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 2117 kişi azalmıştır.

Demir çelik sektöründe ERDEMİR, Asil Çelik A. Ş, İSDEMİR ve KARDEMİR gibi dört büyük şirketi Tablo 7' de incelenmiştir.

Tablo 7. Demir Çelik Sektörü

DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜ	ERDEMİR	ASİL ÇELİK	İSDEMİR	KARDEMİR
Özelleştirme Oranı (%)	55,11	96,6	100	100
Özelleştirme Yılı	2006	2000	2002	1995
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	7.022	796	8.149	5.417
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	7.461	750	6.289	3.299
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	439	-46	-1.860	-2.118
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	0	2	2	1
Net Personel Artışı/Azalışı	439	-44	-1.407	-2.117

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: "Demir Çelik Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları", Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 424-434.

3.8.2. Madencilik Sektörü

Eti Alüminyum A. Ş.; şirketin özelleştirildiği 2005 yılında çalışan sayısı 2.057 kişiydi. Bu personelin 415 kişisi kapsam dışı, 1.642 kişisi kapsam içi statüde çalışan personelden oluşuyordu. Kapsam içi statüde çalışanların tamamı şirkette kalmıştır. Satış sözleşmesi gereği bu personelden hisse devir tarihini izleyen 6 aylık süre içerisinde işten çıkarılanların devir tarihine kadarki süreye ait kıdem tazminatları özelleştirme idaresi başkanlığı tarafından ödenmiştir. Özelleştirme sonrası 30.11.2008 tarihi itibarıyla çalışan sayısı 1.430 kişi olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 1.216 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 589 kişi artmıştır.

Kütahya Manyezit İşletmeleri A. Ş.(KÜMAŞ) ; şirketin özelleştirildiği 1995 yılında 70'i kapsam dışı statüde, 335 'kapsam içi statüde toplam 425 personelin çalıştığı tespit edilmiştir. Bu personelin tamamı tüm hak ve alacaklarıyla şirkette kalmışlardır. Özelleştirme sonrası 30.11.2008 tarihi itibarıyla çalışan personel sayısı 313 olarak tespit edilmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi geçici personel olarak 20 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 92 kişi azalmıştır.

Eti Krom A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 2004 yılında 311'i kapsam dışı, 440'i kapsam içi olmak üzere toplam 751 personel çalışmaktaydı. Hisselerin devredildiği tarihte kapsam içi personel statüsünde çalışan 440 kişinin iş akitleri Eti Krom A. Ş. tarafından feshedilmiş ve bu işçilerin kıdem ve ihbar tazminatları özelleştirme idaresi başkanlığı tarafından ödenmiştir. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 itibarıyla toplam personel 596 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 307 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 152 kişi artmıştır.

Eti Bakır A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 2004 yılında 68 kapsam dışı statüde, 250 kapsam içi statüde olmak üzere toplam 318 personel çalışmaktaydı. Şirket hisselerinin alıcı firmaya devredildiği tarihte kapsam içi personel statüsünde çalışan 250 kişinin iş akitleri alıcı firma tarafından feshedilmiş ve bu işçilerin kıdem ve ihbar tazminatları özelleştirme idaresi başkanlığı tarafından ödenmiştir. 31.12.2007 tarihi itibarıyla çalışan toplam sayısı 455 olarak tespit edilmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 215 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 352 kişi artmıştır.

Eti gümüş A. Ş.; şirketin özelleştirildiği 2004 yılında 95'i kapsam dışı, 261'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 356 personel istihdam edilmekteydi. Şirket hisselerinin devredildiği tarihte kapsam içi statüde istihdam edilen personelin tamamının iş akitleri feshedilmiş ve bu çalışanların kıdem ve ihbar tazminatları ÖİB tarafından ödenmiştir. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihindeki verilere göre toplam istihdam sayısı 273 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı

Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında 184 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 101 kişi artmıştır.

Karadeniz Bakır İşletmeleri A. Ş. (KBİ)

Murgul işletmesi; işlemenin özelleştirildiği 2006 yılında 15'i kapsam dışı, 241'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 256 personel istihdam edilmekteydi. Kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı devir sırasında işletmede kalmış fakat alıcı firma tarafından bu çalışanların iş akitleri feshedilmiştir. İş akitleri feshedilen personelin kıdem tazminatları KBİ tarafından ihbar tazminatları alıcı firma tarafından ödenmiştir. Alıcı firma tarafından işletmeye yeni personel almış ve 31.07.2008 tarihinde alınan verilere göre istihdam sayısı 613 olarak belirlenmiştir.

Samsun işletmesi; işletmenin özelleştirildiği 2004 yılında 70'i kapsam dışı, 217'si kapsam içi statüde olmak üzere toplam 287 kişi istihdam edilmekteydi. Kapsam içi statüde istihdam edilen personelin tamamı devir sırasında işletme kalmış ancak alıcı firma devir tarihinde bu çalışanların iş akitlerini feshetmiştir. İş akitleri feshedilen personelin kıdem tazminatları KBİ tarafından ihbar tazminatları alıcı firma tarafından ödenmiştir. Daha sonra alıcı firma işletmeye yeni personel almış 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre istihdam sayısı 315 olarak belirlenmiştir. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 385 kişi artmıştır.

Divriği-Hekimhan Madenleri Sanayi ve Ticaret A. Ş.(DİVHAN); şirketin özelleştirildiği 2004 yılında 170'i kapsam dışı, 687'si kapsam içi statüde olmak üzere toplam 857 kişi istihdam edilmekteydi. Kapsam içi statüde istihdam edilen engelli 24 kişi hariç 663 personelin iş akitleri alıcı firma tarafından feshedilmiştir. Bu çalışanların kıdem ve ihbar tazminatları ÖİB tarafından ödenmiştir. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre istihdam sayısı 432 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 436 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 11 kişi artmıştır.

Eti Elektrometalürji A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 2004 yılında 126'sı kapsam dışı ve 255'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 381 kişi istihdam edilmekteydi. Şirketin devir tarihinde kapsam içi statüde istihdam edilen personelin iş akitleri alıcı şirket tarafından feshedilmiş ve bu personelin kıdem ve ihbar tazminatları ÖİB tarafından ödenmiştir. 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere

göre şirkette istihdam edilen kişi 270 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 208 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 97 kişi artmıştır

Konya Krom Magnezit Tuğla Sanayi Ticaret A. Ş. ; Şirketin özelleştirildiği 1998 yılında 56'sı kapsam dışı ve 214 kapsam içi statüde olmak üzere toplam 270 kişi istihdam edilmekteydi. Bu personelin tamamı bütün hak ve alacaklarıyla özelleştirme sonrası şirkette kalmışlardır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre şirkette istihdam sayısı 369 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 89 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 188 kişi artmıştır.

Tablo 8. Madencilik Sektörü

MADENCİLİK SEKTÖRÜ	Eti Alüminyum A.Ş.	KÜMAŞ	Eti Krom A.Ş.	Eti Bakır A.Ş.	Eti Gümüş A.Ş.	KBİ	DİVHAN	ETİ Elektro metalurji A.Ş.	Konya Krom
Özelleştirme Oranı (%)	100	99.74	100	100	100	Varlık satışı	100	100	100
Özelleştirme Yılı	2005	1995	2004	2004	2004	2004-2006	2004	2004	1998
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	2057	425	751	318	356	543	857	381	270
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısı	1430	313	596	455	273	928	432	270	389
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-627	-112	-155	137	-83	385	-425	-111	99
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	1216	20	307	215	184	-	436	208	89
Net Personel Artışı - Azalışı	589	-92	152	352	101	385	11	97	188

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: "Madencilik Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları", *Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif*, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 440-463.

3.8.3. Çimento Sektörü
Tablo 9. Çimento Sektörü

	Niğde	Aşkale	Trabzon	Gaziantep	İskenderun	Denizli	Şanlıurfa	Ladik	Sivas	Ergani	Çorum	Adıyaman	Elazığ	Edirne Lalapaşa	Bartın	Van	Kars	Gümüşhane	Siirt Kurtalan	
ÇİMENTO SEKTÖRÜ																				
Özelleştirme Oranı (%)	99,86	100	100	99,73	100	100	100	100	100	100	99,85	100	99,89	100	99,78	100	100	95,47	100	
Özelleştirme Yılı	1992	1993	1992	1992	1992	1992	1993	1993	1992	1997	1992	1995	1996	1996	1993	1996	1996	1996	1998	
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	212	214	267	308	197	331	202	221	349	158	323	239	198	179	181	127	219	45	240	
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	138	366	193	165	89	271	135	138	165	209	155	225	214	161	125	118	179	0	300	
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-74	152	-74	-143	-108	-40	-67	-83	-184	51	-168	-14	16	-18	-56	-9	-40	-45	60	
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	16	2	36	33	5	50	128	63	7	111	7	24	18	-	33	49	7	25	18	
Net Personel Artışı/Azalışı	-58	154	-38	-110	-103	-10	61	-20	-177	162	-161	10	34	-18	-18	40	-33	-20	78	

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: “Çimento Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları”, *Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif*, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 478-499.

Niğde Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1992 yılındaki çalışan sayısı 212 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. 31.12.2002 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 138 olarak belirlenmiştir işten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 16 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 58 kişi azalmıştır.

Aşkale Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1993 yılındaki çalışan sayısı 214 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 366 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 2 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 154 kişi artmıştır.

Trabzon Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1992 yılındaki çalışan sayısı 267 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 193 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 36 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 38 kişi azalmıştır.

Gaziantep Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1992 yılındaki çalışan sayısı 308 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 165 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 33 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 110 kişi azalmıştır.

İskenderun Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1992 yılındaki çalışan sayısı 197 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla

elde edilen verilere göre istihdam sayısı 89 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 5 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 103 kişi azalmıştır.

Denizli Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1992 yılındaki çalışan sayısı 331 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 271 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 50 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 10 kişi azalmıştır.

Şanlıurfa Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; ; şirketin özelleştirildiği 1993 yılındaki çalışan sayısı 202 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2004 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 135 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 128 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 61 kişi artmıştır.

Lâdik Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1993 yılındaki çalışan sayısı 221 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2004 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 138 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 63 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 20 kişi azalmıştır.

Sivas Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1992 yılındaki çalışan sayısı 349 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 165 olarak belirlenmiştir işten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 7 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 177 kişi azalmıştır

Ergani Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1997 yılındaki çalışan sayısı 158 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 209 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 111 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 162 kişi artmıştır.

Çorum Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1992 yılındaki çalışan sayısı 323 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 155 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 7 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 161 kişi azalmıştır

Adıyaman Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1995 yılındaki çalışan sayısı 239 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 225 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 24 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 10 kişi artmıştır

Elazığ Altınova Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1996 yılındaki çalışan sayısı 198 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 214 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 18 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 34 kişi artmıştır.

Edirne Lalapaşa Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1996 yılındaki çalışan sayısı 179 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 161 olarak belirlenmiştir işten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında

geçici personel olarak işe alınan personel olmamıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 18 kişi azalmıştır

Bartın Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1993 yılındaki çalışan sayısı 181 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 125 olarak belirlenmiştir işten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 33 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 23 kişi azalmıştır.

Van Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1996 yılındaki çalışan sayısı 127 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. 31.12.2004 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 118 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 49 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 40 kişi artmıştır.

Kars Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1996 yılındaki çalışan sayısı 219 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 179 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 7 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 33 kişi azalmıştır.

Gümüşhane Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1996 yılındaki çalışan sayısı 45 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. Şirket alıcı firmaya devredildikten sonra 2000 yılı başında üretim faaliyetlerini durdurmuş ve 45 kişinin tamamının işine son vermiştir.

İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 25 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 20 kişi azalmıştır.

Siirt-Kurtalan Çimento Sanayi Ticaret A. Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1998 yılındaki çalışan sayısı 240 olarak belirlenmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı çalışanların ayrımı yapılamamıştır. 31.12.2007 tarihi itibarıyla elde edilen verilere göre istihdam sayısı 300 olarak belirlenmiştir işten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 18 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 78 kişi artmıştır.

3.8.4. Toprak ve Seramik Sektörü

Filyos Ateş Tuğlası Sanayi ve Ticaret A. Ş. ; Şirkette özelleştirildiği 1997 tarihinde 38'i kapsam dışı ve 330'u kapsam içi olmak üzere toplam 368 kişi istihdam edilmekteydi. Bu personelin tamamı tüm hak ve alacaklarıyla şirkette kalmıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre şirkette istihdam sayısı 239 olarak belirlenmiştir. 4/C kapsamında işe alınan personel belirlenmemiştir. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 129 kişi azalmıştır.

Bozüyük Seramik Sanayi Ticaret A. Ş. ; Şirkette özelleştirildiği 1997 tarihinde 44'ü kapsam dışı ve 316'sı kapsam içi olmak üzere toplam 360 kişi istihdam edilmekteydi. Bu personelin tamamı tüm hak ve alacaklarıyla şirkette kalmıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2002 tarihinde elde edilen verilere göre şirkette istihdam sayısı 118 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 59 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 183 kişi azalmıştır.

Yarımca Porselen Sanayi Ticaret A.Ş. ; şirketin özelleştirildiği 1998 yılında kapsam dışı ve kapsam içi istihdam sayısına ulaşamamıştır. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 122 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 122 kişi artmıştır.

Tablo 10. Toprak ve Seramik Sektörü

TOPRAK VE SERAMİK SEKTÖRÜ	Filyos Ateş tuğlası	Bozüyük Seramik	Yarımcı Porselen
Özelleştirme Oranı (%)	100	100	100
Özelleştirme Yılı	1997	1997	1998
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	368	360	-
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	239	118	-
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-129	-242	-
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	-	59	122
Net Personel Artışı/Azalışı	-129	-183	122

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: "Toprak ve Seramik Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları", Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 503-509.

3.8.5. Petrol ve Ürünleri Sektörü

Türkiye Petrol Rafinerileri A. Ş.(TÜPRAŞ); Şirketin özelleştirildiği 2006 yılında 797 'i kapsam dışı ve 4.601 kapsam içi olmak üzere toplam 5.398 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonrası kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı tüm hak ve alacaklarıyla şirkette kalmıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre şirkette istihdam sayısı 4.507 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 464 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 427 kişi azalmıştır.

Petrol Ofisi A. Ş.(POAŞ); Şirketin özelleştirildiği 2000 yılında 1.571 'i kapsam dışı ve 2.251 'i kapsam içi olmak üzere toplam 3.822 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonrası kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı tüm hak ve alacaklarıyla şirkette kalmıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre şirkette istihdam sayısı 1.106 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 159 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 2557 kişi azalmıştır.

Petlas Lastik Sanayi ve Ticaret A.Ş.; Şirkette özelleştirildiği 1997 yılında 123'ü kapsam dışı ve 979'u kapsam içi olmak üzere toplam 1.102 kişi istihdam edilmekteydi. Hisse devir tarihinde kapsam içi personelin iş akitleri alıcı firma tarafından feshedilmiş ancak bu işçiler alıcı firma tarafından geri işe alınmıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre şirkette istihdam sayısı 1.140 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 314 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 352 kişi artmıştır.

Petrokimya Holding A. Ş.(PETKİM); Şirketin özelleştirildiği 2008 yılındaki istihdam sayısı 2.612 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 344 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası istihdam sayısı verileri olmadığından net artış ve azalışlar hakkında yorum yapılamamaktadır.

Tablo 11. Petrol ve Ürünleri Sektörü

PETROL VE ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ	TÜPRAŞ	POAŞ	PETLAS	PETKİM
Özelleştirme Oranı (%)	100	100	99,97	89,68
Özelleştirme Yılı	2006	2000	1997	2008
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	5.398	3.822	1.102	2.612
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	4.507	1.106	1.140	-
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-891	-2.716	38	-
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	464	159	314	344
Net Personel Artışı/Azalışı	-427	-2.557	352	344

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: "Petrol ve Ürünleri Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları", Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 517-528.

3.8.6. Bankacılık Sektörü

Sünerbank A. Ş.; 1995 yılında özelleştirilen bankada 411 ‘i kapsam dışı olmak üzere toplam 590 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirildiği tarihte 411 kapsam dışı personelin tamamı diğer kamu ve kuruluşlarına nakledilmiştir. Özelleştirme sonrası 2000 tarihinde elde edilen verilere göre bankada istihdam sayısı 1.407 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 4 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 821 kişi artmıştır.

Etibank Bankacılık A. O.; 1998 yılında özelleştirilen bankada 1.604 ‘u kapsam dışı olmak üzere toplam 1.617 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirildiği tarihte 1.604 kapsam dışı personelin 1.400 diğer kamu ve kuruluşlarına nakledilmiş ve 204 ‘ü istifa ederek alıcı firmayla yeniden sözleşme imzalamıştır. Özelleştirme sonrası 2000 tarihinde elde edilen verilere göre bankada istihdam sayısı 2.035 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 2 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 420 kişi artmıştır.

Denizbank A. Ş.; özelleştirme idaresi tarafından kurulan ve özelleştirildiği 1997 yılında hiç personeli bulunmayan bankanın 2007 yılındaki istihdam sayısı 6.634 olarak belirlenmiştir. özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 6634 kişi artmıştır.

Anadolu bank A. Ş.; özelleştirildiği 1997 yılında 3 kişi istihdam edilmekte iken özelleştirmeden sonra 2007 yılındaki istihdam sayısı 1.724 olarak belirlenmiştir. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 1721 kişi artmıştır.

Tablo 12. Bankacılık Sektörü

BANKACILIK SEKTÖRÜ	Sümerbank	Etibank	Denizbank	Anadolubank
Özelleştirme Oranı (%)	100	100	100	100
Özelleştirme Yılı	1995	1998	1997	1997
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	590	1.617	0	3
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	1.407	2.035	6.634	1.724
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	817	418	6.634	1.721
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	4	2	-	-
Net Personel Artışı/Azalışı	821	420	6.634	1.721

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: “ Bankacılık Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları ”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 542-550.

3.8.7. Sigortacılık Sektörü

Başak Sigorta A. Ş. Şirketin özelleştirildiği 2006 yılında 93’Ü kapsam dışı 250’si kapsam içi olmak üzere toplam 343 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonrası kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı şirkette kalmıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre şirkette istihdam sayısı 366 olarak belirlenmiştir. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 23 kişi artmıştır.

Güven Sigorta Ticaret A. Ş.; . Şirketin özelleştirildiği 2000 yılında 75’i kapsam dışı 70’i kapsam içi olmak üzere toplam 145 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme tarihinde kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı şirkette kalmıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre şirkette istihdam sayısı 193 olarak belirlenmiştir. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 48 kişi artmıştır.

Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi; Şirketin özelleştirildiği 2000 yılında 36'sı kapsam dışı, 98'ikapsam içi olmak üzere toplam 134 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonrası kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı şirkette kalmıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre şirkette istihdam sayısı 218 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 8 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 92 kişi artmıştır.

Tablo 13. Sigortacılık Sektörü

SİGORTACILIK SEKTÖRÜ	Başak Sigorta	GÜVEN Sigorta	ANKARA Anonim
Özelleştirme Oranı (%)	56,67	99,91	84,51
Özelleştirme Yılı	2006	2000	2000
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	343	145	134
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	366	193	218
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	23	48	84
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	-	-	8
Net Personel Artışı/Azalışı	23	48	92

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: “ Sigortacılık Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları ”, *Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif*, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 555-562.

3.8.8. Gıda Sektörü

Süt Endüstrisi A.Ş.(SEK); SEK’e ait işletmelerde özelleştirme tarihi itibariyle istihdam sayısı 1.359 olarak tespit edilmiştir. Özelleştirme sonrası dönemde 2007 tarihinde elde edilen verilere göre istihdam sayısı 743 olarak belirlenmiştir işten çıkarılanlardan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi çerçevesinde geçici personel olarak 174 kişinin ataması yapılmıştır. . Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 442 kişi azalmıştır.

Et ve Balık Ürünleri A.Ş. (EBK); de özelleştirilen kombinaların tamamında özelleştirildikleri tarih itibariyle çalışan personel sayısı toplam 1.665 olarak tespit edilmiştir. Özelleştirme sonrası istihdam sayısı 413 olarak belirlenmiştir. Ana şirkette ve kombinalarda işten çıkartılanlardan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi çerçevesinde geçici personel olarak 350 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 902 kişi azalmıştır.

Meyve ve Buzlu Muhafaza Enternasyonal Nakliyat A.Ş.(MEYBUZ); özelleştirildiği 2003 yılında 1 i kapsam dışı statüde ve 24 ü kapsam içi statüde olmak üzere toplam 25 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme tarihinde kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı bütün haklarıyla şirket bünyesinde çalışmaya devam etmiştir. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihi itibariyle çalışan sayısı 12 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 361 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 348 kişi artmıştır.

Gıda ve İhtiyaç Maddeleri T.A.Ş. (GİMA); Şirketin özelleştirildiği 1993 yılında 1.067'si kapsam dışı ve 601'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 1.668 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonrası 2006 tarihinde elde edilen verilere göre şirketteki istihdam sayısı 3.055 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 352 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 1739 kişi artmıştır.

Tablo 14. Gıda Sektörü

GIDA SEKTÖRÜ	SEK	EBK	MEYBUZ	GİMA
Özelleştirme Oranı (%)	Varlık Satışı	Varlık Satışı	99,57	98,53
Özelleştirme Yılı	1993,1995,1998	1995,2000,2004	2003	1993
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	1.359	1.665	25	1.668
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	743	413	12	3.055
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-616	-1.252	-13	1387
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	174	350	361	352
Net Personel Artışı/Azalışı	-442	-902	348	1739

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: "Gıda Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları", Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 569-579.

3.8.9. Şeker Sektörü

Adapazarı şeker fabrikası A.Ş.; Şirketin özelleştirildiği 2005 yılında 16'sı kapsam dışı ve 421'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 437 kişi istihdam edilmekteydi. Kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı tüm haklarıyla birlikte şirkette kalmış ve çalışmaya devam etmişlerdir. Özelleştirme sonra 31.12.2007 tarihinde elde edilen son verilere göre istihdam sayısı 803 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 407 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 773 kişi artmıştır.

Baha Esat Tekand Kütahya Şeker Fabrikası A. Ş.; Şirketin özelleştirildiği 2003 yılında 28'ini kapsam dışı ve 505'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 533 kişi istihdam edilmekteydi. Kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı tüm haklarıyla birlikte şirkette kalmış ve çalışmaya devam etmişlerdir. Özelleştirme sonra 31.12.2007 tarihinde elde edilen son verilere göre istihdam sayısı 284 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 223 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 26 kişi azalmıştır.

Tablo 15. Şeker Sektörü

ŞEKER SEKTÖRÜ	Adapazarı Şeker	Baha E.Tekand Kütahya Şeker
Özelleştirme Oranı (%)	95,37	56
Özelleştirme Yılı	2005	2004
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	437	533
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	803	284
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	366	-249
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	407	223
Net Personel Artışı/Azalışı	773	-26

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: “Şeker Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 583-587.

3.8.10. Tarım ve Gübre Sektörü

İstanbul Gübre Sanayi A. Ş. (İGSAŞ); Şirketin özelleştirildiği 2004 yılında 132’si kapsam dışı ve 300’ü kapsam içi statüde olmak üzere toplam 432 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonrası 2006 tarihinde şirket üretim faaliyetini durdurmuş ve kapsam içi statüde çalışan işçilerden 213’ünün iş akdi, kıdem ve ihbar tazminatları ve diğer mali hakları ödenmek suretiyle feshedilmiştir. Şirket 2008 yılında tekrar üretime ve personel almaya başlamıştır. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 113 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 232 kişi azalmıştır

Gemlik Gübre Sanayi A. Ş.; Şirketin özelleştirildiği 2004 yılında 164’ü kapsam dışı ve 386’sı kapsam içi statüde olmak üzere toplam 550 kişi istihdam edilmekteydi. Kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı tüm haklarıyla birlikte şirkette kalmış ve çalışmaya devam etmişlerdir. Özelleştirme sonra 31.12.2007 tarihinde elde edilen son verilere göre istihdam sayısı 305 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 56 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 189 kişi azalmıştır.

Samsun Gübre Sanayi A. Ş.; Şirketin özelleştirildiği 2005 yılında 84'ü kapsam dışı, 293'ü kapsam içi statüde olmak üzere toplam 377 kişi istihdam edilmekteydi. Kapsam içi statüde çalışan personelin tamamının iş akitleri alıcı firma tarafından feshedilmiş ve bu personelin kıdem ve ihbar tazminatları TÜGSAŞ tarafından ödenmiştir. Özelleştirme sonra 31.12.2007 tarihinde elde edilen son verilere göre istihdam sayısı 414 olarak belirlenmiştir. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 37 kişi artmıştır.

Tablo 16. Tarım ve Gübre Sektörü

TARIM VE GÜBRE SEKTÖRÜ	İGSAŞ	Gemlik Gübre	Samsun Gübre
Özelleştirme Oranı (%)	99,98	100	100
Özelleştirme Yılı	2004	2004	2005
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	432	550	377
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	87	305	414
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-345	-245	37
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	113	56	-
Net Personel Artışı/Azalışı	-232	-189	37

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: “Tarım ve Gübre Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları”, *Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif*, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 591-599.

3.8.11. Sigara, Tuz ve Alkol Sektörü

Alkollü İçkiler Sanayi ve Ticaret A. Ş.; şirketin özelleştirildiği 2004 yılında 582’si kapsam dışı ve 1.688’i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 2.270 kişi istihdam edilmekteydi. Hisse devir tarihinde kapsam içi statüde çalışan personelin tamamının iş sözleşmeleri feshedilmiş ve bu personelin kıdem ve ihbar tazminatları ÖİB tarafından ödenmiştir. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde şirkette 735 personel istihdam edilmektedir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları

Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında diğer kamu kurum/kuruluşlarına geçici personel olarak 966 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 569 kişi azalmıştır.

Teka Puro Üretim ve Ticaret A. Ş.; şirketin özelleştirildiği 2005 yılında 2'si kapsam dışı ve 1'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 3 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonrası 31.10.2008 tarihinde şirkette 33 personel istihdam edilmektedir. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 30 kişi artmıştır.

Kristal Tuz Rafinerisi Sanayi ve Ticaret A. Ş.; şirketin özelleştirildiği 2005 yılında 3 kapsam içi statüde olmak üzere 3 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonrası 10.02.2008 tarihinde şirkette 12 personel istihdam edilmektedir. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 9 kişi artmıştır.

Tablo 17. Sigara, Tuz ve Alkol Sektörü

SİGARA,TUZ VE ALKOL SEKTÖRÜ	Alkollü içkiler A.Ş	TEKA Puro A.Ş.	Kristal Tuz Raf.S.ve T A.Ş.
Özelleştirme Oranı (%)	100	100	99,36
Özelleştirme Yılı	2004	2005	2005
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	2.270	3	3
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	735	33	12
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-1.535	30	9
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	966	-	-
Net Personel Artışı/Azalışı	-569	30	9

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: "Sigara, Tuz ve Alkol Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları", Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 603-608.

3.8.12. Ulaştırma Sektörü

Türk Hava Yolları Anonim Ortaklığı(THY); Şirket özelleştirildiği 2006 yılında istihdam sayısı 10.324 olarak tespit edilmiş ve verilerin en son elde edildiği 2008 yılında ise istihdam sayısı 11.520 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 2 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 1198 kişi artmıştır.

Türkiye Denizcilik İşletmeleri (TDİ); TDİ'ye ait 13 limanın (Giresun, Hopa, Tekirdağ, ordu, Sinop, Rize, Antalya, Alanya, Marmaris, Çeşme, kuşadası, Dikili, Trabzon) özelleştirilmesi 1997 yılında başlanmış ve 2003 te tamamlanmıştır. Bütün limanların özelleştirildiği tarihteki kapsam içi statüde çalışan personel sayısı 490 ve kapsam dışı çalışan personel sayısı ise 331 olarak toplamda 821 personel istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre bütün limanlardaki istihdam sayısı 611 olarak belirlenmiştir. işten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 458 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 248 kişi artmıştır.

Havaalanları Yer Hizmetleri A.Ş.(HAVAŞ); Şirketin özelleştirildiği 1995 yılında 93'ü kapsam dışı ve 2.163'ü kapsam içi statüde olmak üzere toplam 2.256 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonra 31.12.2007 tarihinde elde edilen son verilere göre istihdam sayısı 3.327 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 444 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 1515 kişi artmıştır.

Deniz Nakliyatı Ticaret A. Ş.; Şirketin özelleştirildiği 2000 yılında 90'I kapsam dışı ve 962' si kapsam içi statüde olmak üzere toplam 1.052 kişi istihdam edilmekteydi.

Özelleştirme sonra 24.03.2006 tarihinde elde edilen son verilere göre istihdam sayısı 227 olarak belirlenmiştir. işten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 72 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 753 kişi azalmıştır.

Tablo 18. Ulaştırma Sektörü

ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ	THY	TDİ	HAVAŞ	Deniz Nakliyat
Özelleştirme Oranı (%)	54,25	İHD	100	99,99
Özelleştirme Yılı	2006	1997-2003	1995	2000
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	10.324	821	2.256	1.052
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	11.520	611	3.327	227
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	1.196	-210	1.071	-825
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	2	458	444	72
Net Personel Artışı/Azalışı	1.198	248	1.515	-753

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: "Ulaştırma Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları", Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 616-630.

3.8.13. Makine ve İmalat Sektörü

Takım Tezgâhları Sanayi ve Ticaret A. Ş.(TAKSAN); Şirketin özelleştirildiği 2003 yılında 35'I kapsam dışı ve 367'si kapsam içi statüde olmak üzere toplam 402 kişi istihdam edilmekteydi. Kapsam içi statüde çalışanların iş sözleşmeleri hisse devir tarihinde TAKSAN tarafından feshedilmiş ve bu personelin kıdem ve ihbar tazminatları ÖİB tarafından ödenmiştir. Özelleştirme sonra 31.12.2006 tarihinde elde edilen son verilere göre istihdam sayısı 336 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 236 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 170 kişi artmıştır.

Gerede Çelik Konstrüksiyon ve Teçhizat Fabrikası Ticaret Sanayi A. Ş.(GERKONSAN); Şirketin özelleştirildiği 2003 yılında 22'Sİ kapsam dışı ve 123'ü kapsam içi statüde olmak üzere toplam 145 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme sonra 31.12.2007 tarihinde elde edilen son verilere göre istihdam sayısı 757 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında personel olarak 75 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 687 kişi artmıştır.

Köy Tarım ve Sanayi Makineleri Sanayi ve Ticaret A. Ş.(KÖYTAŞ); Şirketin özelleştirildiği 1995 yılından önce 1994 yılındaki personel sayısı 3'ü kapsam dışı 41'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 44 kişi istihdam edilmekteyken bu sayı tasfiye öncesi son faaliyet yılı olan 2002 de 3 olarak tespit edilmiştir. geçici personel olarak hiç atama yapılmamıştır.

Tablo 19. Makine ve İmalat Sektörü

MAKİNE VE İMALAT SEKTÖRÜ	TAKSAN	GERKONSAN	KÖYTAŞ
Özelleştirme Oranı (%)	100	99,99	85,59
Özelleştirme Yılı	2.003	2003	1995
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	402	145	44
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	336	757	3
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-66	612	-41
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	236	75	0
Net Personel Artışı/Azalışı	170	687	-41

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: "Makine ve İmalat Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları", Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 645-651.

3.8.14. Orman Ürünleri Sektörü

Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları İşletmeleri (SEKA); Şirkete bağlı işletmelerin ve şirketin özelleştirildiği tarihteki(1998-2005) istihdam sayısı 2.689 olarak tespit edilmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre istihdam sayısı 774 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 1.087 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 828 kişi azalmıştır.

Orman Ürünleri Sanayi A.Ş.(ORÜS); Şirkete bağlı işletmelerin ve şirketin özelleştirildiği tarihteki(1996-1999) istihdam sayısı 2.341 olarak tespit edilmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı ayrımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası

31.12.2007 tarihinde elde edilen verilere göre istihdam sayısı 23 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 662 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 1656 kişi azalmıştır.

Tablo 20. Orman Ürünleri Sektörü

ORMAN ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ	SEKA	ORÜS
Özelleştirme Oranı (%)	Varlık Satışı	Varlık Satışı
Özelleştirme Yılı	2000-2004	1996-1999
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	2.689	2.341
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	774	23
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-1.915	-2.318
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	1.087	662
Net Personel Artışı/Azalışı	-828	-1.656

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: "Orman Ürünleri Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları", Dünya'da ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 664-669.

3.8.15. Turizm ve Otelcilik Sektörü

Ataköy Otelcilik A. Ş.; özelleştirildiği 2005 yılında 7's i kapsam dışı statüde ve 281 'i kapsam içi statüde olmak üzere toplam 288 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme tarihinde kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı bütün haklarıyla şirket bünyesinde çalışmaya devam etmiştir. Özelleştirme sonrası 28.02.2008 tarihi itibarıyla çalışan sayısı 125 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 11 kişinin ataması yapılmıştır. Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 152 kişi azalmıştır

Ataköy Turizm Tesisleri ve Ticaret A. Ş.; şirketin özelleştirildiği 2005 yılında 4'Ü kapsam dışı statüde ve 109'u kapsam içi statüde olmak üzere toplam 113 kişi istihdam edilmekteydi. Özelleştirme tarihinde kapsam içi statüde çalışan personelin tamamı bütün haklarıyla şirket bünyesinde çalışmaya devam etmiştir. Özelleştirme sonrası 28.02.2008 tarihi itibarıyla çalışan sayısı 35 olarak belirlenmiştir. İşten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 4/C

maddesi kapsamında geçici personel olarak 75 kişinin ataması yapılmıştır. .
Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 3 kişi azalmıştır.

Tablo 21. Turizm ve Otelcilik Sektörü

TURİZM VE OTELCİLİK SEKTÖRÜ	Ataköy Otelcilik	Ataköy Turizm Tes.ve Tic.
Özelleştirme Oranı (%)	56,49	58,59
Özelleştirme Yılı	2005	2005
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	288	113
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	125	35
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-163	-78
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	11	75
Net Personel Artışı/Azalışı	-152	-3

***Kaynak:** Yavilioğlu, Cengiz: “Turizm ve Otelcilik Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 673-678.*

3.8.16. Tekstil ve Deri Sektörü

Sümer Holding A.Ş. ; holding’e bağlı işletmelerin özelleştirildiği tarihteki(1996-2008) istihdam sayısı 4.807 olarak tespit edilmiş ancak kapsam içi ve kapsam dışı ayırımı yapılamamıştır. Özelleştirme sonrası 2002 ve 2007 yıllarındaki veriler esas alınarak işletmelerde çalışan sayısı 1.080 olarak belirlenmiştir işten çıkarılanlardan, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 4/C maddesi kapsamında geçici personel olarak 2.606 kişinin ataması yapılmıştır. . Özelleştirme sonrası toplam çalışan sayısı net 1121 kişi azalmıştır.

Holdinge ait 21 işletmeden 16 ‘sının faaliyetleri sonlandırılmıştır. 31.12.2007 tarihi itibarıyla 5 şirket üretime devam etmektedir.

Tablo 22. Tekstil ve Deri Sektörü

TEKSTİL VE DERİ SEKTÖRÜ	Sümer Holding
Özelleştirme Oranı (%)	Varlık Satışı
Özelleştirme Yılı	1996-2005
Özelleştirme Tarihindeki Toplam İstihdam Sayısı	4.807
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam sayısı	1.080
Özelleştirme Sonrası Toplam İstihdam Sayısındaki Değişim	-3.727
4/C Kapsamında İşe Alınan İstihdam Sayısı	2.606
Net Personel Artışı/Azalışı	-1.121

Kaynak: Yavilioğlu, Cengiz: “Tekstil ve Deri Sektöründe Yapılan Özelleştirme Uygulamaları”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010, s. 683-684.

3.9. Özelleştirmenin İstihdam Düzeyine Etkileri

Özelleştirme sürecinin istihdam düzeyine ekonomik etkilerini KİT’lerde ve özelleştirme programına alınan kuruluşlarda istihdam edilen çalışan sayıları ve bu çalışanların giderlerini yıllara göre ele alalım. Yukarıdaki tabloda hazine portföyündeki istihdam sayısı ve maliyeti KİT’lerde istihdam edilen çalışan sayısı ve maliyetlerini kapsamaktadır. Özelleştirme portföyündeki istihdam sayısı ve maliyeti ise özelleştirme programına alınan KİT’lerde çalışan sayısı ve giderlerini kapsamaktadır.

Tabloya göre KİT’lerde istihdam edilen çalışan sayısı 1990 yılında 595.794 iken 2014 yılında bu sayı 109.106 ‘ya düşmüştür. KİT’lerde istihdam edilen çalışanların maliyetleri ise 1990 yılında 15.031 iken 2014 yılında bu sayı 7.349.623’e yükselmiştir.

Özelleştirme kapsamına alınan KİT’lerdeki istihdam sayısı 1990 yılında 47.264 iken 2014 yılında 12.449 olarak düşmüştür. 1990 yılındaki istihdam maliyeti 1.137 iken 2014 yılında 862.088’ yükselmiştir. Maliyetlerin 1990 yılına göre 2014 yılında yükselmesi özelleştirmelere bağlı olarak istihdam giderlerinin artmasıdır. Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlarda istihdam sayısında meydana gelen azalmanın yarattığı istihdam ve işsizlik sorununu çözmek amacıyla istihdam giderleri artar ve bu giderler özelleştirme fonundan ödenir. Bu özelleştirme portföyü olarak adlandırdığımız maliyetler özelleştirme idaresi tarafından fonan ödendiğinden hazinenin üzerindeki maliyetler kalkmış olur. Özelleştirmelere bağlı olarak özelleştirmelerin yoğun yaşandığı 2004 yılında özelleştirme portföyündeki

istihdam sayısı 105.687 ve istihdam maliyeti 3.297.695 olarak artmıştır. Bu artış hazine portföyündeki istihdam maliyetlerini bir önceki yıla göre 5.663.764 olarak düşürmüştür.

Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların istihdam maliyetleri yüksek iken özelleştirme süreci tamamlandıkça istihdam sayıları azalmakta ve istihdam maliyetleri de düşmektedir. 2007 yılından 2014 yılına kadar özelleştirme portföyünde olan istihdam sayılarına paralel olarak istihdam maliyetleri düşmüş aynı paralellikte toplam istihdam maliyetlerinin GSYİH içindeki payı da azalmıştır. Özelleştirmelerle birlikte özelleştirilen kuruluşlardaki istihdam maliyetleri kadar hazine üzerindeki yük azalmıştır. Bu bağlamda 2014 yılında 8.221.711 toplam maliyetin 862.088 'i özelleştirme fonuna ait ve bu miktar kadar hazinenin yükü azalmıştır. Özelleştirmeler devam edip tamamlandıkça KİT'lerdeki aşırı istihdam doğan bu maliyetler azalacaktır. Özelleştirme sonucunda istihdam sayılarına paralel olarak maliyetlerde uzun vade de azalıp sıfırlanacaktır.

Tablo 23: KİT'lerin ve Özelleştirme Programındaki Kuruluşların İstihdam Sayıları ve Maliyetleri

Yıllar	HAZİNE PORTFÖYÜ		ÖZELLEŞTİRME PORTFÖYÜ		TOPLAM		
	İstihdam Sayısı	İstihdam Maliyeti*	İstihdam Sayısı	İstihdam Maliyeti**	İstihdam Sayısı	İstihdam Maliyeti	İstihdam Maliyetleri/GSYİH
1990	595.794	15.031	47.264	1.137	643.058	16.168	4.11
1991	561.589	28.895	69.024	4.256	630.613	33.151	5.26
1992	546.084	49.918	66.124	7.568	612.208	57.486	5.26
1993	523.589	84.215	75.655	15.362	599.244	99.577	5.02
1994	462.872	123.685	92.239	32.799	555.111	156.484	4.05
1995	415.198	173.355	81.154	49.549	496.352	222.904	2.87
1996	415.071	291.895	71.598	73.962	486.669	365.857	2.48
1997	406.583	639.506	60.182	147.708	466.765	787.214	2.73
1998	379.073	1.068.421	78.021	321.032	457.094	1.389.453	19.79
1999	375.929	2.039.495	73.227	548.908	449.156	2.588.403	24.75
2000	374.037	3.286.052	60.618	830.899	434.655	4.116.951	25
2001	325.801	4.147.829	95.078	1.620.392	420.879	5.768.221	24.01
2002	286.129	5.038.138	97.975	2.164.410	384.104	7.202.548	20.55
2003	270.351	6.183.321	90.743	2.667.761	361.094	8.851.082	19.46
2004	224.023	5.663.764	105.687	3.297.695	329.710	8.961.459	16.03
2005	159.732	4.473.349	87.530	3.150.281	247.262	7.623.630	11.75
2006	156.665	4.736.855	69.095	2.381.675	225.760	7.118.530	9.39
2007	156.075	5.326.848	66.941	2.490.926	223.016	7.817.774	9.27
2008	150.917	5.517.392	59.019	2.389.124	209.936	7.906.516	8.32
2009	151.013	5.958.482	51.509	2.198.145	202.522	8.156.627	8.56
2010	150.192	6.397.766	35.945	1.464.594	186.137	7.862.360	7.16
2011	147.072	7.087.758	26.855	1.359.555	173.927	8.447.313	6.51
2012	144.609	7.829.344	23.490	1.337.891	168.099	9.167.235	6.47
2013	112.833	7.321.269	18.377	816.310	131.210	8.137.579	5.19
2014	109.106	7.349.623	12.449	862.088	121.555	8.211.711	4.67

Kaynak: <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=60&cid=14> (15.03.2016).

Maliyetler cari fiyatlarla bin TL olarak hesaplanmıştır. İstihdam maliyeti: ücret, maaş, SGK primleri, yolluklar ve her türlü ödenek ve yardımları içerir. İstihdam maliyeti**: istihdam maliyeti*+ iş kaybı tazminatı, nakle tabi personel ödemeleri, sosyal yardım zammı ve %30 ilave emekli ikramiyesidir.*

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1929 yılında ortaya çıkan dünya ekonomik krizi sonucu serbest piyasa ekonomisinin işleyişine olan güven sarsılmış ve hükümetler kamu politikaları alanında yeni arayışlara yönelmişlerdir. Devlet müdahalesinin sınırlı düzeyde tutulması gerektiğini savunan klasik görüş terk edilerek devletin ekonomiye müdahalesini savunan Keynesyen görüş ekonomilerde uygulanmıştır. Bu görüş çerçevesinde devletin ekonomiye müdahale araçlarından biri olan kamu işletmeleri müdahalecilik eğilimlerinin artmasına bağlı olarak 1930'lu yıllardan itibaren hızlı bir gelişim göstermiştir. Devletin ekonomiye müdahalesinin ekonomik sistemler kamu işletmeleri aracılığıyla belirler.

Ekonomik sistem mal ve hizmet üretiminin, tüketiminin ve bunların dağılımının nasıl, ne kadar, kimin için yapılacağı konuları kapsayan ve meydana gelen sorunları çözen düzenlemelerdir. Bu sistemler 3'e ayrılmaktadır. Bunlar kapitalist sistem, sosyalist sistem ve karma sistemdir. Kapitalist sistem, devlet müdahalesinin sınırlı olduğu üretim kaynaklarına bireylerin sahip olduğu sistemdir. Sosyalist sistem, üretim kaynaklarına devletin sahip olduğu sistemdir. Karma sistem ise üretim kaynaklarının bir kısmına devlet diğer kısmına bireylerin sahip olduğu sistemdir. 1929 dünya ekonomik krizinin yaşanması kapitalist sistemin başarısızlığı olarak görülmüş ve karma sistem önem kazanmıştır. bu bağlamda devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz olmuştur. Devletin ekonomiye müdahale nedenleri ise optimal kaynak dağılımını gerçekleştirmek, toplumsal refahın sağlanması, mal ve hizmet üreten kamu ve özel sektör arasında en yüksek faydayı sağlamak, ekonomik istikrarı sağlamak, ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek ve gelir dağılımını adil hale getirmektir. Devlet bu nedenleri gerçekleştirmek amacıyla kamu işletmelerini kurmuştur. Kamu işletmeleri ekonomik bir faaliyette bulunmak üzere devletin yalnız veya bir ortaklık yolu ile oluşturulan sermayelerinin tamamı veya çoğunluğu devlete ait olan devlet tarafından denetlenen, üretilen mal ve hizmetlerden yararlanabilmek için karşılık ödenmesi gereken işletmelerdir.

Bu işletmeler ülkelerin siyasi amaçlarla işletme kurmalarının devletin bağımsızlığını ve güvenliğini sağlama gibi siyasi, gelirin sosyal gruplar arasında adil

dağılımını istihdamın gerçekleşmesi bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesi halk sağlığının korunması gibi sosyal, özel kesimin yapamadığı ve yapamayacağı işlerin üstlenilmesi ekonomiye yön verilmesi ve düzenlenmesi özel teşebbüse öncülük edilmesi tekellerin kırılması gibi ekonomik ve mali sebeplerle kurulmuşlardır. Ancak devlet tarafından işletmecilik yapmak üzere kurulmuş olan devlet işletmeleri siyasi baskılar ve bürokratik nedenler sonucu zaman içinde verimli ve karlı çalışma konusunda iyi performans gösterememişler ve devlet işletmeciliği tüm dünyada özel sektör işletmeciliğinin gerisinde kalmıştır. Bu çerçevede söz konusu işletmelerin özelleştirilmeleri, devletin ekonomik hayattan çekilmesi süreci bütün dünyada geniş bir uygulama bulmuştur. Bu uygulamalar 1980'li yılların başlarından itibaren tekrar piyasa ekonomisinin egemen olmasıyla birlikte piyasa mekanizmasına uyum ve özelleştirme gibi girişimler başlamıştır.

Dar anlamda devlete ait olan ekonomik varlıkların özel sektöre devri olarak görülen özelleştirme geniş anlamda devletin ekonomik faaliyet alanını daraltan bütün uygulamaları kapsayan süreci ifade etmektedir. Özelleştirme iktisadi problemlerin çözümü için geliştirilen bir kavram olmakla birlikte siyasi yapının şekillendirilmesi ve bazı sosyal amaçların gerçekleştirilmesinde de araç olarak görülmektedir. bu bağlamda özelleştirme iktisadi problemlerin çözümü için serbest piyasa ekonomisini güçlendirmek, ekonomide verimliliği yükseltmek, sermaye piyasasını geliştirmek, döviz gelirlerini arttırmak ve devlete gelir sağlamak gibi ekonomik ve mali amaçları gerçekleştirilmede kullanılır. Mülkiyetin ve sermayenin tabana yayılması, gelir dağılımının adil hale getirilmesi ve istihdama katkı gibi sosyal amaçları gerçekleştirilmede kullanılır. Bürokratik etkinin azaltılması, gelecekte bir hükümetin devletin ekonomideki rolünü değiştirmeye yönelik alınan tedbirleri tersine çevirme kabiliyetinin ortadan kaldırılması veya azaltılması, hükümetin bir sonraki seçimde iktidarı yeniden elinde tutma olasılığının artırılması, hükümet yetkilerinin ve kamu işletmesi yöneticilerinin kamu mülkiyetini rüşvet ve yolsuzluklara araç olarak ortadan kaldırılması gibi siyasi amaçların gerçekleştirilmesinde kullanılmaktadır. Özelleştirme uygulamaları sistematik olarak 1979 yılında İngiltere'de liberal ilkeleri hayata geçirmek maksadıyla iktidara gelen Margaret Thatcher hükümetiyle başladığı kabul edilmektedir. Batılı devletler İngiltere'den etkilenerek ABD, Fransa, Almanya, Japonya gibi birçok ülke özelleştirme programlarına girişimde bulunmuştur. Özelleştirme programları günümüzde halen devam etmektedir. Türkiye'de özelleştirme uygulamaları 1985 'de başlamıştır. Dünyada ve Türkiye'

deki bu özelleştirme uygulamalarına mülkiyet hakları teorisi, kamu tercihi teorisi, asıl vekil teorisi, yönetim yaklaşımı ve işlem maliyetleri okulu gibi teoriler dayanak oluşturmaktadır. Söz konusu özelleştirme teorileri özel mülkiyetin egemen olduğu sistemlerin kamu mülkiyetinin egemen olduğu sistemlere göre bireysel ve toplumsal işlem maliyetlerinin daha düşük olduğunu savunmakta ve kamu mülkiyeti karşısında özel mülkiyetin önemini göstermişlerdir.

Mülkiyet hakları teorisine göre; birey tüm sonuçları yükleneyeceği için kararlarını verirken daha dikkatlidir. Bu nedenle mülkiyet özel sektörde olduğu takdirde firma daha iyi izlenecek ve firmanın daha etkili çalışması sağlanacak böylece etkinlik sağlanmış olacaktır.

Kamu tercihi teorisine göre; devleti yönetenlerin güç ve yetkileri sınırsız olduğundan hükümet yetkilileri ve politikacılar kamu ekonomisini kendi çıkarlarına göre yönlendireceklerdir. Hükümet yetkilileri ve politikacılar bütçelerini ve oylarını maksimize etmeye çalışacaklardır. Dolayısıyla ekonomi siyasi bir araç haline gelecektir. Bu durumların yaşanması için devletin ekonomideki rolünün azaltılması gereklidir.

Asil-vekil teorisine göre; bu teori hem kamu hem de özel sektör işletmelerindeki yöneticilerin, işletmenin ya da sahibinin faydasını maksimize etmek yerine kendi faydalarını maksimize etmeye çalıştıklarını savunmaktadır.

Yönetim yaklaşımı; kamu işletmelerinde denetim zayıftır bu nedenle etkinlik yetersizdir. İşlem maliyetleri okulu; ekonomik faaliyetler kısmen eksik ve asimetrik bilgi altında sürdüğünden bir ölçüde risk ve belirsizlik içerir. Bu sebeple kurumların iyi çalışan yararlı bir devlet işlem hızını artırarak yararlı güncel bilgiyi yayarak risk ve belirsizlikleri azaltarak işlem maliyetlerini azaltır.

1980'li yıllardan günümüze kadar birçok gelişmiş ülke kamu ekonomisinde ciddi sorunlar yaşadı. Söz konusu bu sorunların ortadan kaldırılması için kapsamlı bir reform sürecinin yaşanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu ülkeler devletin ekonomiye müdahale ettiği politikalardan vazgeçerek devletin ekonomi içindeki payını azalttı. Dolayısıyla piyasa ekonomisini geliştirmek, ekonomide etkinlik ve verimlilik sağlamak amacı özelleştirme uygulamalarını gündeme getirmiştir. Gelişmiş ülkelerde başta İngiltere olmak üzere Fransa, Japonya, Almanya ABD diğer dünya ülkelerine öncülük etmişlerdir.

İngiltere'de incelenen 1990-2008 yılları arasında birçok şirket özelleştirilmiş ve yapılan özelleştirme sonuçlarında kamuda çalışan sayısı 1.8 milyondan 1.5

milyona düşmüştür. Telekomünikasyon sektöründe kısa dönemde özelleştirme sonrasında emeğin verimliliği artmış fakat toplam faktör verimliliğinde beklenen artış sağlanamamıştır. Emeğin maliyetinin toplam maliyetler içindeki payı ve araştırma geliştirme harcamaları azalmıştır. Uzun dönemde ise özelleştirme sonrası üretim artışı yaşanmıştır. Diğer taraftan mal ve hizmetin fiyatları düşmüş, araştırma geliştirme harcamaları azalmış ve teknoloji önemli ölçüde gelişmiştir. Verimlilik trendinde ise önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Limanlarda ise özelleştirme sonrası performansların çok iyi olmadığı tespit edilmiştir. Su ve kanalizasyon sektörlerinde ise özelleştirmenin verimlilik üzerinde ve maliyetlerin düşmesi yönünde net bir etkisi olmamıştır. Doğalgaz, elektrik, su, demiryolları sektörlerinde ise verimlilik artmış maliyetler azalmıştır. Hava alanları işletmesinde ise özelleştirmenin kısa dönemde performanslar üzerinde önemli bir etkisi olmamış ancak uzun dönemde bir trend olarak iyileştirmeler meydana gelmiştir.

Fransa'da 1990-2008 yılları arasında birçok şirket özelleştirilmiş ve yapılan özelleştirmeler sonucunda şirketlerin ekonomik ve mali karlılıkları ile verimlilikleri artmıştır. Yine bu şirketlerin uluslararası faaliyetleri artmış ve uluslararası büyüme gerçekleşmiştir. Bu büyümeye bağlı olarak istihdam sayısı istikrarlı kalmıştır. Fransa'da özelleştirmeler kısım kısım yapılmış ve şirket yönetimine büyük önem verilmiştir. Bundan dolayı özelleştirmeler sağlıklı yapılmıştır. Genel hedeflere ulaşılmış ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

Almanya 'da 1990-2008 yılları arasında birçok şirket özelleştirilmiş ve yapılan özelleştirmeler sonucunda istihdam ve ek yatırım üzerinde durulmuş ve başarılı olunmuştur. İstihdam sayısında önemli azalışlar yaşanmamıştır.

Japonya'da yapılan özelleştirmeler sonucunda çalışan fazla iş gücünü ulusal ve yerel çeşitli kamu kuruluşlarında tekrar istihdam edilmek üzere önlemler alınmış ve verimlilik ve etkinlik sağlanmıştır. Japonya'nın başarılı olması Japonya'nın kendine özgü ekonomisine ve olgun bir sermaye piyasasına sahip olmasının sonucudur.

ABD dünyada en az kamu işletmesine sahip olduğundan özelleştirme uygulamaları için büyük sistematik ve yapısal reformlara da rastlanmamaktadır. Eyalet yönetimleri tarafından hava alanları, su arıtma tesisleri, paralı özel yollar ve hapisaneler özelleştirme sürecine alınmış 35 ten fazla hapisane özelleştirilmiştir. Yerel yönetimler tarafından ise çöp toplama, golf sahaları, enerji üretim santralleri,

su arıtma tesisleri, hava alanları, elektrik ve gaz üreten işletmeler kanalizasyon ve spor kompleksleri gibi belediye hizmetleri özelleştirilmiştir.

Çalışmanın Türkiye kısmında 1923 ten günümüze kadar olan devlet ekonomi ilişkilerinin tarihsel gelişimi, KİT'lerin kuruluş amaçları ve sorunları, Türkiye'de özelleştirme sürecinin nasıl yapıldığı özelleştirme sürecinde yaşanan sorunlar incelenmiş ve çalışmanın bu kısmının önemli bir bölümü şirket analizlerine ayrılmıştır. 1990-2014 arası dönemde özelleştirilen şirketleri satış oranları, satış miktarları, satış tutarları, istihdam yapılarının özelleştirme öncesi ve sonrası durumu ile özelleştirmeye bağlı olarak istihdam maliyetleri ayrıntılı olarak analiz edilmiştir.

Türkiye'de devlet ekonomi ilişkileri altı dönemden oluşmaktadır.

1923-1929 Yılları Arası Birinci Liberalizm Döneminde İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda devletin temel amacı sanayileşmeyi özel teşebbüs eliyle yapmak ve ülkeyi kalkındırmaktı. Liberal ekonomi sistemi benimsenmiş özel sektöre öncelik verilmiştir. Ancak sermaye birikiminin yetersizliği alt yapı yatırımlarının eksikliği, risk ve belirsizlik faktörlerinin var oluşu gibi nedenlerden dolayı kongre amacına ulaşamamış ve devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz olmuştur. Devletin ekonomiye müdahalesi doğrudan üretici olarak değil alt yapı sorunlarını çözmek ve teşvik tedbirleri şeklinde olmuştur. Bu dönemde Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası, Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası ile İş Bankası kurulmuştur.

1929-1932 Yılları Arası Korumacı-Müdahaleci Döneminde 1929 dünya ekonomik krizinin olumsuz etkileri, Osmanlı borçlarının ödenmeye başlaması, ödemeler dengesi açıkları ve sanayileşmenin özel sektör eliyle başarılı olamaması gibi nedenlerden dolayı sanayileşmeyi ve kalkınmayı sağlamak amacıyla devlet müdahalesine dayalı politikalar uygulanmış dolayısıyla çok sayıda devlet işletmesi kurulmuştur.

1933-1946 Devletçilik-Himayecilik Döneminde devletin bizzat kendisi üretime girmiştir. Bunun temel nedeni önceki dönemlerde belirtildiği gibi özel teşebbüsün olmayışı ve ekonomik kalkınmanın tek yolunun sanayileşmeden geçmesiydi. Bu bağlamda devlet özel sektörün yapamadığı büyük sanayileri kurmak özel sektöre öncülük etmek üretim, dağıtım, fiyat düzenlemek amacıyla birçok KİT kurmuştur. Devletin kurduğu bu kitler 1933 yılında 1. Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde aşamalar halinde kurulmuştur. 1936 yılında 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış ancak 2. Dünya Savaşı'ndan dolayı uygulamaya konulamamıştır.

Yine bu dönemde birçok devletleştirmeler yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı ekonomi üzerinde olumsuz bir hava yaratmış dolayısıyla sanayileşme ve kalkınma olumsuz etkilenmiştir.

1946-1960 İkinci Liberalizm döneminde 1952 'ye kadar özel sektöre ağırlık verilmiş özel sektör eliyle iç tüketime yönelik sanayileşme çabalarında bulunulmuş. 1952 'den sonra ekonomi yön değiştirmiş ve tekrar kamu işletmeciliği hız kazanmıştır. Makine Kimya Endüstrisi Kurumu, Gübre, Et Balık Kurumu, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, TURBAN, Devlet Malzeme Ofisi, Demir Çelik İşletmeleri, Selüloz ve Kâğıt, Türkiye Kömür İşletmeleri bu dönemde kurulan kitlerdir. Bunlara ek olarak 21 çimento fabrikası 11 şeker fabrikası kuruldu.

1960-1980- Yılları Arası Planlı Kalkınma Döneminde ekonomide planlı kalkınma dönemi başlamış ve bu planların hazırlanması için DPT kurulmuştur. Ekonomik kalkınma ve sanayileşmenin planlar dahilinde gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde 1.2.3.4. beş yıllık kalkınma planları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu dönemde uygulanan ithal ikameci politika uzun dönemli tüketim mallarından dolayı dışa bağımlı bir sanayi oluşturmuş ve döviz ihtiyaç artmıştır. Sanayi ürünlerinde ihracat yapılamadığından ülke 1970 yılında döviz kriziyle karşı karşıya gelmiştir.

İthal ikameci sanayi politikası sonrasında dış ödemelerde yaşanan güçlükler, enflasyon gibi nedenlerden dolayı ekonomi ağır bunalıma girmiş ve bunalımın atlatılması amacıyla köklü bir değişikliğe gidilmiş ve 24 Ocak 1980 kararları ile yeni bir dönem başlamıştır.

24 Ocak Kararları ve Sonrası Üçüncü Liberalizm Döneminde 24 Ocak kararlarıyla serbest piyasa ekonomisi benimsenmiş ve dolayısıyla dünyayla uyum sağlamak, krizleri ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Serbest piyasa ekonomisinde etkinlik sağlanabilmesi için yapısal uyum çalışmaları başlatılmış ve sınırlı devlet, fiyatların kontrollerinin kaldırılması, iç ve dış ticaretin serbestleştirilmesi gibi esaslar uygulamaya konulmuştur. KİT'lerin özelleştirilmesine yönelik uygulamalar yürürlüğe girdi. KİT yatırımları ve kaynakları sınırlandırıldı.

Kamunun enerji, ulaşım, telekomünikasyon gibi alt yapı yatırımlarını üstlenmesi vurgulandı. Bu dönemde piyasa ekonomisi şartlarına uymada başarı sağlanmıştır. Yine bu dönemde 1994 ve 2001 krizleri yaşandı. 2000 yılında enflasyonla mücadele ve ekonomik istikrar programı uygulanmaya başlanmış ve 2001 yılında bu program Türkiye'nin güçlü ekonomiye geçiş programı olarak

değişmiştir. Bu programda kitlerin yeniden yapılandırılması, rekabet ve etkinliğin artırılması gibi yapısal reformlar yer almıştır. KİT'lerin özelleştirilme süreci 1990'larda başlanmış ve KİT'lerin ekonomideki etkinlikleri 2000'li yıllarda azalmıştır.

KİT'ler ileri teknik ve büyük organizasyon gerektiren yatırımları gerçekleştirmek, yeni üretim kollarında öncelik etmek, kalkınmanın bölgelere dengeli dağılması için gelişmemiş yörelere yatırım yapmak, ekonomik darboğazları, çarpıklıkları, tıkanıklıkları giderici önleyici yatırımları gerçekleştirmek gibi amaçlarla kurulmuşlar ancak yönetim ve teşkilatlanma, istihdam, denetim, mali durum, işletme çalışmaları ile ilgili bir çok sorun yaşanmıştır. Bu sorunlardan dolayı özelleştirmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada 1990-2014 dönemi Türkiye'de özelleştirme uygulamaları ve bu uygulamaların istihdam üzerindeki ekonomik etkileri sektörler üzerinden değerlendirilmiş ve son olarak bu etkiler Türkiye'deki kitler de çalışan toplam istihdam ve maliyetleri üzerinden özelleştirme kapsamına alınan kitlerde çalışanların istihdam sayıları ve maliyetleri analiz edilmiştir.

Devletin elinde bulunan üretim ve pazarlama tekellerinin rekabete açılması, özel tekellerin oluşabilme ihtimali sosyal ve ekonomik pozitif sonuçlar bölgelerin gelişmesine katkı da bulunmak için devletin elindeki kaynakların yeniden dağılımı amaçlardan dolayı hangi sektörlerde özelleştirmelerin yapıldığı önem taşımaktadır. 1990 dan 2014 yılının sonuna kadar özelleştirme kapsamına alınan kuruluşların hangi sektörlerle ait olduğu hangi sektörlerde ne ağırlıkta yapıldığı ve ne kadar gelir elde edildiği dönemlere göre analiz edilmiştir.

1990 -2014 yılları arasında Türkiye'de demir çelik, motor otomotiv, petrol ve ürünleri, orman ürünleri, madencilik, makine ve imalat, sigara alkol ve tuz, şeker, tarım ve gübre, gıda çimento, toprak ve seramik, tekstil, turizm ve otelcilik, ulaştırma, bankacılık ve sigortacılık ve gayri menkul gibi sektörlerin faaliyet yapan bir çok şirket, işletme, tesis, fabrika maden sahası, santral, kombine özelleştirilmiştir. Yapılan değerlendirmede aşağıdaki genel bulgulara ulaşılmıştır. Söz konusu sektörlerden 1990-1994 döneminde toplam 2.132 milyon dolar, 1995-2002 döneminde toplam 5.761 milyon dolar, 2003-2008 döneminde toplam 28.306 milyon dolar, 2009-2014 döneminde toplam 22.330.914.278 dolar gelir elde edilmiştir. En yüksek özelleştirme rakamları 1990-2014 döneminde elde edilmiştir.

İncelenen 16 sektördeki 71 şirkette özelleştirme sonrası toplam istihdam sayısı 8406 kişi azalmış ve 4/c kapsamında işten çıkarılanlardan 13518 kişi geri sözleşmeli olarak işe alınmıştır.

Hem çalışan personel sayısındaki artış ve azalışlar hem de 4/c kapsamında işe yerleştirilenler dikkate alındığında incelenen şirketlerdeki özelleştirme uygulamalarının toplam istihdam sayısında 5548 kişilik bir artış yarattığı anlaşılmaktadır.

İncelenen sektörlerin toplam istihdam sayılarında; demir çelik sektöründe 3129 kişilik azalış, madencilik sektöründe 1783 kişilik artış, çimento sektöründe 227 kişilik azalış, toprak ve seramik sektöründe 190 kişilik azalış, petrol ve ürünleri sektöründe 2288 kişilik azalış, bankacılık sektöründe 9596 kişilik artış, sigortacılık sektöründe 163 kişilik artış, gıda sektöründe 743 kişilik artış, şeker sektöründe 747 kişilik artış, tarım ve gübre sektöründe 384 kişilik azalış, sigara alkol ve tuz sektöründe 530 kişilik azalış, ulaştırma sektöründe 2208 artış, makine ve imalat sektöründe 816 kişilik artış, orman ürünleri sektöründe 2484 kişilik azalış, turizm ve otelcilik sektöründe 155 kişilik azalış, tekstil ve deri sektöründe 1121 kişilik azalış görülmektedir.

İncelemesi yapılan şirketlerin elli dört tanesinde üretime devam edilmektedir. Üç şirketin tasfiyesi yapılarak üretimi sonlandırılmıştır. Bir şirketin(KBİ) tasfiye süreci devam etmektedir. Bir şirket (EBK) eski statüsüne iade edilmiştir. On şirket başka şirketlerle birleştirilerek tüzel kişilikleri sonlandırılmıştır. Bir şirkette üretim yok bir diğeri de başka bir kamu kurumuna devredildi.

Genellikle ekonomik etkinlik amacıyla yürürlüğe konulan özelleştirme uygulamalarının mali, siyasal, sosyal ve hatta ideolojik amaçları olabilmektedir. Bu uygulamalar neticesinde ekonomideki istihdam, fiyatlar, satışlar ve finansal göstergeler başta olmak üzere bir çok makroekonomik değişken etkilenmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de özelleştirme uygulamalarının bu makro ekonomik değişkenler arasından istihdama olan etkileri analiz edilmiştir. 1990-2014 yılları arasında Türkiye’de yapılan özelleştirme uygulamaları neticesinde özelleştirme programına alınan kuruluşlarda çalışanların tüm giderleri özelleştirme portföyünden karşılanmış ve özelleştirme portföyüne alınan çalışan maliyetleri kadar hazine portföyünden azalmıştır. Türkiye’de 1990-2014 özelleştirme sürecinde istihdam sayısı azalmış ve aşırı istihdamdan dolayı hazineye yük olan maliyetler özelleştirme portföyüne

alınmasıyla azalmıştır. Özelleştirme uygulamaları devam ettikçe istihdam maliyetleri önce artmış ve özelleştirme uygulamaları tamamlandıkça bu maliyetler düşmüştür. Uzun vadede ise bu maliyetler giderek azalacak ve sıfırlanacaktır.

Özelleştirmenin amaçlarından biri olan kamu giderlerinin azaltılması konusu içerisinde yer alan istihdam giderleri incelenmiş ve özelleştirme uygulamaları neticesinde bu giderler azalmıştır.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Öztin. Ekonomide Gerçeği Arayış, Ankara: Bağlam Yayınları, 1991.
- Aksoy, A. Şinasi. Türkiye’de Özelleştirme Tartışmaları, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1994.
- Aktan, Coşkun Can. Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, İzmir: Arkadaş Matbaacılık, 1993.
- Ateş, Mehmet Ali. Türkiye’de Özelleştirme Sürecinde İstihdam ve İşsizlik Sorunu, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 2008.
- Alper, Yusuf. İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme, Ankara: Sağlık-İş Sendikası Yayınları, 1994.
- Atasoy, Veysel. Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme Sorunu, Ankara: Nurol Matbaa, 1993.
- Bocutoğlu, Ersan. İktisadi Düşünceler Tarihi, Ankara: Murathan Yayınevi, 2012.
- Boratav, Korkut-Türkcan, Ergun. Türkiye’de Sanayileşmenin Yeni Boyutları ve KİT’ler, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.
- Cevizoğlu, Hulki. Türkiye’nin Gündemindeki Özelleştirme, İstanbul: Beyaz Yayınları, 1989.
- Çetinkaya, Özhan. Türkiye’de Kamu İşletmeciliği ve Özelleştirme, Bursa: Ekin Yayınları, 2012.
- Çetintaş, Hakan. Türkiye’de Regülasyon ve Özelleştirmelerin Gelir Dağılımı Etkileri, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2009.
- Çelebi, Işın. Yeni Bir Düzen Anlayışı Özelleştirme, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1995.
- Delice, Güven- Cengiz Yavilioğlu. “Özelleştirme: Kavramsal ve Teorik Çerçeve”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010.
- Delice, Güven: “Özelleştirmenin Nedenleri, Amaçları ve Yöntemleri”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir

Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010.

Delice, Güven- Cengiz Yavilioğlu- Özsoy, Onur: “Özelleştirmenin Etkileri”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010.

Delice, Güven- Cengiz Yavilioğlu: “Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları”, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif, (Ed. Cengiz Yavilioğlu, Güven Delice, Onur Özsoy), Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını, 2010.

Dinler, Zeynel. Mikro Ekonomi, Bursa: Ekin Yayınevi, 2012.

Doğan, Yahya. Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, İzmir: Fakülteler Kitabevi, 1993.

Ersoy, Arif. İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi, Ankara: Nobel Yayınevi, 2008.

Gökbayrak, şenay. Belediyeler, Özelleştirme ve Çalışma İlişkileri, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 2003.

Karabıyık, İlyas. Türkiye’de Özelleştirmenin Çalışma Hayatı Üzerine Etkileri, e-akademi: Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi, Nisan 2010, sayı: 98.

Karluk, Rıdvan. Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme, İstanbul: Esbank Yayınları, 1994.

Kepenek, Yakup. Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirmeleriyle Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1993.

Oyan, Oğuz. Özelleştirme Söylemi ve Gerekçeler, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1994.

Örsdemir, A.Vural. Üçüncü Binyılda Özelleştirme ve Yeni Yönetim Paradigması, No:4, Kırıkkale: Kırıkkale Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 2002.

Özay, İlhan. Günışığında Yönetim, İstanbul: Alfa Yayınları, 1996.

Ruhi, M. Emin. 1982 Anayasası Çerçevesinde Sosyal Devlet ve Özelleştirme, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.

Sağlam, Dündar. Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Yapısı ve Zarar Nedenleri, Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1980.

Şahin, Hüseyin. Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu, Bursa: Ezgi Yayınevi, 2012.

Tandırcıoğlu, Haluk. "Geçiş Ekonomilerinde Özelleştirme" http://www.sbe.deu.edu.tr/yayinlar/dergi/2002_sayi_3_PDF/tandircioglu.pdf (06.02.2015)

Tümer, E. Öztüm. Türkiye'de Özelleştirmenin Ücret ve İstihdam Üzerine Etkisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004.

Türkay, Orhan. Mikro İktisat Teorisi, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2007.

Ünal, F. Feyza. Özelleştirmenin Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Verimlilik Üzerine Etkisi, Ankara: Nobel Yayınları, 2000.

Ünsal, M. Erdal. Makro İktisat, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2011.

İnternette Alınan Kaynaklar:

www.dpb.gov.tr. (09.07.2015)

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/ozellestirme_yontemleri.htm. (09.07.2015)

Parker, David, (2006), The UK's Privatisation Experiment (08.10.2015)

<http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm>. (11.07.2015)

<https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Istatistik-Sunum-Sayfasi?mid=60&cid=14>. (10.07.2015)

<http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar.htm> (23.10.2015)

www.socar.com.tr (28.10.2015).

www.3.epdk.org.tr (28.10.2015).

www.tedas.gov.tr (28.10.2015)

www.anadolubank.com, www.denizbank.com, www.halkbank.com (28.10.2015).

www.groupama.com.tr (29.10.2015).

